

diyânet

Aylık Dergi | Şubat 2024 | Sayı: 398

İNSANLIĞIN KURTULUŞ REHBERLERİ PEYGAMBERLER

■ Müjdecî ve Uyarıcı Bir Misyon Peygamberlik

■ Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed (s.a.s.)

■ Prof. Dr. Eyüp Baş ile Peygamberler Üzerine Söyleşi

■ Deprem ve Kader İlişkileri

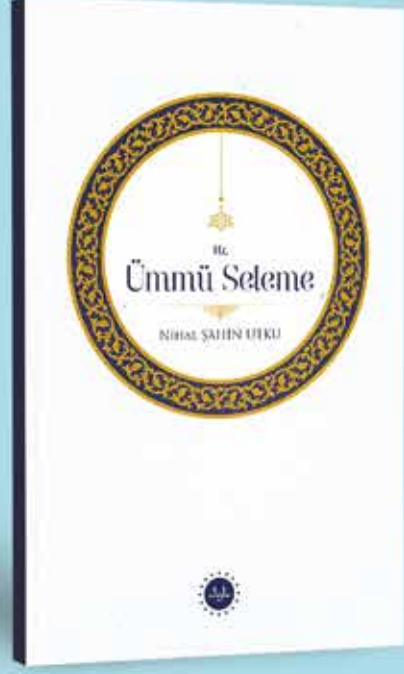
■ Beyitlerde Miraç Gecesi

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışelıklarımızden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Ümmü Seleme Validemiz (r.a.) ilmi, feraseti, olgunluğu ve ahlakıyla gerek Resul-i Ekrem (s.a.s.) hayattayken gerekse onun vefatından sonraki hayatında büyük bir takdir ve saygı görmüştür. Ayrıca İslam'ı en iyi bilen ve doğru aktarılmasında büyük hizmeti olan hanımların başında yer alır.

Yüce Allah âdemoğlunu yaratmış, onu varlık âleminde halifesi seçmiş ve vahiy ile muhatap kılmıştır. İrade sahibi olan insan, yapıp ettiklerinden sorumlu tutulmuştur. Dünya hayatında başıboş bırakılmayan insanoğlunun rehberi ise Allah Teâlâ'dan aldıkları vahyi insanlara ulaştırmak üzere seçilmiş kişiler olan peygamberlerdir. “Nebi” haber getiren, “Resul” ise elçilik yapan anlamına gelir. Dilimizde bu zor görevi yüklenen insanlar için Farsçadan geçen “peygamber” kelimesi kullanılır ki o da elçi anlamındadır. Yaradan'ın buyruklarını insanlara ulaştıran peygamberlerin varlıkları ve görevleri bir aracılığa indirgenemeyecek kadar önemlidir. Zira onların yüklendiği görev zor ve meşakkatlidir. İlahi emirleri sadece aktarmakla kalmaz, rızayı ilahiye uygun yaşayarak ümmetlerine de örnek olurlar. Tevhid mücadelesinin neferleri olan peygamberler, bu uğurda kâfirlerin zulmüne maruz kalsalar da hak bildikleri yoldan dönmemiş, Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar gönderilen bütün dinlerin de özü olan İslam'ın şaşmaz savunucusu olmuşlardır. Peygamber gönderilerek insanlığın Yüce Allah tarafından muhatap alınması, Yaradan'ın insanoğluna bahşettiği bir lütuftur. Rabbimizden bir hidayet rehberi, bedeli ölçülemeyen bir ihsandır. Onlar insanlığın kurtuluş rehberleridir.

Yüce Allah ilahi vahiyde müminlerin peygamberler arasında fark gözetmemeleri gerektiğini bildirir. (Bakara, 2/285.) Allah'ın kullarına bir ikramı olan peygamberliğin sürekliliği de (Müminun, 23/44.) yeryüzünde hiçbir milletin başıboş bırakılmadığının göstergesidir. Risalet zincirinin son halkası Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) ile de Yüce Şari nimetini tamamlamış, insanlar için din olarak İslam'ı seçmiştir. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile başlayan nübüvvet zinciri Sevgili Peygamberimiz ile nihayete ermiştir. “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev inşa eden kimseye benzer. O kimse evi güzelce yapıp mükemmel hâle getirmiş fakat bir köşede sadece bir tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar bu evi dolaşırlar, ona hayran olurlar ve şöyle derler: Keşke şu tuğla da yerine konulmuş olsaydı. İşte ben o tuğlayım. Ben peygamberlerin sonuncusuyum.” (Buhari, Menakıb, 18.) buyurarak bu hakikate işaret eder. İşte o evi taş taş döşeyen, insanları Allah'ın dinine davet eden bütün peygamberlerin ortak çabası onları dünya ve ukba saadetine erdirmek, ahirette cehennem azabından korurken dünyada da erdemli ve anlamlı bir hayatın kapısını aralamaktır. O son tuğla ise Sevgili Peygamberimizdir.

Diyanet Dergisi olarak yeni sayımızda “İnsanlığın Kurtuluş Rehberleri: Peygamberler”e yer verdik. Prof. Dr. Halis Aydemir, “Müjdecî ve Uyarıcı Bir Misyon Peygamberlik”; Doç. Dr. Mustafa Kara, “Tebliğ Mücadelesinin Erişimleri: Peygamberler”; Prof. Dr. Erdiç Ahatlı, “Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed (s.a.s.)” başlıklı yazılarıyla dosyamıza katkı sundu. Bu ayki söyleşimizi ise Prof. Dr. Eyüp Baş ile gerçekleştirdik.

İnsanlığın kurtuluş rehberi peygamberlerin yolumuzu bir kez daha aydınlatmasını niyaz ediyor bu vesileyle şubat ayında idrak edeceğimiz Miraç Kandili'nizi tebrik ediyoruz. Asrın felaketinin sene-i devriyesinde, vefat eden insanlarımızı rahmetle anarken devletimizin bir daha böylesi afetlerle karşılaşmaması için dua ediyoruz.

Bereketli okumalar diliyorum...

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

ANLAMIN PEŞİNDE OLANLAR İÇİN
MÜJDECI VE UYARICI BİR MİSYON
PEYGAMBERLİK

Prof. Dr. Halis AYDEMİR

11 GÜNDEM

HATEMÜ'L-ENBİYA
HZ. MUHAMMED (s.a.s.)

Prof. Dr. Erdinç AHATLI

16 GÜNDEM

TEBLİĞ MÜCADELESİNİN ÖNCÜLERİ
PEYGAMBERLER

Doç. Dr. Mustafa KARA

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. EYÜP BAŞ:

“PEYGAMBERLER, İNSANLIĞA DAİMA YOL
GÖSTERİCİ OLMUŞLAR, ONLARIN MADDİ VE DAHA
ZİYADE MANEVİ ALANLARDA KALKINMALARINI
VE İLERLEMELERİNİ SAĞLAMISLARDIR.”

Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DİN HİZMETLERİ VE DİN EĞİTİMİNDE
ÜÇ PAYDAŞ KURUM

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

30 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DEPREM VE KADER İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

34 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İSLAM:

TEVHİD DİNİ, VAHDET TOPLUMU

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

36 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

KORKU VE ÜMİT ARASINDA YAŞAMAK:
HAVF VE RECA

Dr. Ahmet OĞUZ

38 DİYANET ARŞİVİ

MANŞETLERİYLE
DİYANET GAZETESİ

Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI

398

ŞUBAT

2024

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Dr. Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Esmâ GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR
Sema BAYAR
Nisanur Mukaddes UYANIK

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

42 YARININ DÜNYASI

POST-PANDEMİK DÖNEMDE DİN VE DİJİTALLEŞME

Dr. Mehmet HABERLİ

44 KISSADAN HİSSE

KUDÜS'TEKİ GÖZYAŞINA TARİHTEN MÜREKKEP DAMLALARI İLE ORTAK OLMAK

Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

46 BUNU KONUSALIM

MUSTAFA DEMİREL:

"BANA, DEPREMZEMDE KARDEŞLERİMİ EVİMDE MİSAFİR ETME FIRSATINI VERDİĞİ İÇİN RABBİME SONSUZ HAMD EDİYORUM."

Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

SATRANÇ TAHTASI

Derviş Ali BÜYÜKKARTAL

52 KUR'AN SURELERİ

İBRAHİM SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

58 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

BEYİTLERDE MİRAC GECEŚİ

Firdevs ÇELEBİ

62 AKLIN FERASETİ,
VAHYİN NURU
Abdurrahman AKBAŞ

66 KIRILMA NOKTASI

TELEFONUN İCADI

Alparslan AKÇA

68 KAFAMA TAKILANLAR

TEVRAT TAHRİFE UĞRADI MI?

Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

70 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

FETHİ YEKEN

TÜM MÜSLÜMANLARA GÖNLÜNÜ AÇAN DAVETÇİ

Enbiya Yıldırım

74 İNSAN HÂLİ

ZİHİN VE YÜREK YORGUNLUĞUNUN MİMARİ DİJİTAL DÜNYA

Betül KARAPINAR

76 HATIRA DEFTERİ

ZEMHERİDE YÜREK YANGINI

Hayriye KOÇ

80 KİTAPLIK

MÜSLÜMANLARIN HELAL HARAM DUYARLILIĞI
Sümeyye OĞUL

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi:

25.01.2024

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

İNSANLIĞA REHBER: KUTLU ELÇİLER

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyamet İşleri Başkanı

İnsanın yeryüzü serüveni ve insanlık tarihi bir peygamber ile başlar. İlk insan Hz. Âdem aynı zamanda ilk peygamberdir. Bu durum, insanın varlık âleminde özel bir konumu ve yeryüzünde ulvi bir gayesi olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan insan; bilen, bilgi üreten, kavram oluşturabilen, birikimsel bilgiyi kullanan, icatlar yapabilen, teknoloji geliştirebilen bir varlıktır. Bu özellikleri ve vahye muhatap olması ise onun sorumluluk sahibi bir varlık olmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim insanı en güzel surette yaratan ve akıl, irade, şuur gibi nimetlerle yaratılmışlar içerisinde mümtaz, etkin ve merkezî konuma yerleştiren Yüce Allah, onu “halife” sıfatına layık görmüş ve bu manada yeryüzündeki muradını gerçekleştirme vazifesiyle sorumlu tutmuştur. Bu durum, aynı zamanda onun yaratılış gayesi doğrultusunda kendisi, Rabbi ve dış dünya ile ilişkilerinin mahiyetini belirleyen önemli bir ayrıcalıktır.

Yaratılış gayesini bilme, yaratıcısını bulma ve ona karşı sorumlulukları gerçekleştirme hususun-

da akıl, insana rehberlik edecek büyük bir nimettir. İnsanın vahye muhatap olmasını da sağlayan bu nimetle birlikte Yüce Allah, hak, hakikat, hikmet, merhamet ve güzel ahlak yolunda insanlığa rehberlik etmek üzere peygamberler de göndermiştir. Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan bu nebevi silsile, rahmet elçisi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) ile sona ermiştir. Peygamber Efendimizin (s.a.s.), “...Peygamberler, anneleri ayrı, babaları bir kardeşlerdir; dinleri de birdir.” hadis-i şerifi, tüm peygamberlerin aynı silsilenin mensupları olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden aralarında hiçbir ayrım gözetmeksizin bütün peygamberlere ve onların Allah’tan getirdiklerine inanmak, İslam’ın temel inanç esaslarından biri olarak emredilmiştir.

Peygamberler, müminlere Allah’ın ayetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğreten, onları inkâr-dan ve kötülüklerden temizleyen hakikat kılavuzlarıdır. Kendilerine ve getirdikleri ilahi mesajlara inananları dünya ve ahiret saadetine ulaştıran kutlu rehberlerdir. Zulmetin karanlığı-

nı yırtan bir güneş gibi yeryüzüne doğan peygamberlerin hepsi, Allah katında yegâne din olan İslam'ı tebliğ etmişler; insanları Allah'a ibadet etmeye, O'na karşı gelmekten sakınmaya çağırmışlardır. "Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, 'Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin' diye vahyetmişizdir." (Enbiya, 21/25.) ayeti, peygamberlik görevinin odağında tevhid akidesinin yer aldığını göstermektedir. Cenab-ı Hak, tevhid inancına yüz çeviren, fitratına yabancılaşan, insani değerlerden uzaklaşan her bir topluma yeniden elçiler göndererek onları İslam'ın hayat veren ilke ve değerleriyle buluşturmuştur.

Şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen peygamberler, Allah'tan aldıkları ilahi mesajı sadece insanlara ulaştırmakla kalmamış, getirdikleri dinin ilk Müslümanları olarak tebliğ ettikleri ilke, ölçü ve değerleri bizzat yaşamak suretiyle insanlığa rehberlik etmişlerdir. Hayatları ile güzel birer örnek olmuşlardır. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve her biri birer ibret vesikası olan peygamber kıssaları, insanoğlunun temel problemlerine çözümler sunan son derece gerçekçi reçetelerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin risalet görevleri boyunca karşılaştıkları zorlukları anlatmakta ve onların tevhid yolundaki mücadelelerinde ortaya koydukları tavır insanlığa örnek olarak sunmaktadır.

Cenab-ı Hakk'a karşı saygının ve kulluk bilincinin en büyük temsilcileri olan kutlu elçilerin bütün çabaları, insanları ırk, dil, renk, kültür ve yaşadıkları coğrafyaya göre ayırtırmaksızın bir

bütün hâlinde kucaklayarak Allah'ın rızasına yöneltmek, dünyanın sıkıntılarında ve ahiretin dehşetinden korumak olmuştur. Bu durumu âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) şöyle tasvir etmektedir: "Benim ve sizin durumunuz, (gece) yaktığı ateşe üşüşen böceklerle pervanelere engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kaçıp ateşe girmeye çalışıyorsunuz." (Müslim, Fedail, 19.) Dolayısıyla gerek risalet görevleri gerekse üstün ahlaki nitelikleriyle peygamberler, Yüce Rabbimizin insanlığa en büyük lütuflarındandır. Onlar, hem tevhid inancına dayanan hakikat medeniyetinin mimarları hem de insanlığın dinî, içtimai, ahlaki önderleri ve örnekleridir.

Geçmişten bugüne insanoğlu, peygamberlerin rehberliğine tutundukça huzur ve esenlik bulmuş, ondan uzaklaştıkça aşırılıkların, krizlerin, bunalımların girdabında savrulmuştur. Nitekim bugün insanlığı yoran ve örseleyen hemen hemen bütün sorunlar, peygamberlerin getirdiği hakikatlerden ve temsil ettikleri değerlerden uzaklaşmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak hayatı kuşatmıştır. Bir yandan fitrata aykırı tavır ve davranışların ve insan onuruyla bağdaşmayan aşırılıkların, diğer yandan da çevresel sorunların, savaşların ve katliamların hayatı kuşattığı günümüzde peygamberlerin rehberliğine her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç vardır. Herkesin barış içinde ve adalet zemininde temel hak ve özgürlüklere erişebildiği bir hayat inşa edilebilmek için in-

sanlığın bu kutlu rehberliği benimsemesinden başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Bu bağlamda nübüvvet silsilesinin son temsilcisi olan ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz, getirdiği mesajlar, öğrettiği ilkeler ve temsil ettiği değerlerle insanlığın kurtuluşu ve küresel huzurun tesisi adına en büyük imkândır.

Her türlü kötülüğün hâkim olduğu, merhamet, erdem ve hikmetin kaybolduğu bir dünyanın, geçmişte Sevgili Peygamberimizin örnekliği ve rehberliğiyle kısa sürede asr-ı saadete dönüştüğüne tarih tanıklık etmiştir. Onun öncülüğünde zihin, fikir ve ahlak planında tarihin en büyük inkişafı ve inkılabı yaşanmıştır. Cahiliye girdabında yolunu ve değerlerini kaybeden insanlar, Peygamberimize tabi olmakla yeniden hayat bulmuş; tevhid ile Allah'a kullukta, güzel ahlak ile insani değerlerde buluşarak kardeşliğin, doğruluğun, erdemin, ahde vefanın en güzel örnekliğini sergilemiştir. O, vahyin ışığıyla cehaletin karanlığını ortadan kaldırarak tevhidin, adaletin, merhametin ve güzel ahlakın egemen olduğu örnek bir toplum ve bir medeniyet inşa etmiştir.

Bugün de tevhid, adalet, merhamet ve güzel ahlak yolunda aynı inanç, ideal, gaye, samimiyet, fedakârlık ve özveri ile gayret edildiğinde şüphesiz dünyamız daha güzel olacak, insanlık özlediği, beklediği değerlere yeniden kavuşacaktır. Bu kutlu idealin öncüsü olmak ise Âlemlerin Rabbine samimiyetle iman ederek Resulü'ne ümmet olmayı en büyük nimet sayan müminlere düşmektedir. ■

ANLAMIN PEŞİNDE OLANLAR İÇİN MÜJDECI VE UYARICI BİR MİSYON **PEYGAMBERLİK**

Prof. Dr. Halis AYDEMİR

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Yoktuk sonradan var olduk

Burada değildik sonradan geldik. Hepimiz gözlerimizi hayata burada açtık. Etrafımızda olan her şeyi burada tanıdık. Bedenimizi bile burada hazır ve çalışır hâlde bulduk. Biraz büyüyüp akıl erdirince her ayrıntısı özenle hazırlanmış bu hayati “Bize kim sundu?” sorusu, içimizi doğal olarak sarmaya başladı. Hele de koca koca insanlar olunca, hayat dediğimiz bu muazzam yapının korkunç düzeyde bilgi içeren sistematik yanını öğrendikçe baş döndürücü bir hayranlık içerisinde kaldık.

Dipsiz bir kuyuda habersiz kalmak

Bu bilgilerin hepsini bilen ve bunları hâlihazırda hayata geçirmiş bir kudret olmalı! Yoksa ne biz ne de bu hayat asla olmazdı! Kim O? Bizi bu hayatta neden yaratmış olabilir? Neden gizemli bir şekilde girdiğimiz bu hayattan yine son derece gizemli bir şekilde ansızın ayrılıyor? Nereden geldik nereye gidiyoruz? Tüm bu sorularımızı O’na sormak isteriz. Onunla nasıl iletişime geçebiliriz? Dağlara çıksak avazımızın çıktığı kadar bağırsak bizi duyarmı? Hafızasını kaybetmiş, geçmişini hatırlayamayan ve karşılaştığı herkese, “Ben kimim?” diye soran zavallı birileri gibiyiz...

Öteden haber gelmesi şaşılacak bir şey değildir

Cenab-ı Hak buyurdu ki: “İçlerinden bir adama insanları uyar ve iman edenleri müjdele diye vahyetmemiz onlara acayip mi geldi?” (Yunus, 10/2.) Asıl tam tersi şaşılacak bir şey

olurdu. Varlığından emin olduğumuz, hayatı var eden bu Yüce Kudret’in bize hiçbir şey söylememesi ilginç olurdu. Bizi bu hayatta öylesine yaratıp anlamsız bir şekilde yaşatması sonra aniden öldürmesi abeslik teşkil ederdi. O yüzden Cenab-ı Hak’ın insanlara peygamberler gönderip onları niçin yarattığını, onlardan ne istediğini ve ölüm sonrası onları neyin beklediğini bildirmesi son derece anlamlıdır.

Allah’ın varlığına ve birliğine şahadet etmek

Bireyin içinde bulunduğu muazzam yaratılışı, ayet ayet gözlemleyerek yaratıcısını tanıması fitratın gerektirdiği doğal bir süreçtir. İnsan, içinden gelen bu istemi sabote etmemeli ve önünü kesmemelidir. Var eden kudretin yegâne tek bir ilah olduğu gerçeğine ulaşmak, akleden kalplerin tanık olacağı mutlak bir hakikattir. Zira tanım gereği her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten ancak tek bir ilahdır. Aklederek kestirdiğimiz bu tek ilah (Allah) ile iletişime geçmek istediğimizde, sıra tabii olarak duaya gelir. Kişi bu andan itibaren artık yalnız olmadığının farkındadır. Kendisini yaratmış ve hâlihazırda yaşatmakta olan sahibine doğal bir şekilde seslenir:

Ey beni var eden Kudret! Bana yolumu göster!

Hayat anlamsız olamaz

Gözlemleriyle vardığı sonuç ortadadır. Evren dediğimiz muazzam güzellikteki bu yapı, anlamsız ve bir hiç uğruna var edilmiş olamaz! Göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür edenlerin varacağı belirgin ne-

tice şudur: “Rabbimiz, sen bu evreni boş yere yaratmadın!” (Â-i İmran, 3/191.) Evrendeki bu sistematik ve aynı zamanda estetik yaratılıştaki olağanüstü itina ve hazırlığın iyi ya da kötü çok ciddi ve kalıcı sonuçları olacağı ortadadır. Bu düşünce kalbinde belirince kişiyi korku ve endişe sarar ve bundan ürpererek Yaradan’a sığınır: “Sen ne yücesin! N olur, bizi ateşin azabından koru!” (Â-i İmran, 3/191.)

İmana çağıran bir ses: Peygamber

Hayatın anlamına dair gözleme dayalı muhakeme yolculuğunun geldiği bu noktada sıra peygamber ile temas etmeye gelir: “Rabbimiz, biz bir münadiyi işittik. Rabbinize iman edin diye nida ediyordu. Bunun üzerine biz de iman ettik.” (Â-i İmran, 3/193.) Gerçeğin peşine düşmüş kimselerin peygamberin mesajını duyunca iman etmesi beklenen bir durumdur. Zira insanın “beyyine” üzere olması yani kanıta dayalı yol almasının onun getirdiği sonuç ile peygamberlerin Cenab-ı Hak’tan getirdiği bilgiler birebir eşleşir ve örtüşür. Bu mutabakat bir bakıma ilahi bir rahmettir. Zira kişi yaşadığı gözlem ve akletme yolculuğunun üstünden vahiy sayesinde bir kez daha geçerek sağlamasını yapmış olur. “De ki: Ey kavmim, düşünsenize ben bir beyyine üzere isem ayrıca Rabbim katından bana bir rahmet gönderdiyse.” (Hud, 11/28.)

Nitekim peygamberler ancak hakkın arayışı içerisinde olan böyleleri üzerinde etkili olabilmişlerdir. İtiraz edip haktan

yüz çevirmiş kimselere, çok sevdikleri yakın akrabaları bile olsa bir yarar sağlayamamışlardır. “Sen ancak zikrin peşine düşmüş ve Rahman’dan ğayben çekinen kimseleri uyara bilirsin!” (Yasin, 36/11.)

Peygamberin doğruluğuna şahadet etmek

Âlemin ayet ayet okunduğu süreçteki sonuçlar ile peygamberlerin Allah’tan getirdikleri arasındaki mutabakat sayesinde ilgili peygamberin Allah’ın gerçekten elçisi olduğu anlaşılır. Yoksa peygamberin getirdikleri, insanın çevresindeki dünyaya olan izlenimleri üzerinden aklederek vardığı sonuçlara aykırı olsa o zaman o peygamberin sahici olmadığı anlaşılır. Söz gelimi, ikinci bir ilahtan söz etse yahut meleklerin de ilah olduğunu söylese yahut Allah’ın yanı sıra kendisine yahut ailesine de dua/kulluk edilmesini talep etse... “Bir beşere Allah’ın kitap, hikmet ve nübüvvet verip de sonra onun insanlara Allah’tan ayrı bana kul olun demesi olacak bir şey değildir!” (Âl-i İmran, 3/79.) Nitekim yalancı peygamberler kendilerini böyle ele vermişlerdir.

Allah Teâlâ, Kuran’ı Kerim’in Allah’tan olduğunu, dolayısıyla Hz. Muhammed’in gerçekten elçisi olduğunu anlamamız için şöyle emretmiştir: “Kur’an’ı te-debbür etmezler mi? Allah’tan başkası tarafından olsaydı onda çok çelişkiler bulurlardı.” (Nisa, 4/82.) Benzer şekilde Salih Peygamber’e (a.s.) iman eden kimselere, Hz. Salih’in (a.s.) gerçekten Allah tarafın-

dan gönderildiğini nasıl bile bildikleri sorulduğunda şöyle cevap vermişlerdir: “Biz ona Allah’tan getirdikleri üzerinden iman ettik!” (Araf, 7/75.)

Peygamberlerin ilk ve temel mesajı: Oku

Peygamberle henüz temas etmemişken dahi insanın kendisini ve dış dünyayı ayet ayet okuyarak tanıyacağı bir yolculuk söz konusudur. Bundan o güne kadar imtina etmiş kimselere peygamberlerin ilk hatırlattıkları da aslında budur. Nitekim Sevgili Peygamberimiz de (s.a.s.) insanlara Mekki ayetler üzerinden bu sorumluluklarını hatırlatmıştır. Onları “Yaratan Rabbinin adıyla oku!”, “Bakmaz mısınız?”, “Görmediniz mi?” şeklindeki ilahi hitaplar ile Yüce Yaradan’ın varlığına ve birliğine tanık olmaya (şahadet) çağırmıştır.

Zaten bu aşamayı geçmemiş kimselerin Allah’a karşı hakiki manada bir sorumluluk duyması zordur. Çünkü tüm dinî hayat, şekten ve şüpheden arınmış sağlam bir iman üzere tesis edilir. Bu yüzden tüm peygamberler öncelikle ve özellikle göklerdeki ve yerdeki ayetler üzerinden insanları tek bir ilaha tanık olarak iman etmeye çağırmışlardır. Kur’an’daki peygamber kıssalarının tamamının odak noktası bu çağrıdır. Mekki ayetlerin de temel konuları bu eksende yoğunlaşmaktadır.

İnsanın henüz tanımadığı bir Kudreti sevmesi ve O’na karşı saygılı yaşamaya çalışması mümkün olmaz. Bu sebepledir ki tüm peygamberler kavim-

lerinden evvel emirde kevni ayetler üzerinden yegâne tek bir yaratıcı tanrı olarak Allah’a şahadet etmelerini istemişlerdir. Söz gelimi, ilk Resul Hz. Nuh (a.s.), kavmine şöyle seslenmiştir: “Görmediniz mi Allah nasıl tabaka tabaka yedi semayı yaratmış? Ay’ı göklerde aydınlık, güneşi ise ışık kaynağı kılmış. Allah sizi bitki gibi yerden bitirmiş sonra sizi toprağa iade edip oradan çıkaracak. Allah size yeri yaygı gibi yaymış orada kendinize yollar edinesiniz diye!” (Nuh, 71/15-19.) Benzer ayetler peygamberlerin dilinden Kur’an-ı Kerim’de yaygın bir şekilde bulunmaktadır.

Gerçek yok, ben yokum, mutlak doğru yok

Gerçek nedir? sorusunun ardına düşmek insanın doğasıyla barışık bir süreçtir ve kolaydır. Kötüler ise yolun sonu var edene çıkacak endişesiyle yüz çevirir ve hayatları boyunca bundan kaçınırlar. Onlara göre peşine düşülecek herhangi bir hakikat yoktur. Her şey rastlantısal, yönetilmeyen, kör ve karanlık bir süreçte kazara ortaya çıkmıştır(!) Bu söylem ışığa karşı karanlıkların mücadelesi gibidir. Bu kaçış ve karanlığa sığınma çabası yorucudur ve asla kolay değildir. Bir ömür boyu var edenin yarattığı bir âlemde içindeki her şeyin O’nun ilmine ve gücüne işaret ettiği bu hayatı, inatla O’nu yok sayarak yaşamak kişinin doğasıyla zıtlaşan çatışmalı bir ruh hâlidir ve çıldırtıcı olsa gerektir. Hâlbuki fıtratına vefa gösterip hakkın arayışı içerisinde olmak önemli bir iyilik hâlidir.

İyilerin yolu peygamberler ile kesişir

Allah kendilerinde bu hayrı bildiği kimselere yeryüzünün en ücra köşelerinde olsalar da hakkı bir şekilde ama kesinlikle duyurur. O kişinin yolunu peygamberleri ile kesiştirir. Bu ilahi sünnet, Cenab-ı Hakk'ın güvence altına aldığı bir konudur. Buyurdu ki Rabbimiz: "Allah onlarda bir hayır bilirse onlara kesinlikle işittirir!" (Enfal, 8/23.) Dolayısıyla balta girmemiş ormanlardaki hakkın arayışı içerisindeki iyi 'birinin' hidayetden mahrum kalması senaryosu gerçekçi değildir. Çünkü Cenab-ı Hak, nerede olurlarsa olsunlar iyilere hidayet edeceğini garanti etmiştir. "Size ayetlerini gösteren de gökten su indiren de O'dur!" (Mümin, 40/13.) Balta girmemiş ormandaki bu kişiye Cenab-ı Hak yiyeceğini, içeceğini götürmeye muktedir olduğuna göre gerçeği göstermeye de asla zorlanmaz! Nitekim Hz. Peygamber'den (s.a.s.) önce, aklederek putları reddetmiş ve ehli kitaptan duydukları kadarıyla Hz. İbrahim'in (a.s.) yoluna yönelmiş iyi kimseler olmuştur. (Buhari, 3827)

Peygamberliğin yolu: Basiret ve sevgi yolu

"De ki: Bu benim yolum. Allah'a çağırıyorum ama basiret üzere!" (Yusuf, 12/108.) İnsanlar varlığa basiretle bakıp Yara-dan'ı tanıdıkça O'nu sevmeye başlarlar. Sevdikçe de O'ndan karşılık görmeyi umarlar. Peygamberler işte bu beklentiye somut bir karşılık verir ve Allah'ın sevgisine mazhar olmak için ne yapmaları gerektiğini

Tüm dinî hayat, şekten ve şüpheden arınmış sağlam bir iman üzere tesis edilir. Bu yüzden tüm peygamberler öncelikle ve özellikle göklerdeki ve yerdeki ayetler üzerinden insanları tek bir ilaha tanık olarak iman etmeye çağırmışlardır. Kur'an'daki peygamber kıssalarının tamamının odak noktası bu çağrıdır.

insanlara hem bildirir hem de yaşayarak gösterirler. Onlar Allah'a giden bu sevgi yolunun kılavuzları ve önderleridir. Nitekim Allah (c.c.) daha işin başında Resulullah'a (s.a.s.) insanlara şöyle seslenmesini emretmiştir: "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin!" (Âl-i İmran, 3/31.)

Peygamberler: Biz de sizin gibi beşeriz

Dikkat edilirse peygamberler de birer beşer olarak aynı yolun yolcularıdır. (İbrahim, 14/11.) Onlar da Cenab-ı Hakk'ı tanımayı, sevmeyi ve O'nun sevgisini kazanmak için ona karşı saygılı yaşamayı bir vazife olarak bilirler. Hatta bunu en güzel şekilde gerçekleştirmeye çalışır ve insanlara örnek olurlar. Olur da bir yanlışları olursa (zelle) Cenab-ı Hak tarafından uyarılır ve düzeltilirler. Sonuçta geriye kusursuz bir örneklik (üsve-i hasene) kalır. Bu sebeptendir ki peygamberler birer melek olarak gönderilmemiş, insanların kendilerinden seçilmiştir. Çünkü melek olsalardı aynı cinsten olmadıkları için örnek teşkil etmezlerdi. İnsanlar onların güzel davranışlarına bakıp "ama onlar bir melek" derlerdi. "Ben de melek olsaydım ben de kusursuz davranırdım elbet." diyerek mazeret üretirlerdi. İşte bu yüzden Cenab-ı Hak, yeryüzünde yaşayanlar beşer olduğu için beşer peygamberler göndermiştir. Nitekim Allah (c.c.) bu duruma işaretle şöyle buyurmuştur: "De ki yeryüzünde yerleşik hâlde gezip dolaşanlar melek olsaydı onlara gökten elbette ki melek bir peygamber indirdik!" (İsra, 17/95.)

Böylece insanlar tanıyıp sevdikleri Rablerinin sevgisini kazanmak üzere O'na karşı nasıl saygılı yaşayacaklarını, peygamberlerden görerek öğrenirler. Dinin ilk uygulayıcısı doğal olarak peygamberler olduğu için dinde ilk çağırıcı açan ve süreci başlatan da onlardır. Bu yüzden dinî hayat ve pratikler onların sünneti olarak adlandırılır.

Nübüvvet: Öteden haber almaya başlamak

Allah katından haber almaya başlanması bakımından peygamberlik nübüvvet ile oluşur. Çoğu peygamber “nebi” kalır. Ancak bu nebilerden bazıları “resul” olarak ümmetlere

gönderilirler. Nitekim Cenab-ı Hak her ümmete bir resul gönderildiğini bildirmiştir. (Yunus, 10/47; Nahl, 16/36; Müminun, 23/44; Mümin, 40/5.) Dolayısıyla resuller kümesi, nebiler kümesinin alt kümesidir. Yani bütün resuller aynı zamanda birer nebi iken bütün nebiler aynı zamanda birer resul değildir.

Bu yüzden Cenab-ı Hak, peygamberliği sonlandırırken resullerin değil nebilerin sonuncusu olarak Hz. Muhammed'i (s.a.s.) ifade etmiştir. (Ahzab, 33/40.) Çünkü resullerin sonuncusu deseydi nebilerin devam edebileceği anlaşılırdı. Hâlbuki nebilerin sonuncusu diyerek artık her ikisinin de son bulunduğunu haber vermiş oldu.

Öteden haber alamayan bir resul olamaz

Mamafih risalet ile vazifelenendirilmemiş nice nebi vardır. Hz. Harun'da olduğu gibi böyle peygamberler içinde buldukları ümmetin resulünün gölgesinde kalırlar. Öteden haber alabildikleri için kendilerine bazı vahiyler gelebilmektedir. (Bakara, 2/246-248.) Ancak ana eksen olarak bağlı buldukları ümmetin risalet kapsamındadırlar. Hâlbuki resuller yeni bir ümmet dönemi başlatırlar. Zaten nübüvveti haiz oldukları için öteden haber alır ve yeni bir teşri ve minhac oluştururlar. (Maide, 5/48.) Doğal olarak öteden haber alamayan bir resul olamayacağı için nebi olmayan bir resul de tasavvur edilemez.

Risalet ile nübüvveti karıştırmak

Bir resulün risaleti ile nübüvvetini biri diğerinin alternatifiy-

miş gibi ele almaya çalışmak makul değildir. Zira bunlar aynı türden şeyler değildir. Bir resulün nübüvveti, onun Allah'tan vahiy alan yanı iken risaleti ise onun bu vahiyleri ümmet planında icra eden yanıdır. Çoğu ayetin resule itaat üzerinden gelmiş olması bu yüzden son derece anlamlıdır. Çünkü resulün toplum üzerindeki yönetsel erkine (hüküm) tekabül etmektedir. Kaldı ki Allah (c.c.) Hz. Muhammed'e nebi olarak hitap edip müminlerin ona ittibâ ettiklerini de haber vermiştir: “Ey Nebi, Allah ve müminlerden sana tabi olanlar sana yeter!” (Enfal, 8/64.) Dolayısıyla bu ikisini ayrı ayrı analiz etmeye çalışıp (kaldı ki mümkün değildir) bazı hükümleri risaletle ilişkilendirerek bağlayıcı saymak; bazı hükümleri de nübüvvetle ilişkilendirip bağlayıcı saymamak temelsiz ve anlamsız bir girişim olur.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) dinî hayatını yansıtan söz, fiil ve takrirlerinin tamamı bağlayıcıdır. Bu öğreti ve pratikler (sünnet) Allah'ın rızasını ve ahireti uman müminler için güzel ve ideal bir örneklik oluşturur. (Ahzab, 33/21.) Bu yüzden ki bu ideallığın ölçüsü aşılamaz ve çerçevesi taşılabilir! Ölçü aşıldığında yahut çerçeve taşıldığında sünnetin dışına çıkmış, bidat ve dalaletle düşülmüş olur.

Cenab-ı Hak cümlemizi kendisine iman eden ve Ümmi Nebi Resulü Hz. Muhammed'e tabi olan salihlerden eylesin, âmin! ■

İnsanlar varlığa basiretle bakıp Yaradan'ı tanıdıkça O'nu sevmeye başlarlar. Sevdikçe de O'ndan karşılık görmeyi umarlar. Peygamberler işte bu beklentiye somut bir karşılık verir ve Allah'ın sevgisine mazhar olmak için ne yapmaları gerektiğini insanlara hem bildirir hem de yaşayarak gösterirler.

HATEMÜ'L-ENBİYA HZ. MUHAMMED (S.A.S.)

Prof. Dr. Erdinç AHATLI

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Insanlık tarihinin gördüğü en önemli kurum olan peygamberlik/nübüvvet, dinin esası ve özüdür. Din peygamberle kaim, insanlık onunla mesut, medeniyet onunla mamur olmuş, dünya onunla anlam kazanmıştır. Yüce Allah insanlara ilahi buyruklarını öğretmek için hemcinslerinden özenle seçtiği peygamberleri göndermiştir. Bu peygamberlerin son halkası olan Resul-i Ekrem de kendisinde toplanan en yüce ahlakî değerler bakımından bütün bir beşeriyete ve özellikle zatına iman edenlere en güzel örnek olmuştur. (Ahzab, 33/21.) Her kesimden insana örnek olan yönleriyle Allah Resulü (s.a.s.) aynı zamanda bütün peygamberlerin ortak özellikleri olarak sayılan beş temel hususiyeti de mümtaz zatında barındırmaktadır. Peygamberliği anlatan neredeyse bütün kitaplar onlarda bulunması gereken bu beş temel hususu; sıdk (doğruluk), emanet (güvenilirlik), tebliğ, fetanet (üstün zekâ ve anlama kabiliyeti) ve ismet (Allah Teâlâ tarafından korunmuşluk) olarak saymışlardır.

Resulüllah (s.a.s.) sözlerinde, davranışlarında ve düşüncelerinde sadakatten ve emanetten hiç ayrılmayan zirve bir şahsiyet ve müstesna bir modeldir. Esasen sıdk ve emanet, birbirinden ayrılmayan iki özelliktir. Kur'an-ı Kerim'in peygamberler için saydığı pek çok olumlu nitelemeler arasında en dikkat çekenlerden ikisi, onların doğru (sıdk) ve güvenilir kişiler olmalarıdır. Nitekim Kur'an, Hz. İsmail'in her zaman sözünde duran bir kimse,

bir resul ve bir nebi olduğunu vurgulamış (Meryem, 19/54.), Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih ve Hz. Şuayb hep kendilerinin "güvenilir ve samimi" olduklarını ifade etmişlerdir. (Araf, 7/62, 67, 68, 79, 93.) Dolayısıyla doğruluk ve bunun ayrılmaz bir parçası güvenilirlik, peygamberlerin düşüncelerinde, sözlerinde ve davranışlarında vazgeçilmez bir unsurdur. Fahreddin Razi'nin, Kur'an-ı Kerim'deki sıddık ile nebi kelimelerinin yan yana gelmesini (Meryem, 19/41, 56), sadakatin nübüvvet'e en yakın mertebe olmasıyla izah etmesine (Mefatihü'l-gayb, (nşr. M. M. Abdülhamid), Beyrut ts., c.21, s.223), emin ile resul kelimelerinin birlikte zikredilmesini de (Şuara, 26/107, 125, 143, 162, 178, 193; Duhan, 44/18.) ekleyebiliriz. Buna göre emanet de risalete en yakın mertebe denilebilir.

Diğer bütün mükemmel vasıflarının yanı sıra, Yüce Resul'ün hayatının hiçbir döneminde doğruluktan ayrıldığı, sözünden caydığı, emanete hıyanet ettiği, yalan söylediği görülmemiş, bunlarla ilgili en küçük bir ithama maruz kalmamıştır. Bu nedenle Resulüllah'ın (s.a.s.) getirdiği mesajı reddeden muarızları tarafından, kendisine mecnun (Hicr, 15/6.), sihirbaz (Zariyat, 51/52.), kâhin (Tur, 52/29.) ve şair (Enbiya, 21/5.) suçlamaları yöneltildiği hâlde asla onun yalan söylediği, vefasız, sadakatsiz ve güvenilmez olduğu söylenememiştir. Nitekim Müslümanların varlık-yokluk mücadelesinin ilk önemli dönüm noktası olan Bedir'de müşrik ordusunun sancaktarlığını yapan, Hz. Peygamber'e olan düşmanlığından dola-

yı "Kureyş'in şeytanlarından biri" şeklinde nitelenen Nadr b. Haris, Kureyşlilere yaptığı konuşmada Allah Resulü'ne atılan şair, kâhin ve mecnun gibi iftiraların mesnetsiz olduğunu beyan ederek onun doğru sözlülüğünü ve emanete riayetini açıkça teslim etmiştir. (İbn Hişam, *es-Siretün-nebeviyye*, (nşr. Mustafa es-Sekka), Beyrut: Darul-hayr, 1410/1990, c.1, s.239.) Keza Hz. Peygamber'in amansız hasmı Ebu Cehil de "Biz seni yalanlamıyoruz, fakat getirdiğin vahyi yalanlıyoruz (kabullenmek istemiyoruz)" diyerek aynı itirafı yapmıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ "(Ey Muhammed!) Biz çok iyi biliyoruz ki söyledikleri elbette seni incitiyor. Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah'ın ayetlerini inadına inkâr ediyorlar." (Enam, 6/33.) ayetini indirmiştir. (Tirmizi, Tefsir (En'am), 7 [3064].)

Hz. Peygamber'in yalandan uzak oluşu ve sözünde durmasını, yani sadık, emin ve güvenilir şahsiyetini, Hudeybiye barış antlaşmasından sonra Şam'da ticaret maksadıyla bulunan, henüz Müslüman olmamış Ebu Süfyan ile dönemin Rum Kayseri Hirakl (Herakleios) arasında gerçekleşen konuşmada da görmek mümkündür. Hirakl'in Hz. Peygamber hakkında Ebu Süfyan'a yönelttiği çeşitli sorulardan ikisi, "Kendisinin peygamber olduğunu söylemeden önce onu yalan ile itham ettiğiniz olmuş mudur?" ve "Hiç sözünden cayar, ahdini bozar ve vefasızlık eder mi?" olmuştur. Bu iki soruya da Ebu Süfyan "hayır" demek durumunda kalmıştır. (Buhari, *Bed'ü'l-vahy*, 6.)

Mayası ilahi vahyi almaya hazır olanlar, dini tebliğe başladığında Hz. Peygamber'e ve onun getirdiklerine inanmakta hiçbir tereddüt göstermemişlerdir. Zira peygamberliğinden önceki hayatıyla, davranışlarıyla, tavırlarıyla Yüce Nebi, zaten toplumda deyim yerindeyse "adam gibi adam" hüviyetine sahip bulunmaktaydı. Söz gelimi Efendimizin vefakâr eşi Hz. Hatice, ilk vahiy geldiğinde yaşadığı tecrübeyi ve hissettiği ürpertiye kendisine anlatan Resul-i Ekrem'i teselli ederek şöyle demişti: "Hayır, (korkma)! Vallahi Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen, akrabalarını gözetir (sıla-i rahim) doğru konuşursun, güçsüzlerin sıkıntılarını yüklenir fakirin ihtiyacını karşılırsın, misafire ikramda bulunur hak yolunda felakete uğrayana yardım edersin." (Müslim, İman, 252.) Hz. Hatice annemizin sevgili eşi ne verdiği bu cevap, bir teselli olmasının yanında, aslında Allah Resulü'nün kişisel olarak toplumdaki yerini ve değerini ortaya koyması yönüyle de önemlidir.

Hz. Hatice'yi Peygamber Efendimizle evliliğe götüren sebep, onda müşahede ettiği dürüstlük ve güvenilirlik olmuştur. Soylu ve zengin birisi olan Hz. Hatice, gönderdiği ticaret kervanlarıyla ilgilenmesi için emek-sermaye ortaklığı (mudarebe) yoluyla güvendiği kişilerle sözleşmeler yapardı. Resul-i Ekrem'in doğru sözlülüğünü, son derece güvenilir oluşunu ve güzel ahlakını öğrenince ona, başkalarına verdiği kadar daha fazlasını teklif ederek ticari işbirliği önerdi.

**Bütün
mükemmel
vasıflarının
yanı sıra,
Yüce Resul'ün
hayatının hiçbir
döneminde
doğruluktan
ayrıldığı,
sözünden
caydığı, emanete
hıyanet ettiği,
yalan söylediği
görülmemiş,
bunlarla ilgili
en küçük bir
ithama maruz
kalmamıştır.**

Teklifi kabul eden Allah Resulü, Hz. Hatice'nin kölesi Meyserere ile birlikte Şam'a gitti ve bereketli bir alışverişten sonra Mekke'ye döndü. Bu ticari seyahatte kendisine emanet edilen mallara gösterdiği özen, alım satımındaki dürüstlük ve kerim ahlakı Meyserere'nin tanıklığıyla bildirilince Hz. Hatice, şu ifadeleri kullandı: "Bana olan akrabalığın, kavminin içinde şerefli ve soylu oluşun, onların nezdindeki güvenilirliğin, güzel ahlakın ve doğru sözlülüğünden dolayı seninle evlenmeyi arzu ettim." (İbn İshak, Sire, s.60; İbn Hişam, es-Siretü'n-nebeviyye, c.1, s.154.)

Mekke döneminde Müslümanlar, müşriklerin baskı ve zulümlerinden kurtulmak amacıyla hicretin beşinci yılında bir Hristiyan olan Kral Necaşi'nin ülkesi Habeşistan'a sığındıklarında, Müslümanların sözcüsü Cafer b. Ebu Talib (r.a.) ile Necaşi arasında gerçekleşen konuşmada da Hz. Peygamber'in doğru sözlülüğü ile emin ve güvenilir oluşu ifade edilmiştir. Habeşistan'a giden müminleri geri getirmek için Mekkeli müşriklerin gönderdikleri elçilerin Necaşi ile görüşmeleri esnasında oraya çağrılan Müslümanların temsilcisi olan Ca'fer b. Ebu Talib; nesebini, doğruluğunu, güvenilirliğini ve iffetini bildikleri Allah Resulü'nün kendilerini İslam'a davet edinceye kadar her türlü kötülüğü işleyen putperest bir toplum olarak yaşadıklarını söylemiş, ancak Hz. Peygamber'in kutsal görevi aldıktan sonra onlara daha pek çok tavsiye ile birlikte doğru sözlü olmayı ve emanete riayet etmeyi

emrettiğini bildirmiştir. (İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, c.1, s.265; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.1, s.202.)

Kalem suresinde zikredilen Hz. Peygamber'in yüce bir ahlaka sahip olması (Kalem, 68/3.) sanki "emin" sıfatında billurlaşmış ve söz konusu nitelik onun için âdeti bir alem olmuştur. Mezkûr ayetin yer aldığı Kalem suresinin Mekke döneminin başlarında nazil olduğu göz önünde bulundurulursa, Hz. Peygamber'in risalet görevine henüz başladığı sırada her türlü mükemmel ahlaki vasıflarla donanmış olduğu ve bunun Allah Teâlâ tarafından insanlığa ilan edildiği anlaşılır. Nitekim "Ben sizin aranızda bundan (Kur'an'ın inişinden) önce (kırk yıllık) bir ömür yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?" (Yunus, 10/16.) ayeti, Allah Resulü'nün nübüvvet öncesi hayatını davasına referans yaptığının göstergesidir. "Yoksa onlar henüz kendi peygamberlerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?" (Müminun, 23/69.) ayeti ise Resul-i Ekrem'in şahsiyetine yapılan bir vurgudur. Bu yüzden Hz. Peygamber'in damadı Ebu'l-As b. Rebi Müslüman olmadan önce Şam'a yaptığı ticari seyahatte eşi Zeynep'ten bahsederken "bintü'l-emin" (güvenilir zatın kızı) demişti. Keza şair sahibilerden Ka'b b. Malik, Yüce Nebi'yi anarken bundan dolayı "emin" şeklinde niteler. (Suyuti, *er-Riyazu'l-enika* [nşr. Muhammed Sa'id b. Besyuni Zağlul], Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1405/1985, s. 116, 115.)

Gerçekten Hz. Peygamber toplumun her kesimine güven vermiştir. Temiz eşleri kendi-

lerine adaletle davranıp haklarını gözeteneğinden emindi. Çocukları sevgi ve merhamet ortamı içerisinde müşfik bir babanın terbiyesi altında yetişeceklerinden emindi. Komşuları Allah Resulü'nün her daim kendilerine yardım edeceğinden ve ondan asla bir fenalık, kötülük gelmeyeceğinden emindi. Arkadaşları kusursuz bir vefa ve sadakat sergileyen mütebessim bir çehre ile karşılaşacaklarından emindi. Tacirler alışverişlerinde hiçbir hile ve aldatmayla karşılaşmayacaklarından emindi. Köleler yediğinden yediren, giydiğinden giydiren, güç yetiremeyecekleri işleri kendilerine yüklemeyen insanca bir muamele göreceklerinden emindi. Dul kadınlar namuslarının korunacağından ve maişet sıkıntısına düştüklerinde kendilerine cömert bir yardım eli uzanacağından emindi. Yetimler ana babadan mahrum kalmanın hüznünü onun başlarını okşayan şefkatli ellerinde unuttacaklarından ve rüşt çağına gelinceye kadar mallarının koruma altında olacağından emindi. Fakirler, kendi ihtiyacı olsa bile yoksulları zatına tercih eden zengin gönüllü bir fedakâr bulacaklarından emindi. Mazlumlar, zalimlerin zulümlerine canını ortaya koyarak direnen yanlarında yiğit bir destekçi bulacaklarından emindi. İslam toplumunda yaşayan gayrimüslimler bir haksızlığa uğradıklarında derhal bunun telafi edileceğine ve adil bir hüküm verileceğine emindi. Hasılı herkes ondan emindi, zira o Muhammedü'l-Emin'di.

Allah'tan aldıkları vahyi, olduğu gibi insanlara ulaştırmak demek olan tebliğ, esasen peygamberlerin varlık gayesidir denilebilir. "Ey Resul! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun." (Maide, 5/67.) ilahi hitabı, tebliği, nübüvvetin ayrılmaz bir parçası olarak ilan eder. Allah, peygamberlerin yegâne görevinin tebliğ olduğunu, muhatapların bu tebliği kabul etmemesi durumunda hesaba çekmenin kendi yetkisi dâhilinde bulunduğunu açıkça belirtir. (Rad, 13/40.) Tebliğin gayesi, kıyamet günü insanların mazeret beyan etmelerinin önüne geçmek olmalıdır. Zira Yüce Yaratıcı, kendisine peygamber ulaşmayanlara azap etmeyeceğini taahhüt etmiştir. (İsra, 17/15; Kasas, 28/59.) Peygamberlerin, ilahi emirleri bildirirken hiçbir şey gizlememeleri, değiştirme, ekleme ve çıkarma yapmamaları bir yönüyle emanet sıfatıyla da ilgilidir. Dolayısıyla tebliğ ve emanet birlikte mütalaa edilebilir.

Resulüllah'ın (s.a.s.) gizli tebliğ döneminin bitmesinden sonra dine açıktan davet emri alınca (Şuara, 26/214.) Safa tepesine çıkıp peygamberliğinin ispatı olarak doğru sözlülüğünü ve tabiatıyla güvenilir olduğunu göstermesi, bu iki niteliğin hayatındaki yerini tespit ve tebliğ vazifesini icra etmesi bakımından önemlidir. Oldukça meşhur olan bu rivayette Resul-i Ekrem Safa tepesine topladığı kalabalığa "Ne dersiniz? Size şu tepenin ardından (saldırmak üzere) bir süvari birliği geliyor desem beni tasdik eder

misiniz?” deyince topluluk “Biz senin hiçbir yalanını tespit edemedik.” cevabını vermişti. (Müslim, İman, 355.) Dolayısıyla bu rivayette, sıdk, emanet ve tebliğ birlikte ifade edilmiş olmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber müteaddit konuşmalarında güzide sahabelerini, söylediklerine “Tebliğ ettim mi?” sorusuyla şahit tutmuş, onların gönülden tanıklıklarını Rabbine arz ederek “Allahım! Şahit ol.” hitabıyla peygamberlik vazifesini hakkıyla ifa ettiğini beyan etmiştir.

Diğer taraftan fetanet, peygamberlerde ve tabiatıyla son nebi Muhammed Mustafa’da (s.a.s.) bulunan önemli bir vasıftır. Zira peygamberlerin hayatları inkârcı muarızlarıyla yaptıkları tartışmalarla doludur. Bu tartışmalarda hasmını susturmak veya ikna etmek, kıvrak zekâ ve anlayış kabiliyeti gerektirir. Peygamberlerin münkirlerle yaptıkları münazaralara Kur’an’ın verdiği örneklerden, onların bu özelliklerini tespit etmek mümkündür. Söz gelimi, kavmi bayram eğlencesine gittiği sırada, Hz. İbrahim’in büyük put hariç bütün putları kırması üzerine aralarında gerçekleşen diyalog bu konunun güzel bir misalidir. (Enbiya, 21/58-67.)

Hz. Peygamber’in şu olayda sergilediği çözüm yöntemi onun hem fetanetini hem de güvenilirliğini gösteren ilginç bir rivayettir. Kâbe’nin onarımı esnasında Hacerü’l-esved’i hangi kabile temsilcisinin yerine koyacağı konusunda çıkan tartışmada kabileler, Kureyş’in en yaşlısı Ebu Ümeyye b. Muğire’nin teklifini kabul

ederek Harem-i Şerif’in şimdi “Babüs’s-selam” denilen “Benî Şeybe kapısından” ilk girenin hakemliğine razı olacaklarını beyan ettiler. O sıralar otuz beş yaşında olan Hz. Muhammed’in kapıdan girdiğini görünce herkes memnuniyetini izhar edip şöyle dedi: “İşte emin kişi Muhammed, ondan hoşnut olduk!” (İbn Hişam, *es-Siretü’n-nebeviyye*, c.1, s.160.) Hz. Peygamber uyguladığı çözüm tarzıyla kabileler arasında çıkabilecek çatışmayı ve belki de yıllarca sürebilecek kan davalarının önünü, zekâsını kullanarak kesti. Çünkü her kabile Hacerü’l-esved’i yerine, kendi kabilesinden birisinin koymasını istiyordu. Resul-i Ekrem önce bir örtü istedi ve Hacerü’l-esved’i yere serdiği örtünün üzerine bizzat kendisi koydu. Ardından Kureyş’in dört kolundan birer adam istedi. Kabileleri adına Utbe b. Rebia, Ebu Zem’a, Ebu Huzeyfe b. Muğire ve Kays b. Adi geldiler. Hz. Peygamber, onlardan örtünün birer ucunu tutarak kaldırmalarını istedi, farklı kabilelerin temsilcileri hep birlikte Hacerü’l-esved’i kaldırdılar. Allah Resulü de (s.a.s.) konulacağı yerin hizasına gelince örtünün içinden alıp Hacerü’l-esved’i kendi mübarek elleriyle yerine yerleştirdi. (İbn Sa’d, *Tabakat*, 146.)

Son olarak ifade etmek gerekirse, peygamberlerin günah işlemekten uzak olması şeklinde anlaşılan “ismet” kavramının birkaç değişik boyutu vardır. Nebilerin, iman noktasında şirke düşmekten korunmaları, tebliğ görevini yerine getirirken buna mani olacak

herhangi bir engellemeden korunmaları ve peygamberlik öncesi ve sonrası ayırımıyla büyük veya küçük günah işlemekten korunmuş olmaları, kavramın muhtelif yönlerini teşkil eder. Hz. Peygamber’in hayatında bunun izleri fazlasıyla bulunmaktadır. Netice itibarıyla Allah Teâlâ’nın yeryüzüne gönderdiği son nebi (Hatemü’l-enbiya), yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız bütün bu vasıfları taşıyan, insanlığın en üstünü (efdalü’l-beşer) ve ahlakın en mükemmel temsilcisidir. Sonsuz salat ve selam olsun o Yüce Nebi’ye! ■

Asr-ı saadet döneminde, İslam toplumunda yaşayan gayrimüslimler bir haksızlığa uğradıklarında derhal bunun telafi edileceğine ve adil bir hüküm verileceğine emindi. Zira o Muhammedü’l-Emin’di.

TEBLİĞ MÜCADELESİNİN ÖNCÜLERİ PEYGAMBERLER

Doç. Dr. Mustafa KARA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tebliğ mücadelesi, insanlık tarihiyle yaşıt bir gayrettir. Zira ilk insan olan Hz. Âdem (a.s.) aynı zamanda ilk peygamberdir. Bu kapsamda Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar tüm peygamberler, muhataplarına Yüce Allah'ın (c.c.) ilahi mesajlarını ulaştırmak için tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlar ve bu mücadelenin öncüleri olmuşlardır. Bu mücadele, son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefatından sonra da Müslümanlar tarafından Kur'an ve sünnet ekseninde sürdürülmektedir.

Peygamberlerin ortaya koyduğu tebliğ mücadelesi karşısında insanların tutumları farklı farklı olmuş; bu çerçevede muhatapların bazıları peygamberleri ve getirdikleri ilahi mesajları onaylamışlar bazıları

da onaylamamışlardır. Bu bağlamda peygamberlerin kavimleriyle giriştikleri tebliğ mücadelelerini konu edinen pek çok kısa Kur'an'da aktarılmaktadır. Nitekim Kur'an ayetlerinin yaklaşık dörtte biri kıssalardan oluşmaktadır.

Kur'an kıssalarından anlaşılacağına göre tüm peygamberler, kavimleriyle giriştikleri tebliğ mücadelelerinde tevhid ekseninde bir kulluk bilinci oluşturmaya çalışmışlardır. (Maide, 5/72, 117; Araf, 7/59, 65, 73, 85; Nuh, 71/3.) Bunun yanı sıra her bir peygamberin bizzat kendisine ya da elçi olarak gönderildiği topluma ilişkin berceste bir özellik öne çıkarılmaktadır. Bu anlatım biçimi, tebliğ mücadelesinin çok yönlü bir gayret gerektirdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda tebliğ mücadelesinin öncüleri olan peygamber-

lerin söz konusu çabalarında öne çıkan hususları şu şekilde dile getirmek mümkündür:

Hz. İbrahim (a.s.), putperest bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Onun peygamberliği, babasının da mensubu olduğu bu putperest toplum tarafından reddedilmiştir. (Bakara, 2/258; Nisa, 4/55; Tevbe, 9/114; Hacc, 22/42-44.) Dahası, babası Azer'in (Enam, 6/74.) taşlanarak öldürme tehdidine maruz kalmıştır. (Meryem, 19/46.) Hatta bununla da yetinilmeyerek Hz. İbrahim, sözü edilen toplumun yöneticisi ve avanesi tarafından ateşe atılmıştır. (Enbiya, 21/68-70.) Bütün bu olumsuzluklara rağmen o, tevhid mücadelesinden vazgeçmemiş, ilahi mesajı insanlara ulaştırmak için tebliğ faaliyetlerine devam etmiştir. Hz. İbrahim, putperest kavmine karşı sergi-

lediği tebliğ mücadelesi (Enam, 6/74-83.) sebebiyle tevhid dini İslam'ın sembol isimlerinden olmuştur. O, aynı zamanda ulu'l-'azm peygamberlerdendir (Ahzab, 33/7.) ve Yüce Allah (c.c.), onu tek başına bir ümmet olarak vasıflandırmaktadır. (Nahl, 16/20.) Kur'an'da Hz. İbrahim'in tek başına bir ümmet olarak tanımlanması, çoğunluğun hakikat için ölçü olmadığının göstergesidir. Demek ki insan, kendisini davasına adanmalı, hakikati insanlara ulaştırmak için gerekirse tek başına kalmayı göze almalı ve gerçekleri savunmalıdır. Yüce Allah'ın elçisi ve tebliğ mücadelesinin yiğit bir öncüsü olarak Hz. İbrahim de bunu yapmıştır. Zira her şeyin hatırı olabilir; ancak hakikatin sahibi olan Yüce Allah'ın (c.c.) hatırı her şeyin üzerindedir.

Kur'an'da ulu'l-'azm peygamberler arasında sayılan (Ahzab, 33/7.) Hz. Nuh (a.s.), Vedd, Süva', Yeğus, Ye'uk ve Nesr isimli putlara tapan putperest bir topluluğa peygamber olarak gönderilmiştir. (Nuh, 71/23.) Kur'an'da onun adını taşıyan bir sure yer almaktadır. Bu sure baştan sona Hz. Nuh'un tevhid ve tebliğ mücadelesini konu edinmektedir. Bu putperest toplumun ekseriyeti, Hz. Nuh'un tebliğine olumlu cevap vermek şöyle dursun, onunla alay etmişler ve Allah'ın elçisini şaşkınlıkla suçlamışlardır. Hz. Nuh ise kesinlikle şaşırmadığını, Yüce Allah'ın elçisi olarak O'nun emrini yerine getirdiğini, insanlara tebliğde bulunduğunu, insanların arasından bir beşerin çıkıp kendisine vahyedilen ilahi mesajları muhataplarına aktarmasında

garipsenecek bir durum olmadığını defalarca dile getirmiştir. Buna rağmen kavmi, Hz. Nuh'un davetini reddetmiştir. Hz. Nuh'u inkâr edenler arasında eşi ve oğlu da bulunmaktadır. Bunun üzerine Hz. Nuh ve ona inananlar, Yüce Allah'ın emriyle inşa ettiği gemiye binip kurtulmuşlar, inkârcılar da tufanda boğularak helak olmuşlardır.

Meşhur İrem bağlarının sahibi olan Ad kavmine peygamber olarak gönderilen Hz. Hud (a.s.) da tebliğ mücadelesinin öncülerindedir. Bu kavmin mensuplarının ekseriyeti, zenginlik ve refahın verdiği şımarıklık nedeniyle Hz. Hud'un getirdiği ilahi mesaja inanmamışlar; Yüce Allah'ın (c.c.) elçisini beyinsizlik ve yalancılıkla itham etmişlerdir. (Araf, 7/66.) Bu inkârları, kendilerinin korkunç

bir rüzgâr kasırgası ile (Ahkaf, 46/24.) helak edilmelerine sebep olmuştur.

Hız. Salih (a.s.), bir su uygarlığı olan Semud kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Semud sakinleri, Hız. Salih'i ve mesajını yalanlamıştır. Üstelik Yüce Allah (c.c.) tarafından imtihan için gönderilen kamu malı bir deveyi önce susuz bırakmışlar, daha sonra da işkenceyle öldürmüşlerdir. Nihayetinde onlar da kaya gibi sağlam mekânlarında korkunç bir sarsıntı (Araf, 7/78.) ve yıldırım çarpması sonucu (Zariyat, 51/44.) helak edilmişlerdir.

Hız. Lut (a.s.), bugünkü Ürdün Ölü Deniz kıyısında vaktiyle kurulu olan Sodom ve Gomorra halkına hem yönetici hem de peygamber olarak gönde-

rilmiştir. Bu halkın temel özelliği, livata yani kadınları terk edip erkeklere yanaşma fiilini işlemeleridir. (Araf 7/80-81.) Bu nedenle sözü edilen halk, insanlık tarihinin en ahlaksız toplumu kabul edilmektedir. Hız. Lut'un kavmi ile verdiği tebliğ ve ahlak mücadelesi Kur'an'da genişçe aktarılmaktadır. (Araf, 7/80-84; Hud, 11/77-83.) Her türlü uyarıya rağmen söz konusu ahlaksızlıktan vazgeçmeyen Lut kavminin mensupları, sonuçta korkunç bir bela yağmuru ile helak edilmişlerdir. (Araf, 7/84.) Lut'un kâfir karısı da helak edilenler arasındadır. Hız. Lut'un getirdiği ilahi mesajlara inananlar ve Lut, bu helakten kurtarılmıştır.

Kur'an'da Hız. Yusuf'un (a.s.) tebliğ mücadelesi de kendi adını taşıyan surede baştan sona aktarılmaktadır. (Yusuf, 12/4-102.) Bu bağlamda Hız. Yusuf, küçük bir çocukken üvey kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir ticaret kervanında bulunanlarca kuyudan çıkarılıp Mısır'a götürülmesi, yöneticinin eşinin iftirası sonucu saraydan ayrılması ve hapse atılması gibi nedenlerle hayata dramatik bir başlangıç yapmıştır. Ancak Hız. Yusuf bu imtihanlara sabretmeyi, iffet ve istikametini korumayı başardığı için Yüce Allah (c.c.) kendisini mükâfalandırmış ve ona, yöneticinin sarayında kalma, rüyaların ve olayların iç yüzünü yorumlama, tekrar saraya dönüp Mısır maliye bakanlığına yükselme, kendisini kuyuya atan kardeşlerinin ona muhtaç olması ve sonunda tekrar ailesine kavuşma gibi nimetler lütfetmiştir. Hız. Yusuf'un kissasında, hayat yolculuğunda zorlu imtihan-

larla karşılaşmalar da inançlı, vefakâr, iffetli, edepli ve dürüst insanların nihayetinde mutlaka kazananlardan olacakları vurgulanmaktadır.

Kur'an'da sabrın simgesi olarak takdim edilen Hız. Eyyüb (a.s.), önceleri varlık ve sıhhat sahibiyken sonradan yokluk ve hastalıkla imtihan edilmiştir. Bu durum karşısında eşi ve çocukları başta olmak üzere insanlar tarafından terkedilen Hız. Eyyüb, içine düştüğü ölümcül dert sırasında takdire şayan bir sabır sergilemiş; bu yüzden de Yüce Allah (c.c.) onu sabrın simgesi olarak ölümsüzleştirmiştir.

Ölçü, tartı ve ticarete hile yapmakla meşhur Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hız. Şuayb'ın (a.s.) tebliğ mücadelesi, toplumda tevhid inancını yerleştirmeye ve söz konusu hileyi gidermeye yönelik olmuştur.

Mısır'da ilahlık iddiasında bulunan, doğan erkek çocukları öldürme fermanı yayınlayan zalim, despot ve kibirli bir firavun olan II. Ramses zamanında peygamberlik yapan Hız. Musa'nın (a.s.) kardeşi ve yardımcısı Hız. Harun'la (a.s.) birlikte yürüttüğü tebliğ çalışmaları, adı zikredilen firavun ve avanesi ile mücadele şeklinde geçmiştir. Bu iki peygamberin kıssaları, Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu bağlamda Yüce Allah (c.c.), Hız. Musa ve Hız. Harun'u, İsrailoğullarını zulüm ve işkenceden kurtarmaları için firavuna göndermiştir. (Taha, 20/42-44.) Ancak böbürlenip ilahlık iddiasında bulunan Firavun, Yüce Allah'ın

**Tüm
peygamberler,
kavimleriyle
giriştikleri tebliğ
mücadelelerinde
tevhid ekseninde
bir kulluk bilinci
oluşturmaya
çalışmışlardır.**

elçilerinin teklifini reddetmiştir. Uzun ve çetin mücadelelerin ardından Hz. Musa önderliğindeki İsrailoğulları mucizevi bir şekilde denizden geçip (Bakara, 2/50.) zulüm ve işkenceden kurtulurken, Firavun ve avanesi adı geçen denizde boğularak helak olmuşlardır. (Bakara, 2/47-74; Taha, 20/9-98.)

Hz. Davud (a.s.), kendisine Zebur indirilen peygamberdir. (Nisa, 4/163; İsrâ, 17/55.) Onun tebliğ mücadelesi, sadece davacıyı dinleyerek verdiği yanlış hüküm ve bunun yanlışlığını anlayınca da pişmanlık duyup tevbe etmesi (Sad, 38/17-26.), Calut'u öldürmesi (Bakara, 2/251.), Yüce Allah'ın dağları ve kuşları kendisinin emrine vermesi (Sebe, 34/10.), ibadete çok düşkün olması, günah işlemekten titizlikle kaçınması gibi konularla gündeme gelmektedir.

Babası Hz. Davud'dan sonra İsrailoğullarına gönderilen bir peygamber olan Hz. Süleyman (a.s.) da tebliğ mücadelesinin öncülerindedir. Kur'an'da onun üstün muhakeme yeteneğinin yanı sıra emrine rüzgârın verilmesi, kendisine kuşların mantığının öğretilmesi, cinler, insanlar ve kuşlardan kurulu bir ordusunun olmasından söz edilmektedir. (Neml, 27/15-44.) Hz. Süleyman'ın Sebe Melikesi Belkis'a ve halkına yaptığı tevhid daveti (Neml, 27/22-44.), son derece başarılı bir tebliğ mücadelesidir.

Ninova'ya (Musul) peygamber olarak gönderilen Hz. Yunus'un (a.s.) dikkat çekici bir tebliğ mücadelesi söz konusudur. Zira o, kavminin ilahi mesajı kabul etmemesi üzerine pey-

gamberlik görevinden vazgeçmiş; ancak bu kararı sonrasında kendisini balığın karnında bulmuştur. Daha sonra yaptığı hatanın farkına varıp tevbe etmiş; yeniden peygamberlik görevine dönmüştür. Bu sefer muhatapları da iman edince hep birlikte kurtulanlardan olmuşlardır. (Yunus, 10/98; Enbiya, 21/87-88; Saffat, 37/139-148.) Bu durum, şartlar ne olursa olsun tebliğ mücadelesinden asla vazgeçmemek gerektiğini göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Kur'an'da Hz. Lokman'ın (a.s.) tebliğ mücadelesi, evladına verdiği öğüt ve nasihatlerden oluşmaktadır. (Lokman, 31/12-19.) Onun tebliğ mücadelesinin merkezinde inanç, ibadet ve ahlak yer almaktadır. Bu da inanç olmadan ibadetin, ibadet olmadan ahlakın, ahlak olmadan da hiçbirinin anlam kazanamayacağını göstermektedir.

Kur'an'da ulu'l-azm peygamberlerden birisi olarak tanıtılan (Ahzab, 33/7.) Hz. İsa (a.s.) da tevhid ve tebliğ mücadelesinin öncüleri arasındadır. O da diğer peygamberler gibi muhataplarına kulluk bilinci aşılacak için samimi bir tebliğ faaliyeti yürütmüştür.

Tebliğ mücadelesinin öncüleri olarak Kur'an'da kıssaları zikredilen peygamberlerin hayat kesitleri ve ortaya koydukları samimi tebliğ ve tevhid mücadeleleri dikkate alındığında, açıkça görülmektedir ki insanlık tarihindeki tebliğ mücadeleleri şu amaçlarla gerçekleştirilmiştir:

- Tevhid inancını pekiştirmek. (Maide, 5/82; Araf, 7/59, 65, 73, 85; Lokman, 31/13.)

- İnsanlarda kulluk bilinci oluşturmak. (Maide, 5/72, 117; Araf, 7/59, 65, 73, 85; Nuh, 71/3.)

- İnsanların geçmişten ibret almalarını sağlamak. (Yunus, 10/92; Hud, 11/42-45; Yusuf, 12/111; Enbiya, 21/69; Zuhuruf, 43/55-56; Tahrim, 66/10.)

- Kur'an'ın, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) indirdiği mesaj olduğunu ispatlamak. (Yusuf, 12/111; Sad, 38/29; Kamer, 54/17, 22, 32, 40.)

- Peygamberlerin amaç birlikteliğini vurgulamak. (Bakara, 2/133; Âl-i İmran, 3/84; Araf, 7/73, 85; Hud, 11/26, 50, 61, 84; Saff, 61/6.)

- Gelecek nesillerin zihninde örnek bir hatıra oluşturmak. (Ankebut, 29/14-15; Saffat, 37/119; Kamer, 54/15.)

- Kıyametin gerçekliğinden kuşku duyulmamasını sağlamak. (Araf, 7/187; Kehf, 18/21; Taha, 20/15; Naziat, 79/42.)

- İnsanları imanlı ve ahlaklı bir hayat yaşamaya teşvik etmek. (Araf, 7/65; İbrahim, 14/10; Kasas, 28/3; Saffat, 37/75-77; Mümin, 40/42.)

- Peygamberlere ve onlara inananlara moral vermek. (Enam, 6/33-34; Kalem, 68/48.)

İşte bu ulvi hedefleri gerçekleştirmek için Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.s.) tüm peygamberler, tevhid ve tebliğ mücadelesi vermişler ve onlar bu mücadelenin öncüleri olmuşlardır. Günümüzde yapılması gereken de insanlık tarihindeki bu mücadelelerden gerekli dersleri çıkarmak, insanların tevhid ekseninde imanlı, ahlaklı ve bilinçli bir hayat yaşamalarını sağlamak/teşvik etmek ve şartlar ne olursa olsun tebliğ mücadelesinden vazgeçmemektir. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Eyüp BAŞ:

“Peygamberler, insanlığa daima yol gösterici olmuşlar, onların maddi ve daha ziyade manevi alanlarda kalkınmalarını ve ilerlemelerini sağlamışlardır.”

“Biz müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki artık peygamberlerden sonra insanların, Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın.” (Nisa, 4/165.) ayeti bağlamında İslam düşüncesi açısından peygamberlik nedir? Peygamberliğin dinî açıdan gerekliliğinden söz edebilir misiniz?

Bahsettiğiniz ayet bağlamında Kur’an-ı Kerim’de Allah-insan ilişkisinin peygamberlik ile sağlanmış olduğunu net olarak söyleyebiliriz. Allah Teâlâ insanlara bildirmek istediği emir ve yasakları peygamberleri vasıtasıyla ulaştırmış ve onlardan da bizzat kendisinin seçmiş olduğu söz konusu peygamberlere iman ve itaat etmelerini istemiştir.

“İnkârcıların ve itaatsizlerin bahanelerini ortadan kaldırmak” ve “Bize bilgi gelmedi, uyarılmadık.” diye kendilerini savunmalarına imkân vermemek için Allah tarafından peygamberlerin gönderilmiş olması, peygamberler gelmediği dönemlerde yaşayan veya buldukları yer ve durum itibarıyla peygamberlerin tebliğlerini alamamış, bunlarla yeteri kadar ilişki kuramamış insanların sorumluluklarını akla getirmektedir. Bu konu İslam düşüncesinde tartışılmış ve üç görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi, “Allah’ı bilme ve O’na inanma dâhil hiçbir

İslam âlimleri, insanların hakikate ulaşmada zaafı olduğu gerçeğinden hareketle toplumlara rehberlik edecek peygamberlerin varlığına ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

sorumluluk bulunamaz çünkü insan aklı bunlar için yeterli değildir.” görüşü; ikincisi, “Allah’ın varlık ve birliğini bilmek ve O’na inanmak yükümlülüğü vardır.” görüşü; üçüncüsü de “İmana ek olarak aklın iyilik ve kötülüğünü bilebileceği birçok davranışla da yükümlülük vardır.” şeklindeki görüştür. Bunlardan ilk ikisi Ehl-i sünnete ait olup ikincisi orta yolu temsil etmektedir. Bu tartışma, “peygamberi görmemiş, davetini işitmemiş, onunla yeteri kadar ilişki kuramamış” insanlarla ilgilidir. Hz. Peygamber’in davetini işitip onunla uzun zaman yaşadıktan, itirazlarına cevap aldıktan sonra hâlâ inkârda ısrar edenlerin, aynı şekilde sonraki asırlarda dünyaya geldiği hâlde hak dini sahih bir şekilde yani aslına uygun olarak işittiği ve bildiği hâlde imana gelmeyenlerin sorumlu olacakları hem akıl hem de belirttiğiniz ayet-i kerime ve benzeri nakil yollarıyla anlaşılacaktır.

İnsan aklı, peygamberlerin getirdiği dinî ve ahlaki ilkelere tek başına ulaşabilme potansiyeline sahip midir? Peygamberlerin gönderiliş gayesine ve insanların doğru

bir Allah tasavvuruna ve tevhid inancına ulaşabilmedeki rollerine yönelik neler söylemek istersiniz?

İslam âlimleri, insanların hakikate ulaşmada zaafı olduğu gerçeğinden hareketle toplumlara rehberlik edecek peygamberlerin varlığına ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Kur’an-ı Kerim’de de bu husus insanların eksik ve zayıf yönlerine işaret edilerek ortaya konulmuştur. Pek çok ayette insanın aciz, hırslı, sabırsız, sıkıntılara karşı tahammülsüz, aceleci, nankör, şımarık ve kibirli olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan Enbiya suresinin 73. ayet-i kerimesinde insanın hidayetini sağlayacak, ona doğruyu gösterecek, iyiyi kötüden ayırt etmesini kolaylaştıracak rehberlerin gönderildiği bildirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’deki peygamberlikle ilgili ayetlere bakıldığında, insanın iradesinin zayıflığı ve ahlaki zaafının olmasının, Allah’ın peygamberler göndermesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu bakımdan zaafı olan insanoğlunun bir rehber olan gereksinimi fitri bir durum olmaktadır. Nitekim bazı âlimler peygamberlere duyulan ih-

tiyacı, aklın yeterli olamayacağı hususlardan yola çıkarak vazgeçilmez görmüşlerdir. Verdikleri örneklerin birinde, aklın tek başına insanın sağlığı açısından faydalı olan ilacı, zararlı ilaçlardan ayırt etmeye yeterli olamayacağı yorumu vardır. Bu durumda olan insanın uzman bir doktorun yardımına ihtiyaç duyacağı, ancak o şekilde faydalı olanı zararlı olandan ayırt edebileceği belirtilmiştir. Bu durumda tıpkı hastalıkların tedavisinde kullanılacak olan faydalı ilacın belirlenmesi için bir uzman doktor gerekli olduğu gibi aynı şekilde insan için hem dünyada hem de ahirette en doğru yola ulaştıracak bir rehber ihtiyacı vardır, o rehber de peygamberlerdir. Zira akıl, ahiret için kurtuluşu sağlayacak fiilleri peygamberin bildirişi olmadan bilemez. Neticede akıl, kimi bilgilere ulaşsa bile tam bir tespit yapamayarak peygamberin bildirişine muhtaç kalır. Bu da peygamberlere duyulan ihtiyacın ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

İnsanlar için her biri kurtuluş rehberi olan peygamberlerin Kur’an-ı Kerim’de hayatlarına dair kesitler sunulması-

na dair maksatlar nelerdir? Peygamberlerin örnek hayatlarıyla insanlığa vermiş oldukları mesajlardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Bu anlatımlara “kıssa” diyoruz. Daha doğru bir ifadeyle “kisas-ı enbiya” diyoruz. Yani geçmiş ümmetler ve Cenab-ı Hak tarafından onlara gönderilen peygamberlerin hayatlarından bazı kesitler. Bu anlatılar çok sayıda kitap ve makaleye konu olmuştur. Kur’an-ı Kerim’in önemli bir kısmını ihtiva eden kıssaların, Hz. Âdem’den günümüze, doğruları ve yanlışları algılama imkânı verdiğini dikkate almak gerekir. Kıssalar, İslam’a inanan insanları müjdeleme, inanmayanları uyarma, terbiye etme, haber verme, güzel ahlakı tanıma, akide ve ibadetlerin esasını bilme açısından önemlidir. Kıssalarda söylenenler ve kıssalarla söylenenler bir amaçtan ziyade hedefe götürmede âdeta önemli bir vasıta kabul edilir. Zira Kur’an, insanları hidayete ulaştırmak için gönderilmiştir. Bu yapılırken hikmet ve güzel öğüt kıssalarda kendini gösterir. Bu bakımdan, kıssalara hikmet ve öğüt nazarıyla bakılabilir. Kıssalarda yaşanmış olaylar etkili bir üslupla anlatılmış, insanlığın başına benzer olayların her zaman gelebileceği hatırlatılmıştır. Onlarda sözü edilen şahıs, olay, hadise, yer ve zaman unsurlarıyla sunulan hedefler, dolaylı bir anlatım ile geliştirilmek istenen bilinçler esas kabul edilmektedir. İnsan, kıssalarda tasvir edilen olaylarla kendini ve içinde yaşadığı toplumu sorgulama imkânı bulabilir. Kıssalardaki olumlu ve olumsuz anlatımları, dünyadaki yaşamı ve geleceği hakkında vereceği kararlarda bir mihenk

noktası kabul eder. Dolayısıyla, Kur’an kıssalarında verilmek istenilen mesajı algılamak, insanlığın sıkıntılardan kurtulması ve Yaradan’ı tanınması açısından önem taşır.

Allah’ın “Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapmıştır.” (Nisa, 4/136.) ayetinde yer aldığı üzere Allah’a imanın hemen ardından peygambere iman gelmesinin hikmeti ve önemine yönelik neler söylersiniz?

Kur’an-ı Kerim’de ikinci iman ilkesi peygamberlere imandır. İman, özünde gaybi olana yönelik kesin inanç hâli olduğuna göre peygamberlere iman, temelde peygamberlik müessesesine iman demektir. Bir başka ifadeyle Cenab-ı Hak’ın nübüvvet vasıtasıyla gerçekleştirdiği hayata müdahalesine iman demektir. Gönderilen elçiler Allah’ın insanlığa bir lütfudur. Kitap ve hikmeti öğreten peygamberler, bu yolla onlara dünya hayatında yol göstermiştir. İlahi kelamın, Allah’a iman mevzuunda olduğu gibi peygamberlik konusunu örnekendirirken de aynı akli zeminde izahlar yaptığı görülmektedir. Bu nedenle Kur’an’da peygambere itaat de genellikle Allah’a itaat emrinin hemen arkasından gelmektedir.

Bu meseleye Yüce Allah’ın insanlık tarihi boyunca onların içinden peygamber seçip göndermesinin, insanlara lütfetmiş olduğu en büyük nimetlerinden biri olması yönüyle bakmak mümkündür. Çünkü peygam-

berler, insanlığa daima yol gösterici olmuşlar, onların maddi ve daha ziyade manevi alanlarda kalkınmalarını ve ilerlemelerini sağlamışlardır. Her peygamber insanlığa yeni ufuklar açmış, yenilikler getirmiş ve kendisine inananların insanca yaşamaları için onlara doğru yolu göstermiştir. Bunların sonuncusu, bütün insanlık için bir müjdeci, bir uyarıcı ve âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed’dir. Onu peygamber olarak göndermesi, Yüce Allah’ın tarihî olarak ilk Müslümanlara, evrensel olarak da bütün insanlara verdiği nimetlerin en büyüğüdür demek mümkün.

Her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderen ve “Kim peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisa, 4/80.) ayetince peygamberleri çok özel bir konumda konumlandıran Yüce Allah (c.c.), Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin seçilmişliğinden de bahseder. Bu bağlamda nübüvvet zincirinin son halkası Peygamber Efendimiz’in tevhid ve tebliğ mücadelesini kısaca açıklayabilir misiniz?

Sevgili Peygamberimiz dâhil Kur’an’da zikri geçen diğer peygamberler, bütün zorluklara, kendilerine yönelik saldırılara ve işkencelere rağmen Allah Teâlâ’nın insanlara tebliğ etmek üzere kendilerine vahyettiği buyrukları pazarlık konusu yapmamış, kendilerine karşı çıkanlarla uzlaşmaya yanaşmamıştır. Çünkü Yüce Yaradan tarafından peygamber olarak seçilmiş birer insan olduklarını asla unutmamışlardır. Bu konuda en ayrıntılı örneği Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatında görmek mümkündür. Mekke’de zulmün,

vahşet ve işkencelerin tarihe kara bir leke olarak geçtiği o karanlık dönemde, hem kendisine hem de müminlere insanlık dışı baskı ve işkence yapılırken işkenceleri durdurmak ya da biraz olsun hafifletmek için bile tevhidden ve ilkelerinden en küçük bir taviz dahi vermemiştir. Mekke'nin müşrik önderlerine, mütekebbir yöneticilerine, zenginlikle şımaran siyasi zorbalara karşı iletilmesi gereken ilahi mesajı gizlemeye, çarpıtmaya yeltenmemiş, putları ve putçuları övecek tavır kesinlikle sergilememiştir. Kendisinin ve müminlerin hayatı pahasına, işkencelere, boykotlara rağmen kimseden çekinmeden, sözlerini eğmeden, bükmeden, müşrik önderlerin hoşuna gitmese de Kur'an'ı ve Allah'ın hükümlerini, açık ve net bir şekilde insanlara tebliğ etmiştir.

Allah'ın "Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda dolaşırlardı." (Furkan, 25/20.) diye buyurduğu peygamberlerin bizim gibi beşer ve onların uyulabilir ve örnek alınabilir olmaları hiç şüphesiz ki bizler için Allah'ın büyük bir lütfudur. Allah, gönderdiği peygamberler ve özellikle de Hz. Muhammed aracılığıyla hangi amel-leri ve davranışları mümin kullarından görmeyi istemektedir?

Peygamberin, izinden gidilecek rehber ve bir örnek olabilmesi, tebliğ ettiklerinin muhatapları tarafından kabul edilebilmesi her şeyden önce onun gönderildiği varlık cinsinden olmasını gerektirmiştir. Bu, onları anlaması ve kendilerine bir şeyler açıklayıp aktarabilmesi yani tebliğ ve tebyin açısından çok

önemlidir. Çeşitli ayetlerde geçen "kendi nefislerinden/canlarından olan" ifadeleri peygamberlerin kavimleriyle empati kurabilecek bir yapıya sahip olduğunu da anlatmaktadır. Peygamberler, tebliğ görevlerini layıkıyla yerine getirmek ve gönderildikleri insan toplumunu örnek bir hâle getirebilmek için bizzat yaşayarak dereceli ve kademeli olarak tebliğde bulunmuşlardır. Bu durum özellikle Hz. Peygamber'e Kur'an'ın indirilmesi ve onun insanlara tebliğinde daha açık bir şekilde gözükmektedir.

Son din İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.), bir peygamber olmakla birlikte insan olmanın bireysel gerekliliklerinin tamamına muhataptı. O, hayatın içinde ailesi ve toplumuyla iç içe canlı bir hayata sahip olduğu için, eş zamanlı olarak pek çok toplumsal rolü birlikte yaşadı. Bu durumunu hayattayken birçok defa bizzat kendisi de dile getirdi. Diğer insanlardan üstünlüğünü/farklılığını sadece peygamberlikle görevlendirilişi bakımından benimsemişti.

Allah'ın peygamberleri aracılığıyla insanlığa gönderdiği vahyin hedefinin, insan aklını, gönlünü ve inancını her türlü şüpheden arındırmak, insanın Yaradan'ına karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlamak ve insanlık için Yüce Allah'ın tayin ettiği ölçülere göre bir dünya hayatı tesis etmek olduğunu öncelikle hatırlamak gerekir. Zira böylece bir taraftan kâinatı müşahede ederek ve inceleyerek tabiatın düzenini keşfetmekle emrolunan insanoğlu, diğer taraftan bu düzeni yaratan Allah'a teslim olmaya, kulluk ve itaatıyla da bu teslimiyetini gös-

termeye davet edilmiştir. İşin açıkçası bu da Yüce Allah'ın, hayatın ve ölümün, "kimin daha güzel işler yapacağını sınamak için" var olduğunu beyan etmesi dikkate alınarak ömür boyu iman ve amel bütünlüğünü sağlama çabasında olup peygamber ahlakını yaşamak ve yaşatmak olarak özetlenebilir. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Eyüp Baş, 1969'da Amasya'da doğdu. 1992'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1996 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisansını, 2002'de doktorasını tamamladı. 1997 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı. Sahasıyla ilgili araştırmalarda bulunmak üzere 1999-2000'de Ürdün Üniversitesinde; 2003-2004 öğretim yılında TDV desteğiyle eğitim öğretim veren Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesinde bulundu ve aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi'nde dersler verdi. 2006'da doçent, 2012 tarihinde profesör oldu. 2014 yılında Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine kurucu dekan olarak atandı. Bu görevini 2019'da tamamladı. Alanıyla ilgili çok sayıda kitap, makale yayımladı; ulusal ve uluslararası çok sayıda bilimsel toplantıya bildirilerle katıldı, pek çok akademik projeye de başkanlık yaptı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslam Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktayken 2023 yılında Danimarka Kopenhag Din Hizmetleri Müşavirliği görevine atandı. Hâlen bu görevini sürdürmektedir.

DİN HİZMETLERİ VE DİN EĞİTİMİNDE ÜÇ PAYDAŞ KURUM

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Diyamet, ilahiyat/İslami ilimler ve imam hatipler, dinî değerlerin eğitimi, öğretimi, yaşanması ve medeniyetimizin inşası konusunda sorumluluk üstlenmiş üç kurumdur. Her üç kurum da vaktiyle zor şartlarda kurulmuş, ancak milletimizin hayırları, destekleri ve yetkililerin teşvikleriyle gittikçe büyümüş ve bugün itibarıyla oldukça önemli bir noktaya gelmişlerdir. Bu güzide kurumlar son dönemlerde ülkemizin dört bir tarafında neşet etmiştir. Yine her üç kurum, kendilerine has yapılanmaları, din hizmetleri, müfredat ve programlarıyla İslam dünyasının büyük çoğunluğunda bulunmayan özellikler göstermektedirler.

Milletimizin bu üç kurumdan beklentileri büyüktür. Çünkü hem kendi yaratılışının anlamını hem neslinin dünya ve ahiret saadeti için hem de ülkenin bekasını İslam'da görmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, gerek din hizmetleri gerekse din eğitimi faaliyetleriyle toplumla iç içedir. Toplum ise doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin ve hak ile batılın mücadelesi alanıdır. DİB, teşkilat olarak tevhidin, hayrın, sulhun, hak ve hakikatin ikamesi için gayret göstermekte, yurt içi ve yurt dışında değişik alanlarda hizmet üretmektedir. Sadece milletimizin değil, diğer Müslüman toplulukların DİB'den beklentileri de gittikçe artmaktadır.

Aynı gaye etrafında çalışan üç paydaş kurum, birbiriyle organik bağlar içindedir. Âdeti birleşik kaplar misali, verilen din hizmetleri ve din eğitimi faaliyetlerinde birbirlerini desteklemektedir. Millet DİB'e bakıyor, ondan hizmet bekliyor. DİB de imam hatip

ve ilahiyatlara bakıyor. Çünkü bütün hizmetlerini bu kurumlardan yetişen personelle yapmaktadır. Dolayısıyla onların başarısı DİB'in başarısına, aksi bir durum da DİB'in hizmetlerinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır.

Yüksek din eğitimi ve istihdam alanlarının ihtiyaçları

Başlangıçta ilahiyat fakültelerinin kuruluş amacı, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek ve üst düzey bilgi üretmek şeklinde belirlenmiştir. Bahsettiğimiz türden oldukça idealist ve genel ifadeler, bugün de ilahiyat fakültesi internet sitelerinde çokça mevcuttur. Ancak din eğitimi uygulamalarımıza baktığımızda, bu amaçların lisans düzeyinde dün olduğu gibi bugün de gerçekleştirilemediği bir gerçektir. Bu amaçları gerçekleştirmek daha çok lisans sonrası kariyer basamaklarında mümkün olabilmektedir.

Peki, ilahiyatlar/İslami ilimler fakülteleri, istihdam alanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bilgi, beceri sahibi ve dinî değerlerle donanımlı elemanlar yetiştirebilmekte midir? Bu fakültelerden mezun olan öğrencilerin, İslami ilimler, felsefe ve din bilimleri yine medeniyet tarihimize ilgili genel bir bilgi sahibi olduklarında şüphe yoktur. Ancak istihdam alanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak bir bilgi ve pratik kazandıklarını söylemek zordur. DİB bu durumu, yaptığı imtihanlarda görmekte, ilgili ve yetkili herkes de bu tabloyu gözlemlemektedir.

Bugün ilahiyat/İslami ilimler mezunlarının, bilgi, beceri ve yet-

kinliklerini, dahaziyade meslek hayatına atıldıktan sonra deneme yanılma yoluyla kazandıkları anlaşılmaktadır. Yapılan bir alan araştırmasında mezunlar, büyük çoğunluğu itibarıyla yüksek din öğretiminin, yaptıkları göreve kendilerini hazırlamadığını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer gerçek de mezunların fakültede aldıkları bilginin, hayatın gerçek sorunlarıyla bağının pek olmadığını belirtmeleridir. (Süleyman Akyürek, "Mezunlarına Göre Yüksek Din Öğretiminin Eksik Yönleri", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu*, (24-25 Ekim 2019, Malatya), İnönü Ün. Yay., 221)

Diğer taraftan ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin amaç, vizyon ve misyonları ile ilgili yapılan araştırmada şu sonuca varılmıştır: "Öğrencilerin belirli bir amaca yönlendirilmesi ve yeterlikleri konularında net hedefler ortaya konmamaktadır. Uygulamada da çalışma alan-

larının gerektirdiği müşahhas bilgi ve becerilerden bahsedilmemektedir. Bu da önemli bir boşluk ve eksiklik oluşturmaktadır. Oysa hem hocanın hem program ve müfredatın hem de öğrencinin belirli bir hedefe yönelmesi nitelikli mezunların yetişmesi açısından oldukça önemlidir." (Safnaz Asri, "Yüksek Din Öğretiminde Gelecek Perspektifini Etkileyen Unsur Olarak Amaç", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu*, (24-25 Ekim 2019, Malatya), İnönü Ün. Yay., 89-90.)

Nitelikli elemana olan ihtiyaç

İmam hatiplikten müftülüğe birçok alanıyla din hizmetlerinin, köklü İslami referansları, tarih ve kültürümüze mal olmuş geçmişleri dolayısıyla dinî değerlere bağlı toplumsal kesimlerde değer verilen görevler olduğunda kuşku yoktur. Ancak bu hizmetlerin, geçen asırda başlatılan çağdaşlaşma politikaları, günümüzde seküler merkezli anlayış ve

uygulamalar yine özlük hakları ve istihdam alanlarının sağladığı maddi imkânların sınırlı olmasının bir sonucu olarak birçok mesleğe göre fazla ilgi görmediği de bir gerçektir. Özlük hakları itibarıyla bu mesleklere teşvik edici çabalara rağmen, hâlâ bahsedilen hizmet alanlarına ilginin istenilen düzeyde olmadığını görüyoruz. Mezunların Diyanet hizmetlerine göre MEB’de öğretmenliğe ağırlık vermeleri de tespitlerimizi doğrulamaktadır. Din eğitimcisi Nurullah Altaş, mezun olan öğrencilerin her dördünden birisinin, Diyanet’i hiçbir şekilde düşünmediklerini, gündemine alan öğrencilerin ise öğretmenliğe atanmadıkları takdirde 3. veya 4. seçenekte maişet alanı olarak Diyanet’e yöneldiklerini ifade etmektedir. (Nurullah Altaş, “İlahiyat Fakültelerinin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, İbrahim Turan, Faruk Sançar (Ed.), *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi*, Samsun 2019, 190.)

Din hizmetleri, din eğitimi ve ilmî çalışmalarda verimliliğin geleceği açısından iki konuya dikkat çekilmesinde fayda vardır. Birincisi, imam hatip liselerinden ilahiyata gelen öğrenci kaynağının nitelikli hâle gelmesi ve zenginleştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu, dinî hayatımızı yine İslam düşünce ve medeniyetinin geleceğini doğrudan etkileyen temel bir meseledir. Çünkü eğitim ve irşad faaliyetlerinde verimlilik, dinî ilimlerde gelişme, düşüncede tecdid, kısaca medeniyetimizin inkişafı; ancak kabiliyetli, idealist, çalışkan, ufuklu elemanlarla mümkündür. Tabii ki müfredat ve programların iyi hazırlanması ve eğitim faaliyetlerinin verimli olması da buna ilave edilmelidir.

İletişim teknolojisinin hızla geliştiği, kültürler arası etkileşim ve sosyal değişimin alabildiğine arttığı günümüz şartlarında, din hizmetleri ve din eğitiminin

de kalite ve verimliliğin artırılması oldukça önemli bir hâle gelmiştir. Her alanda başarılı imam hatip mezunlarının bulunması elbette ki sevindirici bir durumdur. Ancak İslam dünyasının esas sorununun bir medeniyet sorunu olduğu, bunun çözümünün de yüksek din öğretiminde akademik ve ilmî kalitenin geliştirilmesine bağlı bulunduğu unutulmamalıdır. Şu hâlde, başarılı öğrencilerin ilahiyat fakültelerine kazandırılması konusunda, imam hatipli öğrenciler üzerinde tanıtım ve teşvike yönelik ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Burada her üç paydaş kuruma da görevler düşmektedir. İkinci konu da şudur: Eğitim, hukuk ve tıp fakültelerinde olduğu gibi yüksek din eğitime girişte de asgari yüzdeler başarı diliminin belirlenmesidir.

Diğer taraftan DİB, istihdam alanları ve faaliyet coğrafyası gittikçe genişleyen ve çeşitlenen bir kurumdur. Şu anda yurt dışında üst düzey müşavir, ataşe ve koordinatörler de dâhil olmak üzere toplam iki bin beş yüz civarında Diyanet personeli çalışmaktadır. Bu, Başkanlık personeli açısından önemli bir imkân oluşturmaktadır. Sınırlı ölçüde de olsa hac ve umre hizmetlerinin personele kutsal beldelerde görev yapma fırsatı sunması da buna ilave edilebilir. Aslında bu imkânlar, ilahiyat /İslami ilimler mezunlarının DİB’i tercih etmeleri açısından cazip bir durumdur. Çünkü yurt dışında çalışmanın prestiji ve bunun özlük haklarına yansımalarının iyi olması doğal olarak bu-

nu akla getirmektedir. Ancak böyle olmadığına daha önce de işaret ettik. Burada kurumun etrafında oluşturulan yanlış algıların, gerçek yüzünün tanınmamasından kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Şu hâlde yapılması gereken, ilahiyat/İslami ilimler öğrencilerinin, daha ilk yıldan itibaren DİB bünyesinde kendilerine sağlanacak istihdam alanları ve kariyer imkânları konusunda bilgilendirilmeleridir. Bu konuda fakülteler ve Başkanlığın ortak bir çalışma yapmasına ihtiyaç vardır. Böylece Başkanlığın yurt içi ve yurt dışında yürüttüğü etkili ve kapsamlı çalışmalar hakkında öğrencilere tatmin edici bilgiler vermek mümkün olacaktır.

Malum olduğu üzere DİB bir kamu kuruluşu olup din konusunda toplumu aydınlatmak sorumluluğu yasalarla kendisine verilmiştir. Vatandaş, din hizmetlerinde bir eksiklik ve aksama gördüğü zaman, haklı olarak Başkanlık yetkililerini muhatap almaktadır. Oysa personelin DİB'e gelmeden önce uzun bir tahsil hikâyesi vardır. İmam hatip ve ilahiyat yıllarını birlikte düşündüğümüzde on üç yıl gibi azımsanmayacak bir süre din eğitim ve öğretiminden geçmektedir. Dolayısıyla DİB'in hizmet kalitesi ve başarısı, personelin bu kurumlardan aldığı eğitim ve öğretimin kalite ve başarısıyla doğrudan ilişkilidir.

DİB'in, kendisinin yetiştirmedığı elemanları istihdam etmek durumunda kalması, kurumsal olarak sunulan din

DİB, teşkilat olarak tevhidin, hayrın, sulhun, hak ve hakikatin ikamesi için gayret göstermekte, yurt içi ve yurt dışında değişik alanlarda hizmet üretmektedir. Sadece milletimizin değil, diğer Müslüman toplulukların DİB'den beklentileri de gittikçe artmaktadır.

hizmetlerinde birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Başkanlık bu zorlukları göğüslemekte büyük sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Üstelik bu, devlet imkânlarının yerli yerince kullanılması açısından da bir problem oluşturmaktadır. Söz gelimi lisans eğitimi esnasında hemen hemen sıfır maliyetle yapılacak bir eğitimin, mesleğe başladıktan sonra tamamlanmaya çalışılması büyük masraflara ve maliyetlere yol açmaktadır.

İlahiyat/İslami ilimler mezunlarının DİB'de staj yapmaları

Mezunların DİB'de staj yapmaları önemli bir eksikliklerdir. Ancak son zamanlarda bu konuda olumlu bazı adımların atıldığı görülmektedir. Mesela Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi himayesinde, 2020 yılından itibaren üniversite öğrencileri için staj seferberliği başlatılmıştır. Sisteme başvuran fakülte öğrencilerinin tamamına staj teklifi götürülmüş ve kabul edenler Başkanlığın çeşitli kademelelerinde staj görmüşlerdir. Son başvurular neticesinde yedi bini aşkın adayın, DİB'de staj yapması planlanmaktadır. Dolayısıyla gelecek yıllarda da ilahiyat/İslami ilimler Fakülteleri dekanlıklarının, öğrencilerin kurumumuzda staj yapmaları konusunda teşvik ve destekleri önem arz etmektedir.

Mezunlar, MEB okullarında olduğu şekliyle Başkanlığın cami, Kur'an kursu vb. hizmet alanlarında staj yapmamakta-

dırlar. Bazı fakülteler, il müftülükleriyle yapılan protokoller çerçevesinde mezunlarına din hizmetleri alanında staj yaptırılmaktadır. Ancak bu oldukça sınırlı bir seviyede kalmaktadır. Dolayısıyla bu konunun, bütün ilahiyat/İslami ilimler fakültelerini kapsayacak şekilde düzenli ve verimli bir uygulama olması için, ortak bir norm hâline getirilmesi konusu ciddi- yetle ele alınmalıdır.

DİB'e yönelik formasyon ve manevi rehberlik dersleri

Yüksek din öğretiminde pedagojik formasyon dersleri arasında DİB'in ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bir düzenlemenin yapılması çoktandır ihmal edilen bir konudur. MEB'e yönelik öğretmenlik formasyonu uzun yıllardır verildiği hâlde Başkanlığın gerçekleştirdiği ve gittikçe genişleyen eğitim faaliyetlerine yönelik bir formasyonun verilmemesini anlamak zordur. Dolayısıyla Başkanlığın din hizmetlerinin daha etkili ve verimliliği açısından bu konu, vakit geçirilmeden ele alınmalı ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde bir düzenlemeye gidilmelidir.

Bilindiği üzere DİB'in 4-6 yaş kurslarına toplum büyük bir teveccüh göstermektedir. Dolayısıyla hem lisans hem de lisans sonrası programlarda buna yönelik birtakım düzenlemelere gitmek icap ediyor. Mesela formasyon derslerinin içeriği zenginleştirilerek 4-6 yaş grubu kursların programına katkı sağlamak üzere, "değerler eğitimi" konulu bir derse yer verilmesi önemli bir

İslam dünyasının esas sorununun bir medeniyet sorunu olduğu, bunun çözümünün de yüksek din öğretiminde akademik ve ilmî kalitenin geliştirilmesine bağlı bulunduğu unutulmamalıdır.

ihtiyaçtır. Ayrıca din eğitimi zorunlu dersinin kredi sayısı artırılarak; "çocukluk dönemi din eğitimi", "yetişkinlere yönelik din eğitimi" gibi bölümlere ayrılması, yine erken çocukluk ahlak ve değerler eğitimi alanında tezli/tezsiz yüksek lisans programlarının açılması ve bu programa Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapan adayların öncelikli olarak alınmasına ihtiyaç vardır. Bunlara ilave olarak "yaygın din eğitimi" seçmeli derslerinin eğitim programına dâhil edilmesi de bir diğer konudur.

Öte taraftan DİB, toplumun dezavantajlı kesimlerine manevi rehberlik ve destek vermek amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlarla protokoller yapmıştır. Bu bağlamda cezaevleri, hastaneler, kadın konuk evleri, yaşlı bakım evleri, sevgi evleri, KYK yurtları gibi alanlarda manevi rehberlik ve destek hizmetleri vermektedir. Malum olduğu üzere bu hizmet alanlarındaki hedef kitlenin özellikleri, beklentileri, ihtiyaçları birbirinden farklıdır. Her biri ayrı uzmanlığı gerektiren bu alanlarda, istihdam edilecek personelin yeterlikleri kısa süreli eğitim ve seminerlerle karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak söz konusu bilgi ve becerilerin lisans aşamasında kazanılması, daha gerçekçi ve kaynakların yerli yerince kullanılmasını açısından önemlidir. Bu bağlamda yüksek din öğretimi programları arasında manevi rehberlik ve destek derslerinin konulması, toplumun ihtiyacı olan hizmetlerin verimliliği açısından oldukça önemlidir.

DİB'in yurt dışı hizmetleri

Başkanlığın yurt dışı hizmetleri eskiye göre oldukça genişlemiştir. Müslüman topluluklarla kurulan ilişkiler gittikçe gelişmektedir. Geçen asrın son dönemlerinde Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bu coğrafyalarda yaşayan yaklaşık 150-200 milyon din kardeşimiz, dinî hayatlarını yaşamak için daha uygun şartlar elde ettiler. Bu Müslüman topluluklar, gerek personel eğitimi gerekse yayın ve kurumsallaşma konularında DİB'le işbirliği içinde olmak istemektedirler. Başkanlık, bütün bu farklı coğrafyalarda çalışırken istihdam alanlarının ihtiyaç ve şartlarını dikkate almak durumundadır. Başka bir ifadeyle, ilgili coğrafyanın sosyoloji ve kültürünü az çok bilen, iletişim becerisi yüksek ele-

manlara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle farklı dilleri bilen personele ihtiyacın çok olduğu açıklama gerektirmeyecek kadar net bir durumdur.

Bütün bu ihtiyaçlar dikkate alındığında, yüksek din öğretiminin müfredat ve programlarını gözden geçirmelerinin, belki bir ileri aşama olarak ilahiyat/İslami ilimlerin kendi aralarında bir çeşitliliğe ve ihtisaslaşmaya gitmelerinin isabetli olacağı sonucuna varılmaktadır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi istihdam alanlarının bu denli çeşitlendiği bir toplum ve dünyada, tek tip ilahiyatçıyla ihtiyaçların karşılanabileceği düşüncesi pek makul gözükmemektedir. Şu halde bazı yüksek din öğretimi kurumları sadece DİB'e eleman yetiştirmeye, diğer bazıları da MEB'in ihtiyaçlarını

dikkate alarak öğretmen yetiştirmeye odaklanabilir. Bu konuların, elbette ki bir bütünlük içerisinde ve doğuracağı sonuçlar itibarıyla çok yönlü istişarelerle konuşulması gerekir. Mesela İngilizce UIP yanında, Almanca, Rusça, Fransızca ve diğer yaygın dillerde de UIP (Uluslararası İlahiyat Programı) programlarının açılmasına ihtiyaç vardır. Yine Balkanlarda ve Orta Asya ülkelerinde yaygın bir selefi propaganda vardır. Bu ülkelerden çok sayıda öğrencinin selefi zihniyetle tanınan Arap üniversitelerinde eğitim gördükleri belirtilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde sırf Balkanlardan gelecek öğrencilere bir ilahiyat fakültesinin tahsis edilmesi faydalı olacaktır. Mesela Trakya bölgesinde bir ilahiyat fakültesinin böyle bir görevi üstlenmesi mümkündür. ■

DEPREM

VE KADER İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

İslam inancında kaza ve kadere iman etmek altı iman esasından birisidir. Kur'an-ı Kerim'de kaderle ilgili geçen ayetlerde "kader" kelimesi; takdir etmek (En'am, 6/91.); yasa, ölçmek ve planlamak (Kamer, 54/12; Kamer 54/49; Furkan, 25/2.); belirli bir süre (Rad, 13/8.) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Görüldüğü gibi kader kelimesinin temel anlamı, yasa ve ölçü demektir. Yüce Allah'ın evrene fiziksel, biyolojik ve sosyal yasalar koyması, kadere, Dinî bir terim olarak kader, ezelden ebede kadar olacak olan şeyleri Yüce Allah'ın bilmesidir. Allah'ın bilmesi; yaratmak ve belirlemek manalarına gelir. Ehl-i sünnet âlimleri yaratma manasına gelen, insanın irade ve kudretine bağlı olan kadere "kader-i muallak" adını vermişlerdir. Eylemlerinde irade

özgürlüğüne sahip olan insan ahirette yapıp ettiklerinden hesaba çekilecektir. Bu alanda insanın iradesine göre Yüce Allah yaratma eylemini meydana getirmektedir. İnsanın özgür irade ve ihtiyarı ile iman ve küfürden, hidayet ve dalaletten birisini seçmesi, ibadetlerini yerine getirip getirmemesi, İslam ahlakına uygun olarak yaşayıp yaşamaması bu kaderin içerisine girer. Dolayısıyla aklını kullanabilme yetisine sahip ve ergenlik çağına gelen kadın ve erkek her insan, kendi özgür iradesiyle yaptığı ihtiyari fiillerinden sorumlu tutulacaktır.

Kader-i mübrem ise ezelden belirlenmiş kader olup insanın irade ve kudretinin dışında meydana gelen olaylarla ilgili kadere, (Hadid, 57/22-23.) Bu alanda insanın bir sorumluluğu yoktur, ancak tedbir almakla mükelleftir. Tabiat

olayları (fırtına, sel, deprem gibi afetler, güneş ve ay tutulmaları, mevsimlerin oluşumu, gece ve gündüzün meydana gelmesi), kıyametin kopması, bir insanın anne ve babasını, akrabasını, coğrafyasını, dilini ve ırkını, cinsiyet ve ecelini, rızıkını seçmemesi gibi durumlar ızdırari irade kapsamı alanına girer. İnsan bu alanlarda sadece tedbir almakla mükelleftir, mutlak takdir yetkisi Allah'a aittir. Kaldı ki doğaya hâkim olan kurallar sistemi değişmez, ancak doğadaki biz insanların bu olaylara karşı tedbir bağlamında davranışları değişebilir. (Rad, 13/11.)

Kader ve depremler arasındaki ilişkilere gelince, jeolojik bir olay olan depremler, ay ve güneş tutulmaları gibi kader-i mübrem olup bunu Yüce Allah'tan başka hiçbir güç engelleyemez. Çünkü depremler,

fiziksel bir yasadır. Dünyanın merkezinde bir ateş denizi olan magma, aşırı derecede birikmiş enerjisini fay hatları ve yanardağlar vasıtasıyla dışarı atarak rahatlamaktadır. Eğer lokal anlamda içeride biriken enerji ya da gaz dışarı atılmazsa topyekûn infilak ederek dünyanın sonunu getirebilir. Depremlerin meydana gelmesi tabii bir kural olup değişmez, ancak bu tabii kurala karşı insanların tedbir alması değişebilir. Günümüzde yer bilimciler, fay hatlarının haritasını çıkarmışlardır. Ama ne var ki bugün için, yerbilimi alanındaki imkânlarla depremlerin ne zaman ve kaç şiddetinde meydana geleceği bilinmemektedir. Ben inanıyorum ki yakın bir zamanda, ay ve güneş tutulmalarının tarihi ve vakti belirlendiği gibi bilimin ilerlemesine denk olarak depremlerin de tarihi ve vakti belirlenebilecektir.

Evet, deprem Yüce Allah'ın bir takdiri ve belirlemesi olup kesin bir kaderdir. İşin bize düşen veçhesi ise tedbir almaktır. Bu alanda depremlerin afete dönüşmemesine karşı birey ve toplum olarak ne gibi tedbirler alabiliriz? Başta yapacağımız binaların zeminleri iyi etüt edilmeli; özellikle köy, mezra ve şehirlerde yer alan vadilerin, dere yataklarının içlerine ve fay hatlarının üzerine konutlar yapılmamalıdır. Bununla ilgili olarak yapı tekniği açısından mevzuata uygun demir, kaliteli beton kullanımı, denetleme ve ruhsatlandırma gibi konularda azami titizlik ve gayret gösterilmelidir. Bugün depremler bir deprem ülkesi

olan Japonya'da da meydana gelmektedir. Richter ölçeğine göre en şiddetli depremlerde bile binalar sallanmasına rağmen yıkılmamakta ve hiçbir kimsenin burnu kanamamaktadır. Hakeza buna Şili örneği de verilebilir. Bizler doğduğumuz coğrafyayı, şehri ve kasabayı seçmeden dünyaya geliyoruz. Bu kaderimizdir. Ancak fay hatları üzerine bina inşa etmemek, binalarımızı depreme dayanıklı yapmak, zayıf zeminleri imara açmayıp yüksek binaların yapılmasına izin vermemek bizim elimizdedir. Bunları yapmayanlar, molozların altında kalan masum çocukların ve yetişkinlerin hayatından sorumludurlar. Mahkeme-i Kübra'da hesap vereceklerdir. Bununla birlikte başta masum çocuklar olmak üzere can veren herkesin kayıpları ahirette telafi edilecektir. Ahiret olmasaydı bu tür sorunları hem maddi hem de manevi yönden çözmemiz mümkün olamazdı. İyi ki ahiret var, iyi ki hesap var.

Öte yandan deprem ilahi bir ceza da değildir. Depremler, seller ve doğal olaylar tamamen jeolojik ve coğrafi tepkimelerin sonucu oluşmaktadır. İnsan bu olaylar karşısında tedbir almadığı, Yüce Allah'ın sorumlu tuttuğu ödevleri yerine getirmediği zaman bunun faturası afete dönüşmekte ve sonuçları acı olmaktadır. Fay hatlarının üzerine bina yapmak, sel sularının geçeceği güzergâhların yatağını değiştirmek, meyve ve sebzelerin genetiğini bozmak suretiyle kötü sonuçların meydana gelmesine davetiye çıkarmak

buna örnektir. Bu konuda Yüce Allah bizi şöyle uyarmaktadır: "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." (Rum, 30/41.) İşte ahlaki değerler alanında çöküntü, böylesi korkunç sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Rum suresinin 41. ayetinin açıklamaları üzerinde düşünmeye fırsat vermesi bakımından Muhammed Esed'in şu açıklamalarını aktarmayı yararlı buluyorum: "Günümüzde korkunç bir şekilde ortaya çıkan doğal çevremizdeki yoğun çürüme ve tahribat, burada 'insanın kendi yapıp ettiklerinin bir sonucu', yani insanın, kendini tahrip eden -çünkü katı materyalist bir temele dayanan- teknolojik gelişmelerin ve insanlığı daha önce hayal bile edemediği ekolojik felâketlerle karşı karşıya getiren çığınca faaliyetlerin bir sonucu olarak öngörülmüştü: Toprağın, havanın ve suyun sanayi atıkları ve şehir çöpleri yüzünden dizginlenemeyen bir şekilde kirlenmesi; bitki örtüsü ve denizlerin artan bir şekilde zehirlenip yok olması; yaygın uyuşturucu ve görünürde ' faydalı' ilaç kullanımı sebebiyle insanın kendi bedeninde ortaya çıkan her türlü genetik bozukluklar ve insanlara yararlı birçok hayvan türünün giderek yok olması. Bütün bunlara, insanın sosyal hayatındaki hızlı bozulmayı ve çürümeyi, cinsel sapıklıkları, suçları ve şiddeti ve son aşamada nükleer dehşeti ilave edebiliriz. Bunların tamamı, son tahlilde, insanın Allah'a ve mutlak

manevi/ahlaki değerlere karşı umursamazlığının ve bunun yerine maddî ilerlemeyi tek önemli hedef sayan inançlara tutsaklığının bir sonucudur. ” (Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul: 1999, II, 828-829.) Bu bağlamda, ürkütücü sonuçlarıyla dünya gündeminde ağırlıklı bir yer tutan ozon tabakasının delinmesi sorununun tam olarak ayetteki ifadeyle örtüştüğünü, “insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden” ortaya çıkmış bir bozulma olduğunu da canlı bir örnek olarak hatırlamak gerekir.(Diyaret, *Kur'an Yolu Tefsiri*, IV, 322-325.) İşte bunun gibi her türlü ihmalkârlığın, hoyratlığın, kayıtsızlığın ve ahlaksızlığın yaygınlaştığı, zulmün koyulaştığı toplumlarda, toplumsal bağlar çözüleceği ve güç kaybı meydana geleceği için çöküş süreci hızlanır.

Bir başka açıdan, tedbirsizlik sebebiyle depremler neticesinde can kayıpları artmakta ve çok sayıda mal zararları ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu zayıf yaratılmıştır. Bir yerde başarı olduğu zaman kendisine mal etmekte, başarısızlıkların faturasını da Yüce Allah'a kesme gafletine düşmektedir. Kur'an bu yanlış algıyı şöyle düzeltmektedir: “Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsendendir.” (Nisa, 4/79.) Müslüman toplumlarda aynı yanlışlar insanın yaşam süresinin sonu olan ecel konusunda da tekrarlanmaktadır. Nitekim “Depremlerde ölen insanlar başka yerde olsaydı ölmeyecekler miydi?” diye sorulur ve bunun cevabı olarak

da ölecekti, diye cevap verilir. Hâlbuki ecel beşerî planda değişir: “Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır. Ana kitap (levh-i mahfuz), O'nun katındadır.” (Rad, 13/39.) Zira Cenab-ı Hak, beşerî planda her şeyi sebeplere bağlamıştır. Biz sebeplere sarılmakla mükellefiz. Bu yüzden beşerî planda sebepsiz takdirden söz etmek mümkün değildir. Ecel, ilahi ilimde tektir. Çünkü ilahi bilgi, her şeyi sebep ve sonuçlarıyla birlikte kuşatır. Ancak beşerî bilgi her şeyi kuşatmadığından insan sebeplere bağlanmaktan sorumludur. Elbette, her nefis kendisine biçilen süreyi tamamlayınca emaniyetine teslim edecektir. Biz buna yürekten inanıyoruz. Kaldı ki biz, “yaşayacağımız süreyi” bilemiyoruz. Bize düşen, bu süreyi en randımanlı ve kaliteli bir şekilde yaşayabilmek için tedbir almaktır. Takdir Allah'a aittir. Ama Allah'ın takdirini de hiçbir zaman cebir inancı içerisinde değerlendirmemek gerekir.

Yaşadığımız bu dünya hayatı, farklı şekillerde denendiğimiz, sahip olduğumuz imkânlarla sınırdığımız bir yerdir. Allah'ın kullarını yaratmadaki maksadı dünya hayatını imtihan yurdu olarak yaratmasıdır. (Mülk, 67/2.) Var olan âlemde oluşan tüm olaylar ise insan için bir sınamadır. Bu sınanmanın karşılığında bize ebedi yurt olan cennet ve cehennem sunulmuştur. Eğer ki Allah Teâlâ evrendeki kötülüğe engel olsaydı insanın zorluk karşısında sabretmesinin anlamı kalmayacak ve sonucunda mükâfat verilmesi anlamsız kalacaktı. Dünya denilen bu âlem-

de başımıza gelen her iyilik ve kötülük şüphesiz Allah'ın bizim bu olaylar karşısındaki sabrımızı sınamasıyla ilişkilidir. (Bakara, 2/155.) Bu dünya hayatında zerre miktarı iyilik yapan da kötülük yapan de öte dünyada karşılığını eksiksiz bir şekilde görecektir. Hiçbir kimseye zulüm yapılmayacaktır. Unutmayalım ki zulmün ve haksızlığın faili, insanın kendisi, adaletin ve hakkaniyetin dağıtıcısı da Yüce Allah'tır.

Sonuç olarak, bütün tabiat olayları gibi depremler de Allah'ın kaderi olup tedbir almak insana aittir. Allah'ın yasasında bir değişiklik yoktur. Kaldı ki deprem toplumlara günahları sebebiyle gelmemektedir. Eğer öyle olsaydı bugün nüfuslarının yüzde 60'ı ateist olan ve cinsel sapkınlıkları yasal hâle getiren birçok Batı toplumu vardır. Değil Müslüman toplumların, asıl günah galerisi olmuş ve münkere ayarlanmış bu toplumların yıkıcı depremlerle yerle bir olmaları gerekirdi. Hâlbuki depremler jeolojik olaylardır. Yeryüzünün tabii bir sürecidir. Fay hatları bellidir. Burada insana düşen görev, depremlere karşı her türlü tedbiri almaktır. Tedbirsizliğin acı faturasını Yüce Allah'a kesmek iftiradır. Elbette depremler karşısında tedbir almayanların, sebep olduğu acı sonuçlarda kusurları ve ihmalkârlıkları vardır. Bu kişi ya da kurumlar hem bu dünyada hukuk önünde ve hem de ahirette hesap vereceklerdir. Bize düşen insani, dinî ve ilmî planda elimizden gelen her şeyi yerine getirdikten sonra gerisini Yüce Allah'a havale ederek tevekkül ehli olmaktır. ■

İSLAM: TEVHİD DİNİ, VAHDET TOPLUMU

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَّزِعُوا
فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ
اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Allah ve Resulü’ne itaat edin,
birbirinize düşmeyin, sonra
zayıflarsınız ve zaferi elden
kaçırırsınız. Sabredin, kuşkusuz
Allah, sabredenlerle beraberdir.”

(Enfal, 8/46.)

Hiz. Âdem’den Hiz. Muhammed’e (s.a.s.) kadar bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin ortak adı İslam’dır. İslam’ın özü ise sadece bir olan Allah’a kulluk etmeyi ifade eden Tevhid’dir. Tek ve bir olmak anlamındaki vahdet kökünden türeyen tevhid inancı, Yüce Allah’ın zatında, sıfatlarında ve kendisine kulluk etme hususunda bir ve tek olduğunu hem kalben hem de zihnen kabul etmektir. (Mevlüt Özler, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.41 s.18.)

Bir ve tek olan Allah’a iman etmeyi temel alan İslam’ın üzerinde durduğu, önemle vurguladığı bir diğer husus ise müntesiplerinin birlik, beraberlik ve vahdetidir. Bu birlik ve beraberlik aynı dine inanma anlamında ümmet olma bilincini ifade ettiği gibi toplumsal anlamda bir bütünlüğü de kapsar. “Ey iman edenler! Hep birden barışa/İslam’a girin...” (Bakara, 2/208.) buyruğuyla hakiki anlamda Müslüman olup aynı din etrafında toplanmayı emreden Yüce Allah, “Dini doğru anlayıp hükümlerini en güzel şekilde uygulayın ve bu hususta ayrılığa düşmeyin!” (Şura, 42/13.) buyurmak suretiyle hakiki din olan İslam’da sebat edilmesini, farklı inançlara sapaarak parçalanmamayı, bölünmemeyi istemektedir bizlerden.

“Müminler ancak kardeşlerdir, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.” (Hucurat, 49/10.) buyruğuyla müminleri kardeş ilan eden Yüce Allah bunun gereği olarak, toplumda ortaya çıkacak anlaşmazlıkları, kardeşlik hukukunu zedeleyecek türden problemleri el birliğiyle ortadan kaldırmayı bir görev olarak yüklemektedir Müslümanlara. Toplumun barış ve huzurunu bozan, insanlar arası ilişkileri zedeleyen yalan, iftira, gıybet, hile ve aldatma gibi ahlaki zaafardan kaçınmanın gerekliliğinin Kur’an’da ısrarla vurgulanması da bu açıdan son derece önemlidir. Buna mukabil, Müslüman toplumun birlik ve beraberliğinin bir ifadesi olan cemaat-

le namaz kılmak, zekât, hac ve kurban gibi ibadetler yanında hediyeleşmek, yardımlaşmak, paylaşmak ve istişare gibi ahlaki güzellikler de kardeşlik hukukunun bir gereği olarak sunulur.

Kur'an'da yer alan; "Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız." (Âl-i İmran, 3/103.) mealindeki ayet çarpıcı bir örnekle bu gerçeği idraklerimize sunmaktadır. O hâlde, Kur'an'ı ve İslam'ı benimseyerek, gereklerini yerine getirerek, Allah'ın ipine topluca sarılarak tevhid inancında birleşmek, ayrılıktan uzak durmak ve hayatın sonuna kadar imanı korumak gerekir. Her ne kadar insanlar arasında düşünce ayrılıklarının bulunması, insanın yaratılış hikmetine ve özelliklerine bağlı olsa da (Hud, 11/118.) İslam, düşünce ayrılığının düşmanlığa dönüşmesini, insanları çekişen ve vuruşan kamplara ayırmasını kesinlikle tasvip etmez. Öyle ki Müslümanların birliği, Allah'ın bir nimeti olarak değerlendirilirken toplumsal barışı tehdit eden çekişme hâlleri, insanların her an içerisine düşüp yanabilecekleri ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya benzetilmiştir. "O'nun (Allah'ın) nimeti sayesinde kardeş oldunuz." ifadesi, İslam'ın insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama konusunda ne derece kaynaştırıcı önemli bir unsur olduğunu, din

kardeşliğinin, inanç birliğinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c.1 s.643-644.)

İşte bu noktada, bugün Müslümanlar olarak birlik ve beraberliğin neresinde olduğumuzu sorgulamamız gerektiği ortadadır. Aynı yaratıcıya, aynı dine ve aynı kitaba iman ettiğimizi söylüyoruz. Ancak inandığımız bu değerlerin gereğini yapabiliyor muyuz? İman noktasında beraber olsak da amel noktasında ayrılıklarla boğuşuyoruz. O hâlde, zihinlerimizin darmadağın olduğu modern hayatta önce kendi içimizde vahdeti temin etmeye ihtiyacımız var. Hayatın peşinde koşmaktan, istek ve arzuların boyunduruğundan kurtulmaya muhtacız. İman, amel ve düşünce itibarıyla kendimizi özgürleştirmemiz gerek. İhtiraslarımızdan kurtulmak, "ben"den "biz"e geçebilmek, başkalarının da olduğunu hissetmek durumundayız. Kendimiz için başkalarını feda edemeyeceğimizi idrak etmeliyiz. Birbirimize düşmek yerine birbirimizi düşünmek zorundayız.

Kur'an'da, "Allah ve Resulü'ne itaat edin, birbirinize düşmeyin, sonra zayıflarsınız ve zaferi elden geçirirsiniz. Sabredin, kuşkusuz Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfal, 8/46.) buyrulduğu üzere, iman ve itaatın yanında birlik ve beraberliğe de ihtiyacımız var. Zira birbirimize düştüğümüz zaman ayrılık, ayrılığa düştüğümüz zaman ise zayıflık kaçınılmaz olacaktır. Bu ise Allah'ın yardımından ve zaferden mahrum olma sonucunu doğuracaktır. (Matürîdi, *Te'vilatü Ehlî's-Sünne*, 5/232.) Müslümanlar olarak zafer ve başarı istiyorsak buna

muhtacız. Birbirimize düşmek, birbirimizle uğraşmak enerjimizi yok eden, bizi zayıf düşüren habis bir hastalık gibidir. Dünyanın dört bir yanında Müslümanlar olarak her birimiz başka başka yönlere bakıyoruz. Ne yazık ki bakışlarımız gibi hedeflerimiz de keşmiyor. Hâliyle, tam da ayet-i kerimenin ifade ettiği gibi güçsüz düşüyoruz. Ve ne yazık ki kan ve gözyaşı eksik olmuyor Müslüman coğrafyalardan. Bu durumda Müslümanlar olarak üzerimize düşen sorumluluklar var elbette. Hem bireysel hem de toplumsal sorumluluklardır bunlar. Öncelikle içinde bulunduğumuz bu hâlin farkına varmak gerekir. Sonra bunu dert edinmek gerekir. O zaman bir arayış içerisine girme gücünü bulabiliriz kendimizde. Bireysel anlamda neleri eksik yaptık, nerelerde hata yaptık? Bunun cevabını bulup telafi yollarını aramalıyız. Kendi zihin dağınıklığımızı toparlayıp iç bütünlüğümüzü temin ettikten sonra yakın çevremizden başlayarak toplumsal sorunlarımızı çözmek, birlik ve beraberliğimizi temin etmek için kafa yormalıyız, çabalamalıyız. Bizleri paramparça eden şahsi hesapları, gündelik kaygıları bir tarafa bırakıp ortak değerlerimiz etrafında toplanabilmenin gayreti içerisinde olmalıyız. Unutmalıyız ki ümitsizliğe kapılmadan, gevşeklik göstermeden sabırla çalışmak, eksiklerimizi gidermek, üzerimize düşenin en iyisini yapmak, birlik ve beraberliğimizi temin ederek geleceğimizi inşa etmek vahdet toplumuna giden yolun vazgeçilmezleridir. ■

KORKU VE ÜMİT ARASINDA YAŞAMAK HAVF VE RECÂ

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنْ
الْعُقُوبَةِ، مَا طَمَعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ، وَلَوْ
يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ،
مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ

“Eğer mümin, Allah katında olan azabı (nitelik ve niceliğiyle) bilmiş olsaydı hiç kimse cennet ümidine kapılmazdı. Kâfir de eğer Allah katında olan rahmeti (nitelik ve niceliğiyle) bilmiş olsaydı hiç kimse cennetten ümidini kesmezdi.”

(Müslim, Tevbe, 23 [2755]; Buhari, Rikak, 19 [6469])

Müminlerin, kulluk ve imtihan için gönderildikleri dünya hayatında (Zariyat, 51/56.) uyması gereken bazı dengeler vardır. İbadet etme ve maişet temini arasında, ilim öğrenme ve onunla amel etme arasındaki denge bunlardan bazılarıdır. Müminlerin denge kurması gereken önemli hususlardan biri de Yüce Allah’a karşı “havf” ve “reca” duygusu beslemektir.

Havf kelimesi, hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku şeklinde tarif edilmiştir. (Cürcani, *et-Ta’rifat*, Havf md.) Tehanevi, havfın tasavvuftaki anlamını, “isyan ve günahlardan dolayı hayâ etmek ve elem duymak” şeklinde ifade etmiştir. (Tehanevi, *Keşşafü Istılahatü'l-Fünun ve'l-'Ulum*, 1/766.) Kur’an-ı Kerim’de havf kökünden gelen veya aynı anlamdaki diğer mastarlardan türeyen fiil ve isimler 124 yerde geçmekte; bunların yarısına yakını dünyevi korku ve kaygıları, diğerleri ise Allah korkusu, azap korkusu, ahiret kaygısı, günah işleme endişesi gibi dinî kaygıları ifade etmektedir. (Mustafa Kara, *Havf*, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16/528.) Bu ayetlerin birinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Bakın, bu şeytan ancak kendi yandaşlarını korkutur. Mümin iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.” (Âl-i İmran, 3/175.)

Reca kelimesi ise arzulanan bir şeyin gelecekte meydana gelmesine kalbin umut bağlaması anlamına gelir. (Cürcani, *et-Ta’rifat*, Reca md.) Reca kelimesi Kur’an-ı Kerim’de isim ve fiil olmak üzere toplam 23 yerde geçmekte ve Allah’ın rahmetini ümit etme anlamında kullanılmaktadır. (Süleyman Uludağ, *Reca*, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34/502.) Ahirette Allah’a kavuşmayı ümit edip buna göre hazırlık yapan müminler övülmüş, Allah’a kavuşmayı ummayıp kötülükte ısrar edenler ise kınanmıştır. (Yunus, 10/7, 11, 15; Kehf, 18/110; Ankebut, 29/5.) Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.), ölüm döşeninde olan bir genci ziyaret etti ve ona “Kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordu. O da “Ey Allah’ın Resülü! Valla-

hi, ben Allah'ın rahmetini ümit ediyorum ama günahlarımdan da korkuyorum.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Böyle bir konumda olan kulun kalbinde bu iki husus birlikte yer almışsa muhakkak ki Allah ona ümit ettiği şeyi verir, korktuğu şeyden de emin kılar.” (Tirmizi, Cenaiz, 11 [983]; İbn Mace, Zühd, 31 [4261].) Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.), “Allahım! Rahmetini ümit ediyorum.” demek suretiyle “reca” filini kullanarak dua ettiği rivayet olunmuştur. (Ebu Davud, Edeb, 109 [5099].)

Müminin hayatı, havf ve reca arasında seyrederek. Zira Allah korkusu taşımayıp azabından emin olmak (Araf, 7/99.) veya O'nun rahmetinden ümit kesmek (Yusuf, 12/87.) asla imanla bağdaşmaz. Dolayısıyla mümin, havf ve reca dengesini muhafaza etmelidir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “(Allah'a karşı gelmekten sakınan kimseler) korku ve ümit içinde rablerine ibadet ve dua etmek üzere vücutları yatak görmez, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah için harcarlar.” (Secde, 32/16.); “Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.” (Hicr, 15/49-50.)

Müminler, Allah'ın rahmetine karşı sonsuz bir ümit ve beklenti içinde bulunmalıdır. Mümin kimse en zor anlarda bile ümidini yitirmemelidir. Havf ve reca dengesi konusunda Hz. Ömer'in (r.a.) şu sözü bizlere ders olmalıdır: “Eğer (mahşer günü) gökten bir çağırıcı 'Ey insanlar, bir kişi dışında hepiniz cennete gireceksiniz.' diye seslense o kişinin ben olmasından korkarım. Aynı şekilde 'Ey

insanlar, bir kişi dışında cehenneme gireceksiniz.' diye seslense o kişinin ben olmasını umarım.” (Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, 1/53.)

Bizler birer mümin olarak Allah'ın rahmetine güvenerek günah işlememeli ve Allah'ın azabından emin olmamalıyız. Aynı şekilde beşer olmamız hasebiyle günah işlemişsek, yaptıklarımızın hesabını vermeyeceğimiz endişesiyle O'nun rahmetinden ümit kesmemeli, rahmet ve mağfiret kapısına başvurmadan geri durmamalıyız. Hadislerde ifade edildiği üzere Allah'ın rahmeti olmazsa hiç kimse kendi ameliyle kurtulamayacaktır. (Buhari, Rikak, 18 [6463].; Müslim, Münafikun, 71-76 [2816].) Aynı şekilde insanlar hiç günah işleyen bir varlık olmasaydı Allah onları yok eder ve günah işleyip ardından tövbe eden farklı varlıklar yaratırdı. (Müslim, Tevbe, 9-11 [2748].) Ancak Allah'ın engin rahmet ve mağfireti, kişiyi günaha sevk etmemelidir. Eğer bir günah işlenmişse bundan dolayı pişmanlık duyulup hemen tevbe edilmelidir. Hadis-i şeriflerde ifade edildiği üzere “Bütün âdemoğulları günahkârdır, günahkârların en hayırlısı ise tövbe edenlerdir.” (İbn Mace, Zühd, 30 [4251].); “Günahından tövbe eden kimse, günahsız kimse gibidir.” (İbn Mace, Zühd, 30 [4250].)

Tasavvuf erbabı havf ve reca hâllerini bir kuşun iki kanadına benzetmişler, biri olmadan diğerinin eksik olacağını ve işe yaramayacağını (Kuşeyri, *er-Risale*, s.260.), kulun bu iki hâl arasında (beyne'l-havf ve'r-reca) bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazıları havf bazıları reca hâlinin daha üstün olduğunu söylemişse de İmam Gazali böyle bir düşünceyi doğru bulmamıştır.

Ona göre bu iki hâlin üstünlüğü içinde bulunulan duruma göre değişir. Zira aç için ekmeğe, susuz için su daha gerekli olduğu gibi günahkâr için korku, takva sahibi için reca daha iyi olabilir. Havf ve reca müminlerin manevi hastalıklarını tedavide kullanılan iki ilaçtır. Hangisinin kullanılacağını hastanın durumu belirler. (Gazali, *İhyaü Ulumü'd-Din*, 4/164.) Buna göre günahlara siper olması için gençlerde korkunun, hüsn-i zanna vesile olması için de ihtiyar ve hastalarda reca hâlinin ağır basması daha uygun görülmüştür.

Sonuç olarak; ibadeti çok olsa bile mümin biri, ibadetine güvenip kendisini başkasından üstün veya azaptan emin görmemelidir. Aynı şekilde günahı çok olsa bile Allah'ın rahmetinden ümit kesmemelidir. Çünkü kullukta hüsn-i hatime yani akıbet önemlidir. (Buhari, Bed'ü'l-Halk, 6 [3208]; Ehadisü'l-Enbiya', 1 [3321]; Müslim, Kader, 1 [2643].) Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle dua ederek hüsn-i hatime temenisinde bulunmuştur: “Bütün işlerde akıbetimizi hayırlı eyle, bizi dünya mahcubiyetinden ve ahiret azabından muhafaza eyle!” (İbn Hanbel, *Müsned*, 29/17171-0 [17628].)

Yazımıza her gün okuduğumuz kunut duasıyla son vermek istiyorum: “Allah'ım! Biz yalnız sana kulluk ederiz. Namazı yalnız senin için kılarız, ancak sana secde ederiz. Yalnız sana koşar ve sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. İbadetlerini sevinçle yaparız. Rahmetini(n) devamını ve çoğalmasını dileriz. Azabından korkarız, şüphesiz senin azabın kâfirlere ve inançsızlara ulaşır.” (İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 2/95, 6/89 [6893, 29708]; Tahavi, *Şerhu Me'ani'l-asar*, 1/249 [1475].) ■

MANŞETLERİYLE DİYANET GAZETESİ

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Diyaret Gazetes'i'nin bir gazete şablonunda olması düşünüldüğünden doğal olarak birinci sayfalarında, çoğu kendi hizmet alanına münhasır olmak üzere çeşitli konulara ilişkin manşetlere de yer verilmişti. Bir önceki yazıma bir mütemim olmak üzere bu manşetlerden bir kısmına da bu yazıda yer vermek istiyorum. 382 sayılı bir mevkutenin bütün manşetlerine değinme imkânı olmadığından bazı örneklerle yetineceğim.

İlk sayı

Gazetenin ilk sayısının 1968 ramazanına denk getirildiğini ve manşetinin de "Ramazan-ı Şerif" olduğunu önceki yazımda belirtmiştim.

Üst düzey atamalar

Dönemde Diyanet İşleri Başkanlığından sorumlu devlet başkanlıklarına yapılan atamalar

gazetenin manşetinden duyurulmuştu. Sırayla belirtecek olursak; Süleyman Arif Emre'nin atanması, gazetenin 1 Mart 1974 tarihli sayısında; Mehmet Özgüneş'in atanması, 15 Aralık 1974 tarihli sayısında; Hasan Aksay'ın atanması, 15 Nisan 1975 tarihli sayısında; Süleyman Arif Emre'nin ikinci kez atanması, 1 Ağustos 1977 tarihli sayısında; Dr. Lütfi Doğan'ın atanması, 1 Şubat 1978 tarihli sayısında; Muhammed Kelleci'nin atanması, 1 Aralık 1979 tarihli sayısında; Mehmet Özgüneş'in ikinci kez atanması, 1 Ekim 1980 tarihli sayısında ve Saffet Sert'in atanması da Nisan 1989 sayısında manşetten verilmişti.

Gazetenin yayın sürecinde, yani 1968'den 1990 sonuna kadar dört şahıs Diyanet İşleri Başkanlığına getirilmişti. Bu tayinlerin tamamı gazetemizin manşetinden verildi. Buna göre;

Dr. Lütfi Doğan'ın 26 Ağustos 1972'de Başkanlığa tayini 15 Eylül 1972 tarihli sayısında, 28 Temmuz 1976'da göreve başlayan Süleyman Ateş'in Başkanlıkta görevlendirilmesi 15 Ağustos 1976 tarihli sayısında, 9 Şubat 1978'de göreve başlayan Tayyar Altıkulaç'ın Diyanet İşleri Başkanlığına tayini 18 Şubat 1978 tarihli sayısında ve Mustafa Said Yazıcıoğlu'nun 17 Haziran 1987'de Başkanlıkta görevlendirilmesi de Temmuz 1987 tarihli sayısında manşetten verildi. Başkanlar yanında başkan yardımcılıklarına hatta bazen daire başkanlıklarına yapılan tayinler de gazetenin ilk sayfasında yer alabilmişti. Mesela, Tayyar Altıkulaç'ın başkan yardımcılığına tayini, gazetenin 30 Temmuz 1971 tarihli sayısında, Personel Binbaşı Ahmet Okutan'ın başkan yardımcılığına atanması 30 Eylül 1971 tarihli sayısında, Hamdi Mert ve Halil Sevgin'in başkan yardımcılığına

lığına atanması 15 Şubat 1978 tarihli sayısında, Hasan Ege'nin başkan yardımcılığına atanması da 15 Ekim 1976 tarihli sayısında ilk sayfadan duyuruldu.

Başkanlığa yapılan üst düzey ziyaretler

Dönemde az da olsa üst düzey devlet yetkililerinin Başkanlığı ziyaret ettiklerini ve bu ziyaretlerin gazetemizin manşetinden duyulduğunu görüyoruz. Tarih sırasına göre örneklendirecek olursak; Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Şubat 1973'teki Başkanlığı ziyareti gazetenin 15 Mart 1973 tarihli sayısında ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 31 Mayıs 1976 günü Başkanlığı ziyareti 15 Haziran 1976 tarihli sayısında manşetten verildi. Başkan Altıkulaç'ın 27 Mart 1979'da makamında saldırıya uğraması sonrasında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Başkan'a geçmiş olsun ziyareti ise gazetenin 15 Haziran 1979 tarihli sayısının manşetinde yer aldı. Başbakan Yardımcıları Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş'in ayrı tarihlerdeki Başkanlığı ziyaretleri 15

Ağustos 1976 tarihli sayısında, Başbakan Bülent Ecevit'in 1 Eylül 1978'deki ziyareti 15 Eylül tarihli sayısında manşetten verilmişti. Bülent Ecevit, 24 Temmuz 1979'da Başkanlığı bir kez daha ziyaret etmiş ve bu ziyaret de gazetenin 1 Ağustos 1979 tarihli sayısından verilmişti. Daha sonra Devlet Bakanı Muhammed Kelleci Aralık 1979'da, Başbakan Süleyman Demirel 29 Ocak 1980'de, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş 1 Ekim 1980'de, Devlet Bakanı Kazım Oksay Ocak 1984'te, Başbakan Turgut Özal Nisan 1986 ve 2 Temmuz 1987'de Başkanlığı ziyaret etmiş ve bu ziyaretler sırayla gazetenin 15 Aralık 1979, 15 Şubat 1980, 15 Ekim 1980, Şubat 1984, Mayıs 1986 ve Ağustos 1987 tarihli sayılarında manşetten duyurulmuştu.

Mesaj içerikli manşetler

Hem bir meslek hem de halka hitap eden bir süreli yayın olarak *Diyanet Gazetesi*'nin bir kısım manşeti muhtelif konularda mesajlar içeriyordu. Bu konudaki örneklerimizi şöyle

sıralayabiliriz: Gazetenin 15 Ocak 1968 tarihli 2. sayısı, "Mü'minler ancak kardeştir..." manşetiyle çıktı. Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan'ın ramazan dolayısıyla gazetenin 15 Kasım 1970 tarihli 7. sayısında yayınlanan "TRT'nin dinî neşriyatıyla Başkanlığımızın alakası yoktur." şeklindeki demeci manşetten verilmişti. Demecinde Başkan, dinî yayınlar konusunda TRT'nin Diyanetle işbirliği cihetine gidemeyişinden yakınmaktaydı. TRT'de dinî yayınlar meselesi 15 Kasım 1978 tarihli gazetede tekrar gündeme getirilmişti. Lütfi Hocamızın, "Çocuklarımızı güzel terbiye etmek dinî ve millî görevlerimizdendir." başlıklı başmakalesi de 1 Mayıs 1972 tarihli gazetenin manşetinden verilmişti ve doyurucu bir muhtevaya sahipti. 15 Ağustos 1973 tarihli gazetede namaz konusu manşete taşınmıştı. İstiklal Marşı'nın kabulünün 50. yılı dolayısıyla gazetenin 15 Mart 1971 tarihli sayısı "M. Âkif'i rahmetle anıyoruz." manşetiyle çıktı.

İsraf ve tasarruf konuları da zaman zaman gazetede gündem olmuştu. Mesela 30 Mart 1971 tarihli 16. sayısının manşeti, “Üç büyük şehirde kırk beş bin kilo ekmek her gün çöplüğe atılıyor.” şeklindeydi. 1 Temmuz 1981 tarihli gazetenin manşeti ise çarpıcıydı: “İsraf edilen aydınlık geleceğin karanlığıdır.” Ekim 1982 sayısı da “Ekmeğe saygı” manşetini taşıyordu.

Ramazan, önemli dinî gün ve geceler ve bayramlar da bazen manşet konusu olmuştu. Mesela 15 Ağustos 1973 tarihli gazetenin manşeti, “Miracın insanlara en güzel armağanı namazdır.”; 15 Mart 1975 tarihli sayısının manşeti, “Mevlid Kandiliniz mübarek olsun.” ve 15 Haziran 1981 tarihli sayısının manşeti, “Ramazan sosyal bir hadisedir.” şeklindeydi. 1 Mayıs 1974 tarihli gazeteyle atılan, “Cennet anaların ayağı altındadır.” manşeti de dikkat çekiciydi. “15. yüzyılda bir Hicret soluğuna muhtacız.” manşetini taşıyan 15 Haziran 1980 tarihli gazetede hicretin 15. yüzyılı kutlamaları anlatılmıştı. 25 Mayıs 1980 günü Başkanlıkça gerçekleştirilen “Hicretin 15. yüzyılında İslam Dünyası ve Türkiye’nin Durumu” konulu

panelde yapılan konuşmalardan özetler de bu sayının iç sayfalarında yer almıştı.

1-15 Mart 1981 tarihli gazetenin manşeti “Diyanet İşleri Başkanlığı 57 yaşında” şeklindeydi. Diyanetin kuruluş yıldönümü ilk defa bu sayıda gündem olmuştu. İç sayfalarda da Başkanlığın 57 yıl içinde gerçekleştirdiği faaliyetlerden bir kısmı anlatılmıştı. “Türkiye’de 57 bin cami var.” manşetiyle çıkan Temmuz 1986 sayısında, Cumhuriyet döneminde yapılan cami sayısının 45 bin, kadrosuz cami sayısının da 12 bin olarak tespit edildiği açıklanmıştı.

İlkler

Başkanlıkça ilk defa gerçekleştirilen bazı faaliyetler de gazetenin manşetinden duyurulmuştu. Mesela 15 Mayıs 1972 tarihli sayı Başkanlığın ilk yayınevini Ankara Maltepe’de açıldığını bildiriyordu. İlk defa bir Hac İşleri Müdürlüğü’nün kurulacağı gazetenin 1 Haziran 1974 tarihli sayısının manşetinden duyurulmuş, ancak kurulduğuna ilişkin haber 1 Ekim 1976 tarihli sayıda yer almıştı. Türkiye Diyanet Vakfının 13 Mart 1975’te kuruluşu, gazetenin 1 Haziran 1975 tarihli nüshasında manşetten

haber yapılmıştı. Gazetede konuya ilişkin yazılar yanında arka sayfada vakfın kuruluş senedi de yer verilmişti. İlk defa bir Dinî Yayınlar Fuarı’nın açıldığı gazetenin Temmuz 1983 sayısında, Başkanlığın 1-7 Ekim günlerini Camiler Haftası olarak ilan ettiği ise Eylül 1986 sayısında duyurulmuştu. Başkanlığın girişimi sonucu hayata geçirilen İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının ilk ikisinin İstanbul ve İzmir’de açıldığı ise Kasım 1989 sayısının manşetindeydi.

Güncel

Çoğu Başkanlıkla ilgili olmak üzere bazı güncel gelişmeler de gazetenin manşetlerinde yer alabilmişti. Mesela, 21 Mayıs 1971’deki Bingöl depremi gazetenin 30 Mayıs 1972 tarihli sayısında, “Milletçe üzüldük.” manşetiyle verilmişti. Gazetenin 1 Ağustos 1974 tarihli manşeti, “Adını Peygamberinden alan Mehmetçik Kıbrıs’ta.” şeklindeydi. 15 Ağustos 1974 tarihli sayısında İmam-Hatip Liselerinin orta kısmının açıldığı duyurulmuştu. “Büyük din âlimi Prof. Tayyib Okiç’i kaybettik.” haberi, 1 Nisan 1977 tarihli sayının ilk sayfasından verildi. Başyazı yanında bu sayının iki

tam sayfası Okiç'e ayrılmıştı. Gazetenin 1 Şubat 1976 tarihli sayısında Ankara Eğitim Merkezinin, 15 Mart 1976 tarihli sayısında İstanbul Haseki Eğitim Merkezinin hizmete girdiği manşetten açıklandı. Başkanlık tarihinde önemli bir gelişme olan vekil imamların asalete geçirilişi, 15 Nisan 1977 tarihli gazetede yer aldı.

İki sayısı birleştirilip özel sayı olarak çıkan gazetenin 15 Aralık 1978-1 Ocak 1979 sayısının manşetinde, tarihî süreç içerisinde Başkanlığın gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerinden biri olan Rü'yet-i Hilâl Konferansı vardı. İstanbul'da yapılan ve 20 ülkenin katıldığı konferansta ramazan ve dinî bayramların bütün İslam ülkelerinde aynı günde başlama kararı alındığı anlatılmıştı.

Başkan Altıkulaç'ın 27 Mart 1979'da makamında sözlü ve fiziki saldırıya uğraması günün basınında yer aldığı gibi *Diyanet Gazetesi* de 15 Nisan 1979 tarihli nüshasında bu hadiseye genişçe yer vermişti. Altıkulaç'ın konuya ilişkin "Mütecevize Cenab-ı Hak'tan hidayet diliyorum." şeklindeki demeci sürmanşetti. Gazetede ayrıca günlük gazetelerde konuya ilişkin çıkan haber ve yorumlardan iktibaslar yapılmıştı.

15 Ocak 1980 tarihli gazetenin manşeti "Afganistan işgal edildi." şeklindeydi. Gazetenin sonraki sayısında da Afgan işgaline geniş yer verilmişti. Aynı tarihli gazetede yer alan bir diğer haberde ise ünlü Fransız dergisi *Le Point*'in 1980 yılını "Hz. Muhammed Yılı" ilan ettiği duyuruluyordu. 15 Şubat 1980 sayısının manşeti, "Anarşi can

almaya devam ediyor." şeklindeydi ve iç sayfada konuya ilişkin bir haber-yoruma yer verilmişti. 1 Ekim 1980 sayısında küçük bir başlıkla "Ordu yönetime el koydu." deniyordu. 1 Nisan 1981 tarihli gazetenin manşeti, "Ermeni vahşetinin son kurbanı bir Din Görevlisi." başlığını taşıyordu ve Paris'te Çalışma Ataşesi Reşat Morali yanında din görevlisi Hamit Tecelli Arı'nın şehit edilmesini gündeme taşımıştı.

Aralık 1986 sayısının manşetinde, "Kendi isteğiyle emekliye ayrılan Dr. Tayyar Altıkulaç'ı törenle uğurladık." ifadesi vardı.

Kocatepe Camii'nin, Başbakan Turgut Özal tarafından 28 Ağustos 1987 günü resmî açılışı gazetenin Ekim 1987 sayısının manşetindeydi. Aralık 1989 sayısının manşetinde ise Diyanet İşleri Başkanlığının doğrudan Başbakana bağlandığı haberi yer alıyordu.

Hac

1970'li yıllardan itibaren hac seyahatleri, gazetenin birçok sayısına manşet olmuştu. Mesela 15 Ocak 1971 tarihli 11. sayısının manşeti, "Resmî açıklama: Bu yıl hacca yalnız uçakla gidilecek." şeklindeydi. 1 Ocak 1972 tarihli gazetede ise kolera nedeniyle haccın yasaklandığı yazılmıştı. 15 Ekim 1977 tarihli gazetenin manşeti, "Diyanet Vakfı hac kafilesi düzenledi." şeklindeydi. Gazetenin sonraki birkaç sayısında da Vakfın düzenlediği hac kafilesıyla ilgili haberler yer almıştı. 15 Kasım 1978 tarihli gazetede hacca gidenlerin sayısının 42 bin olduğu yazıldı. 1980'li yıllarda hemen her yıl Başkanlığın düzenlediği hac organizasyonları gazetede genişçe yer almıştı.

Millî günler

Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla 29 Ekim 1973 sayısında yer verilen manşeti bir kenara bırakacak olursak millî günlerin *Diyanet Gazetesi*'nin manşetlerinde yer almasına 1980'li yıllarda rastlıyoruz. Buna göre mesela 1 Kasım 1980 tarihli sayının manşeti, "Cumhuriyet coşkun törenlerle kutlandı." şeklindeydi. Çanakkale Zaferi gazetenin hem 15 Mart 1980 tarihli sayısının hem de Mart 1983 tarihli sayısının manşeti olurken, 1-15 Ağustos 1983 tarihli sayısı da "Zaferlerimiz gururumuz." manşetiyle Ağustos zaferleri gündem yapılmıştı. Ekim 1983 tarihli sayısının manşeti ise "Cumhuriyetimiz 60 yaşında." şeklindeydi.

Son sayı

Aralık 1990 tarih ve 382 sayılı son sayısının manşetinde *Diyanet Gazetesi*'nin yeni ebat ve muhteva ile çıkacağı duyuldu.

Yazıyı şöyle noktalayalım: Artık arşivlerde yerini almış 382 sayılık *Diyanet Gazetesi* koleksiyonundan öğreneceğimiz çok şey var. Manşetleri de dâhil bir bütün olarak Başkanlığın en az 22 yıllık tarihine, bu süreçteki ülkemizde dinî gelişmelere ve içinde bulunulan dönemin siyasi ve sosyal görünümüne az çok ışık tutmaktadır.

Bu vesileyle belirtiyim ki Başkanlığımızın süreli yayınlar arşivini dijital ortama taşıması önemli bir hizmet olmuştur. Ancak, sayfalarına dokunarak mevkutelerimizi gözden geçirmenin ayrı bir zevki olduğu kanaatindeyim. Son iki yazımı hazırlarken şahsen ben öyle yaptım. ■

POST-PANDEMİK DÖNEMDE DİN VE DİJİTALLEŞME

Dr. Mehmet HABERLİ

Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Dünya genelinde 2020'nin Mart ayında pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını, gerek sosyokültürel gerekse dinî yaşamda daha önce benzeri görülmemiş bir değişim ve yenilik döneminin başlangıcı olmuştur. Covid-19 virüsünün küresel ölçekte oldukça hızlı yayılması, birçok ülkenin sınırlarını kapatmasına, virüsle mücadele için çeşitli önlemlerin alınmasına, aynı zamanda toplumsal yaşamda belirli kısıtlamaların da hayata geçirilmesine sebebiyet vermiştir. Dünyayla neredeyse eş zamanlı olarak Türkiye'de 11 Mart 2020'de ilk vakaların görülmesiyle birlikte eğitim öğretim faaliyetleri, çalışma koşul ve zamanları, sosyokültürel ve bilimsel faaliyetlerin durdurulması veya bunların çevrimiçi olarak yürütülmesine yönelik birçok önlem alınmıştır. Bu sü-

reçte toplumsal ilişkiler ve pratiklerle beraber dinî yaşamın birçok unsuru, çeşitli engel ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır.

Dinî kurumların pandemi önlemleri

Tarihsel olarak ibadet yerleri, dinî ritüellerin yerine getirildiği mekânlar olmalarının yanı sıra, kardeşlik ve dayanışma duygusunun pekiştirildiği ve toplumsal bütünleşmeye önemli katkı sunan sosyal mekânlar olarak işlev görmüştür. Ancak Covid-19 salgınının yayılmasını engellemek için getirilen sosyal mesafe kuralları, sokağa çıkma kısıtlamaları ve toplu organizasyonlara yönelik sınırlamalar, daha önce kamusal alanlarda ya da ibadethanelerde gerçekleştirilen dinî pratik ve faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çerçevede neredeyse bütün

dinî gelenek ve kurumlar, men-suplarına yönelik almış oldukları önlemleri hayata geçirerek pandeminin yayılmasını önlemeye çalışmışlardır. Örneğin Türkiye'de 13 Mart 2020 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı, hijyen konusunda bir hutbe yayımlamış; Din İşleri Yüksek Kurulu ise sağlık açısından risk grubundaki Müslümanların cuma namazı yerine evlerinde öğle namazı kılablecekleri, virüslü hastaların toplu yerlere gitmelerinin caiz olmadığı ve karantina bölgelerinde cuma namazının farz olmadığı fetvasını vermiştir. Aynı şekilde müftülüklere gönderilen bir genelgeyle toplu etkinliklerin yapılmaması, Kur'an kurslarının tatil edilmesi ve umre ziyaretlerinin durdurulduğu da bildirilmiştir. Suudi Arabistan ise Kâbe ve Mescid-i Nebevi dâhil olmak üzere tüm camilerin kapatılarak Mekke'ye giriş çıkış-

ların yasaklandığını duyurmuştur. Fakat kısa süre sonra Kâbe tekrar ziyarete açılarak kontrollü bir şekilde tavaf yapılmasına izin verilmiştir. Aynı zamanda Müslümanların bulunduğu çok sayıda ülkede salgın tedbirleri kapsamında cemaatle namaz kılınması askıya alınmış, Kuvvet'te ezan değiştirilerek halka "namazı evlerinde kılmaları" çağrısı yapılmıştır. Ezanda "Hayye ale's-salâh" ifadesi, "Es-salatu fi buyutikum" (evlerinizde namaz kılın) şeklinde değiştirilerek okunmuştur.

Dijital çözümler

Dijital iletişim teknolojilerinin dinî amaçlı kullanımı Covid-19 pandemisi öncesinde başlamıştır. Nitekim birçok dinî geleceğin, kurumsal veya bireysel düzeyde, -özellikle de yeni dinî hareketler ile yeni çağ inanışları- topluluk oluşturma, ritüeller gerçekleştirmek amacıyla dijital mecraları yaygın olarak kullanageldikleri bilinmektedir. Bununla birlikte kurumsallaşmış dinî gelenekler ile yapıların, iletişim teknolojilerinin gücü ve etkilerinin farkında olmalarına rağmen, sanal ortamdaki ritüelleri teşvik ve tasvip noktasında çekimser davranmışlardır. Ancak pandemi döneminde bu çekimserlik zaruretten kaynaklı olarak yönünü iyimserliğe çevirmiştir. Burada yeni olan durum, dijital dindarlık yönelimlerinin salgın döneminde sıklıkla medyada yer alması, medya aracılığıyla dinî deneyimlemenin çok sayıda insan için daha görünür ve erişilebilir hâle gelmesidir. Pandemi süreci, önceki teknoloji kullanımına aşina olmayan veya mesafeli yaklaşan kişi ve dinî geleneklerin di-

jital dindarlık tecrübelerine yönelik tavırlarının değişmesine yol açmıştır. Bu açıdan Covid-19 mevcut olan dijitalleşme eğilimlerini hızlandırmış ve dijital dindarlık biçimlerinin geniş kitlelere açılması noktasında bir fırsat doğurmuştur. Örneğin Katolik Kilisesi, uzun süre internet ortamında gerçekleştirilen günah çıkarma pratiğini kabul etmemiştir. Ancak pandemi döneminde ortaya çıkan yeni durum, Kilisenin sanal ortamda günah çıkarmaya izin vermesini sağlamıştır. Türkiye Ermenileri Patrikhanesi, kiliseye gidemeyen cemaati için internet yayınına başlamış, ayınların, sosyal medya hesabı üzerinden çevrim içi olarak gerçekleştirilmeye devam edeceğini bildirmiştir. Bu çerçevede cemaatine seslenen Türkiye Ermenileri Patriği II. Sahak, "Tanrı'nın izniyle bu törenleri ve vaazları evlerinizde izleyebileceksiniz. Siz kiliseye gelemiyorsunuz, biz kiliseyi sizin ayağınıza getirmek niyetindeyiz." ifadesiyle dinî alandaki dijitalleşmenin önemine vurgu yapmıştır.

Geleceğe yönelik perspektif

Dinî değerler, afet, pandemi ve benzeri kriz zamanlarında bazen çeşitli şekillerde dönüşüme uğrayabilirler. Ancak bu değişimler büyük ölçüde teolojik düzeyden ziyade uygulama düzeyindeki ritüellerin yeni toplumsal koşullara adaptasyonu şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda pandemi dönemi; dinlerin, cemaatlerin ve dinî otoritelerin rol ve işlevlerini yerine getirebilmek için alternatif yollar bulmak zorunda olduğunu göstermiştir. Bu noktada toplumsal dinî alanın, mecburi izolasyon ve

kısıtlamalar karşısında teknoloji tabanlı çözümleri tercih ettiği hatta bu çözümlere mahkûm kaldıkları görülmektedir. Örnek vermek gerekirse pandemi sürecinde dünyada ve Türkiye'de sadece evlenecek çift ve onların nikâh şahitlerinin mevcut olduğu nikâh törenlerini görmeye alışık hâle geldik. Kısıtlama altında gerçekleşen bu törenlerin, internet üzerinden ya da nikâh dairelerinin dışındaki dev ekranlarla canlı olarak davetlilere izletildiğine şahit olduk. Pandemiyle hız kazanan medya aracılığıyla yapılan bu benzeri kültürel ve dinî pratikler, sanal evrenlerle (metaverse) bir adım daha ileri taşınmıştır. Bu noktada metaverse içerisinde, katılımcıların oluşturdukları avartarlarıyla nikâh merasimleri, cemaat toplantıları ve dinî sohbetler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Buna benzer şekilde çok uzak olmayan bir gelecekte farklı coğrafyalarda yaşayan aile üyelerinin bayram ziyaretlerini avaturları aracılığıyla metaverse ortamında yapacaklarını tahmin edebilmek zor olmaz. Yine metaverse evreni içerisinde dijital mezarlıkların yer alacağını, uzaklık sebebiyle aile üyelerinin mezarlarını ziyaret edemeyenlerin, gerçeğine benzer dijital mezarları ziyaret edebileceklerini de öngörmek zor olmayacaktır. Bu örnekler, dinî kurumların gelecekteki olası pandemi ve diğer kriz durumlarını da göz önünde bulundurarak dinî ve manevi kültürel pratiklerin dijital medya aracılığıyla gerçekleştirilmesi ihtimaline karşı gerekli önlemleri almaları zarureti ortaya koymaktadır. ■

KUDÜS'TEKİ GÖZYAŞINA, TARİHTEN MÜREKKEP DAMLALARI İLE ORTAK OLMAK

Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

Harun Reşid... Bazen farklı nüktelere boyanmış sözleri, bazense *BinBir Gece Masalları* Bağdat'ının ışıltısının, yüzüne yansıdığı bir çehre ile karşımıza çıkar. Halife, dindar bir adamdır, peygamber sevgisi ile dolu bir yüreği, adalet duygusuyla yanan bir vicdanı vardır. Şiari, "İyilik yok olmaz, kötülük ile onulmaz." (Münavi, *Feyzül-Kadir*, 3/218.) diyen Allah Resulü'nün sözüdür. Harun Reşid, bir gün Bizans Kralı Nikephoros'tan zehir zemberek sözlerle dolu tehditkâr bir mektup alır. Keyfi kaçır, etrafındakilere, "Bu adam için temiz bir kâğıdı israf ederek cevap vermeye değmez." der ve Kral'ın gönderdiği mektubun arkasına bir çift kelime yazar: Matera latesma. "Söz söylesem kâr etmez, iyisi mi kendi gözünle gör." demektir bu. Halife, ona artık lisan-ı hâl ve lisan-ı makâl vaktinin geçtiğini hatırlatmıştır ve "Sana yapacaklarımı bizzat gözünle göreceksin." demek istemiştir. Nihayet söz değil eylem zamanıdır. Harun Reşid öyle de yapar. Sefere çıktığı ordusuyla Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratır.

Oğullar babalarına çeker ya! Harun Reşid'in oğlu Mutasım da onun mayasındandır. Hükümdarlık döneminde Muta-

sım'a, "Efendim Ammuriye'de, güpegündüz çarşının ortasında Müslüman bir kadını zindana götürmüşler. O sırada kadın, 'Mutasım, duy sesimi!' diye bağırıyordu. Ne yapmalı?" denince hükümdarın beti benzi atmış, "Ammuriye ha..." diyebilmiştir. IX. yüzyılda Bizans'ın elinde mahzundur şehir... Nasıl olmasın ki? Ne Germiyanogulları ile ne de Osmanlı ile buluşmuştur. Zincirlerini kırıp İslam'ın elbisesini henüz giymemiştir. Hisarlarında ezan sesi yankılanmamıştır daha. Afyon Karahisar adı ile İslam top-

rağı olması için biraz beklemesi gerekecektir. Mutasım, koca bir ordu ile şehrin kapılarına dayanır. Allah Resulü'nün, Yahudi Kaynakalılar ile savaşının nedenlerinin başında, Yahudilerin pazardaki bir Müslüman kadına ilişkileri yok mudur? Yahut Hz. Peygamber (s.a.s.), Huneyn'e ordu gönderirken Bizans'ın zulmünden usanmış insanlara el uzatmak istememiş midir? Mutasım'ın yaptığı çok mu? Onunki sünnet-i Nebeviyye'ye uymaktır sadece... Aynı zamanda bu, sağlam bir inanç ve kararlı bir ruhun tezahürüdür.

Alparslan'ı hatırlamalı... Yirmi yedi bin asker ile Bizans'ın üzerine yürürken öncülerden bir asker koşarak huzura varıp endişeli bir şekilde, "Efendim, düşman üç yüz bin kişi ile bize yaklaşıyor." dediğinde Alparslan'ın cevabı nettir: "Biz de onlara yaklaşıyoruz!" Allah'ın İslam ordusuna destek için üç bin melek vaadi, beş bin melek müjdesi yok mudur? (Âl-i İmran, 3/124-125.) Gerisi lafügüzaf...

Haktan yana olduktan sonra düşmandan korkmak niye? Ebu Dahdah, İslam'ın ilk karz-ı hasenini yapan sahabe. Hani, Allah Resulü'ne, "Ben altı yüz ağaçlık hurmalığımla Allah için bağışladım." diyerek soluğu bahçesinde alan ve orada bulunan ailesini, "Çıkın buradan! Artık bu bahçe Allah'a bağışlandı." diyerek bahçeden çıkararak, küçük çocuğunun ağzındaki hurmayı "Vakıf malı yenmez." diyerek ağzından alan sahabe... O, Uhud'da şehit düştüğünde Nebi'nin ağzından "Salkım salkım bahçeler, cennette Ebu Dahdah'ı bekler." sözü dökülür. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 19/464 [12482].)

İslam davası, insanlara şahsiyet kazandırır, coğrafyası farklı da olsa yöneticiyi kendi içinde tevazu ve hikmete, dışarıya karşı vakar ve hürmete sevk eder. Allah Resulü, onun karşısında titreyen bir kişiye "Korkma! Ben bir kral değilim. Kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum." (İbn Mace, Etime, 30.) dememiş midir? İslam'ın bayraktarlığını yapanlar da böyle olmalı, İslam'ın yetiştirdiği ilim adamları da aynı vakarı taşımalıdır.

Ebu Hanife, nebevi şuur ile hareket eden değerli bir âlim,

Hanefi ekolünün kurucusu müstesna isim... Döneminde de saygı görmekte ve haksızlığa karşı sesini yükseltmektedir. Abbasi halifesi Ebu Cafer el-Mansur, onu baş kadı yapmak istese de Ebu Cafer'in birtakım haksız uygulamalarına ortak olmak istemeyen Ebu Hanife, bu teklifi reddeder. Ebu Cafer'i reddetmek demek hapse davetiye çıkarmak demektir. Öyle de olur. Ebu Cafer, Ebu Hanife'yi zindana attırır.

“

**İslam davası,
insanlara
şahsiyet
kazandırır,
coğrafyası
farklı da olsa
yöneticiyi kendi
içinde tevazu ve
hikmete, dışarıya
karşı vakar ve
hürmete sevk
eder.**

”

Bir süre zindanda kaldıktan sonra akıllanıp fikrini değiştirmişti diye onu yanına getirtir. Ebu Hanife aynı kararlılıkla, "Ben senin kadılığını yapmaya uygun değilim." der. Halife, "Yalan söylüyorsun!" deyince Ebu Hanife cevabı yapıştırır: "Efendim" der. "Siz kendi ağzınızla söylüyorsunuz. Eğer ben yalancıysam yalancıdan kadı olur mu? Yok, eğer ben doğru sözlü isem zaten

Halife hazretlerine benden kadı olmaz demek suretiyle doğru bir şey söylüyordum. Halife de akli varsa buna uyacaktır. O hâlde her hâlükârda bu iş olmaz." deyince Ebu Cafer ona zindanın yolunu işaret eder. (Hasen Şemsi Başa, *İndema Yahlu'l-Mesa*, 288-289.) Olsun, haksızlığa ortak olmaksansa zindan gül bahçesidir Ebu Hanife'ye. Ebu Cafer, Ebu Hanife'nin ustaca söylenmiş sözü karşısında hatasını idrak etmeli, Ebu Hanife'nin dünyası zindan değil handan edilmeli değil midir? Müslüman zihnin ilke olarak benimsemesi gereken bir ayet vardır: "Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler." (Âl-i İmran, 3/135.) Bu ayet, Müslümanları mağfiret yarışına çağırarak önceki ayetin uzantısıdır. İnfaka çağırarak kalmaz, öfkeyi yenmeye davet eder, hayâsızlığı kesin bir dille reddeder. Artık Kadim Yunan'ın ölüm ve öfke olarak tanıttığı thanatos yıkılacak, öfkeyi yenmeyi ifade eden "kazmu'l-gayz" mottolaşacaktır. Hayâsızlık çukuruna batmış Eros ise zikrullah karşısında paramparça olacaktır. Böylece Eudaimonia yeni bir erdem evrenine evrilecektir. Bilgelik (sophia), yiğitlik (andreia), ölçülülük (sophrosyne) ve adalet (dikaiosyne) erdemleri takvayı ve merhameti de tanıyacaktır. Herhalde dünyada kutsi olanın yeniden keşfi ve ihyası, Kudüs'e doğru yürüyen Harun Reşid'in, Alparslan'ın ve Selahaddin'in gücünü, bilgeliğini ve kararlılığını, ama asıl olarak nebevi dokuşu ve İslam'ın hakkı egemen kılma ruhunu beklemektedir. ■

Mustafa DEMİREL:

“Bana, depremzede kardeşlerimi evimde misafir etme fırsatını verdiği için Rabbime sonsuz hamd ediyorum.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

6 Şubat'ta art arda gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerle yaşadığımız asrın felaketinin sene-i devriyesindeyiz. Siz de kendi evinizi paylaşarak bir isar örneğini bizlere gösterdiniz. Kendi oturduğunuz evden çıkıp da onu paylaşmak nasıl bir duygu ve bunu yapmaya sevk eden saiklerden söz eder misiniz?

Ülkemizi derinden sarsan ve on bir ilimizi etkileyen o felaketin üzerinden henüz birkaç saat geçmişti ki hemen Diyarbakır'da ikamet eden kardeşimi aradım. Kardeşim bana, “Ağabey binamızda çatlaklar oluştu ama yıkılmadı. Şu an çocuklarla arabanın içindeyiz.” dedi. Kardeşimin iyi haberini aldım ama televizyon ve sosyal medyadan gelen haberlerle yıkılıyordum. Gönlüm âdeta enkaz yerine dönmüştü. O gün şu cümleler döküldü dilimden: “Hepimiz öldük, kimimiz geziyor kimimiz gömüldük.” Ülke olarak yaşadığımız bu acı çok büyüktü ve buna hiçbir yürek dayanmazdı. Benim de bir şeyler yapmam gerekiyordu. Aradan fazla vakit geçmeden hemen müftülüğe giderek TDV aracılığıyla bir miktar nakdi yardımda bulundum. Yıkımın ne denli büyük olduğunun farkındaydım. Depremde evini kaybeden kardeşlerimi görünce sıcak evimde yatamazdım. Bir Müslüman olarak ve bir insan olarak gönül hanemi, evimi onlara açmalıydım. O gün bu kararı verdim ve Allah'a (c.c.) şöyle dua ettim: “Ya Rabbi, dileğimi kabul buyur ve hayırlı bir misafirle beni karşılaştı.” Depremin sekizinci günü Hatay Kırıkhan'a görevli olarak gittim. Görev yerim olan Kahramankazan'dan ayrılırken de evimin anahtarını arkadaşlarıma bırakmıştım. Rabbim dualarımı kabul buyurdu ve Adıyaman'dan gelen bir aile hanemize misafir olmuştu. Arkadaşlarım 6 kişilik bu aileyi evime yerleştirmişler.

Bana, depremzede kardeşlerimi evimde misafir etme fırsatını verdiği için Rabbime sonsuz hamd ediyorum. Yaklaşık üç ay kadar kendilerini evimde misafir ettim. Kardeşlerimizle ölesiye bir dostluk kurduk. Hâlen de kendileriyle görüşüyoruz.

İslam dininin birlik beraberlik dini olduğunu bizzat fiilî olarak göstermiş oldunuz. İnsanların zor günlerde toplum olarak yaralarını beraberce sarmalarına yönelik neler söylemek istersiniz?

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Müminler, birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle

bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.” (Buhari, Edeb, 27.) buyurarak müminleri bir bedenün uzuvlarına benzetip bizi birbirimize sorumlu kılıyor. Nasıl ki insanın ayağına bir diken batsa bu acıyı bütün vücudu hissediyor, ben de bu acıyı yüreğimin ta derinliklerine kadar hissettim. Memleket olarak doğudan batıya kuzeyden güneye takdire şayan bir kardeşlik örneği gösterdik. Kardeşliğimiz devam ettiği müddetçe altından kalkamayacağımız hiçbir engelin olmadığını devlet millet el ele vererek dünyaya göstermiş olduk.

“Evim Yuvan Olsun Kampanyasına” göstermiş olduğunuz katkı ve pek çok görevde yer aldığınız bu iyilik hareketi, cemaatiniz ve çevreniz tarafından nasıl karşılandı, nelere vesile oldu?

Binlerce insanın iyilik kervanı oluşturduğu bir zamanda bizim de elimizden geldiğince bu kervana dâhil olmamız, hem cemaatim hem de çevremdeki insanlar tarafından takdirle karşılandı. Vaazlarımızda ya da hutbelerimizde söylediklerimizi bizatihi tatbik ediyor olmamız onları bir hayli etkiledi. Yapılan işin sonunda amaç Allah’ın rızasına erişmek olunca o iş, insana kelimelerle ifade etmenin mümkün olamayacağı manevi bir haz veriyor.

Deprem anından itibaren Başkanlığımız ve siz değerli din gönüllülerimiz sahadaydınız. İnsanlığa ve iyiliğe adanmış bu vazifeler esnasında unutamadığınız bir anınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

İlçemizden 12 meslektaşımın birlikte Hatay’ın Kırıkhan ilçesine akşam saatlerinde ulaştık. Kırıkhan’a iner inmez o dehşet

verici manzarayı görünce güç, kuvvet ve kudret sahibinin sadece Allah olduğunu ve insanların Allah’ın azameti karşısında ne kadar aciz kaldığını müşahede ettim. Yıkımın boyutu hakikaten çok büyüktü. Âdeta taş üstünde taş kalmamış, kıyamet kopmuş gibiydi. Ayakta kalan binaların birçoğu da hasar almış, oturulamayacak durumdaydı.

Bulduğum yerde dört gün görev yapmış ve sayısını hatırlayamadığım pek çok kardeşimizin defin işlemini gerçekleştirmiştik. Gece geç saatlere kadar defin işlemini gerçekleştirdiğimiz deprem bölgesinde ikinci günümüzü. 22.00 suları üç tane cenaze geldi. Cenazeler bir anne, dokuz yaşında bir oğul ve on iki yaşında bir kız çocuğuydu. Cenazeleri kefenledik, namazını kıldırıldı. Elektrikler kesik olduğu için jeneratörle aydınlatma yaparak mezarların yanına cenazeleri getirdik. Birkaç gün önce de o annenin bir kızını daha enkaz altından çıkarmış ve defnetmişlerdi. Aileden bir tek baba hayatta kalmıştı. Tam cenazeleri kabre indireceğimiz esnada baba dedi ki: “Hocam, annesi Muhammed Hamza’sını çok severdi; onları yan yana defnetsek olur mu?” “Olur.” dedim. Araya bir tahta koyarak oğlula annesini aynı mezara defnettik. İki kızı ise yan yana yatıyordu. O kadar defin işlemi gerçekleştirmiştim ama o sahne bana o kadar acı geldi ki anlatamam. O acı inanın tarifi imkânsız bir acıydı.

Son dönemlerde çeşitli afetlere maruz kalan ülkemizde din görevlileri olarak sizler çok büyük fedakârlıklar gösterdiniz. Böylesi zor durumlarda

din görevlilerine duyulan ihtiyaca ve onların sahada olmalarına yönelik neler söyler ve ne gibi tavsiyede bulunmak istersiniz?

Anne ve evladını defnettiğimiz günün sabahı kahvaltımı yeni yapmış, itfaiye aracından abdestimi alıyordum. Karşı taraftan bir genç yaklaştı yanıma: “Hocam akşam defin yapmıştınız, beni hatırladınız mı?” dedi. Ben de: “Evet, hatırladım.” dedim. “Suat abim mezarın başında ağlıyor, durumu iyi değil. Onu teskin etseniz, ona bir nasihat etseniz.” dedi. “Tamam kardeşim.” dedim. Beraber kabrin başına vardık. Suat ağabey, eşinin ve çocuklarının kabri başında bir taraftan elleriyle toprağını düzelterip bir taraftan da iki gözü iki çeşme ağlıyordu ve perişan bir hâldeydi. Kolay bir imtihan değildi elbette yaşadıkları. Ona, “Resulüllah Efendimiz de (s.a.s.) evlatlarını kendi elleriyle toprağa verdi. O, Allah’ın en sevgili kuluydu ve böylesi bir ağır imtihandan geçti.” dedim. Hepimizin de bir şekilde imtihandan geçtiğini ayet ve hadislerle anlattım. İyice sakinleşti ve rahatladı. Sonrasında Yasin-i Şerif okudum ve duadan sonra boynuma sarıldı, kucaklaştık. Helalleşip ayrıldık. ■

Öz Geçmiş

Mustafa Demirel, 1981 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Ankara’nın Kahramankazan ilçesinde tamamladı. Hafızlığını da aynı ilçedeki Fatih Kur’an Kursunda bitirdi. İlahiyat ön lisans mezunu olan Mustafa Demirel, hâlen Ankara Kahramankazan Hacı Mehmet Doğan Camii’nde görevini sürdürmektedir.

SATRANÇ TAHTASI

| Derviş Ali BÜYÜKKARTAL

Yeryüzü, Allah tarafından belli bir düzenden yaratılmıştır. İnsan için de sayısız ibretlik olayları içeren bir yapıya sahiptir. Bu ibretlik olaylar asırlardır sürdüğü gibi kıyamete kadar da devam edecektir. Kimi insanlar merakının sonucu olarak yeryüzünü irdelemeye başlayacak kimi insanlarsa böylece gelip geçecektir.

Yeryüzünü irdeleyen insan, dünya üzerindeki birçok sırrın farkına varacaktır. Fakat her şey fark etmekle neticelenebilecek basitlikte değildir. Ki irdeleyen insanın yükünün artacağı da tartışılmaz bir gerçektir. Bu yük artışı insanın yolda yalpalamasına da sebep olabilir, adımlarını daha sağlam atmasına da. Yol üstünde olmak bu yüzden birçok tehlikeyi beraberinde getirir. Tehlikelerden birisi ve en önemlisi: insanın nefsidir. İnsan, kendi içinde taşımış olduğu bu tehlikeyi bertaraf etmek için çalışmalıdır. Yolun çetinliği de burada gözler önüne serilecek, tecrübe edilecektir.

İnsan bu çetin yolda mühendis kadar kıvrak zekâyâ sahip olmalıdır. Mimar kadar da dizayn yeteneğini edinmesi önemlidir. Çünkü içinde bulunduğumuz çağ gereği yaşadığımız birçok şey nefsimizle bizi büyük bir mücadeleye itiyor. Ona hoş gelenler fitratımızla zıtlık yaşıyor. Burada devreye giren tasvirse bir satranç tahtası oluyor.

Satranç tahtasında piyonlar bizim hâl ve hareketlerimizi yansıtan eşya rolünü üstleniyor. Şah olarak konumlandığımız nesne fitratımızı yani imanımızı temsil ediyor. Diğer birçok taş için roller tarif edilebilir. Ama bizim için önemli olan bu ikisi: şah ve piyon.

Piyon, bilindiği üzere tahta üstünde en az önem verilen nesnedir. Fakat piyonlarımızın konumu bizi zafere ulaştıracak gibi mat olmamıza da sebep olabilir. Piyonları hâl ve hareketlerimiz, şahı ise korumamız gereken fitrat olarak düşünelim. Piyonlar doğru hareket ettirildiğinde hatta yeri geldiğinde doğru bir amaç uğruna feda edildiğinde şahı korur.

Bizim için gayet basit gelen bir davranış telafi edilmesi zor olan hasarlara yol açabilir. Sonuca odaklandığımızda bu hatalardan etkilenen şah olacaktır. Aslında kendi kendimize verdiğimiz zarar gün yüzüne çıkacaktır. Satranç tahtasındaki piyon gibi önemsiz gördüğümüz hâl ve hareketlerimiz, “Aman, ne olacak sanki” diye yorumladığımız tavırlarımız işin sonunda şahta etki bırakıyor. Onu riske atıyor, onun hareket alanını kısıtlıyor. Yani imanımızın hayatımıza şekil vermesinde zorluklar çıkartıyor. O satranç tahtasında küçük gördüğümüz piyon, büyük zararlara yol açıyor.

İmanın hayatını şekillendirmesinde sağlıklı adımlar atmayan insanoğlu şahsiyetini de inşa edemiyor. İnsanın şahsiyeti irtifa kaybeden bir grafik çiziyor. Eksi yönde çizilen bu grafik insanı aşağılara çekmekten geri durmuyor. Üstelik aşağısı insanın yüz göz olduğu, ne kadar debelense o derece battığı bir bataklığa dönüşüyor. İnsanın ahiretini düşünmeden, bu dünyada erdem-

li bir hayat sürmenin önemini göz ardı ederek hâl ve davranışlarında arzuyu merkeze alması onu hüsrana sürüklüyor. Üstelik insan nefsi, arzunun tatmin edilmesiyle daha obur daha doyumsuz bir hâl alıyor. Yedikçe acıkan bir yaratık gibi kısır bir döngüye giriyor insanlık. Bu döngü içerisine hap-solan insan, çıkışı bulamadığı takdirde dünyada istediği kadar mutluluğu (?) elde etse de aslında ona bahşedilen ilahi lütfu, ömür sermayesini tüketiyor. Tatmin ve mutluluk arasında doğrusal bir ilişki olmadığından kişi bir süre sonra hayattan zevk almamaya, daha önce ona mutluluk veren şeylerden yeterince doyum elde etmemeye başlıyor. Sonuçta çağımızın en büyük sorunlarından birisiyle karşı karşıya kalıyoruz: depresyon. Piyonları yeterince önemsemediğimiz, hayat oyununda şahı gerektiği gibi koruyamadığımız için hızlı tüketiyor ve çabuk tükeniyoruz.

İnsanın bedeni toprak olup gidecektir. Beden bize emanettir ve insan için en az onun kadar belki de daha fazla değerli olan şey ruhtur. Ki bu ruh tamamıyla insanın şahsına özgü değildir. Bu ruhun temeli bizim için belli bir noktada emanet niteliğindedir. Yüce Yaradan, ayetinde buyurmaktadır ki: “O yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun neslini, önemsenmeyen bir suyun özünden yaratıp sürdürmüştür. Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar

Ahirette ulaşacağı mutluluk için bu dünyadaki birçok safsatayı görmezden gelen insan, bu dünyanın nimetlerinden helal yoldan faydalanmayı ihmal etmemelidir.

da az şükrediyorsunuz!” (Secde, 32/7-9.) Orada geçen “...ruhundan ona üflemiş...” ibaresi, bizim Allah’tan bir emanet devraldığımızı kanıtlar niteliktedir.

Devraldığı emaneti, sahibine yaraşır bir şekilde değerlendirmeyen insanın şahsiyetinde hasarlar olması muhtemel hatta kaçınılmazdır. Bu inişler neticesinde döngüye girebilme potansiyeli olan insan öfke, kibir, haset gibi kötü huylu duyguları üstleneceğini de bilmelidir. Bu duyguları üstlenmesiyle birlikte, mutsuzluk için ahireti beklemesine de gerek kalmayacaktır. Kendisine ve çevresine bu dünyayı yeterince dar edecektir, desek yanılmayız. Çünkü tatmış olacağı her şey beşerilikten ibaret olduğu için onu tatmin etmeyecek ve sonsuz huzurdan onu mahrum bırakacaktır. Tabiri caizse, kişinin elinden garibanlığını alacaktır.

Şahsiyetine ekstra bir görünüş çizmek isteyen insanın yapacağı şeyler de çok zor olmasa gerek. Çünkü bunlar, aslında insanın bildiği şeylerdir. Kalubeladan insana miras kalan, özünde olan, fıtratının yani imanının bir hediyesi olan hususlardır.

Artı profil oluşturulmasında en önemli nokta, insanın ne yaparsa yapsın Allah ve Resulünün çizgisi üzere yapmasıdır. Piyonu oynatmadan önce düşüneneğimiz şey, Resulullah olsa ne yapardı?

Bunu benimseyen insan birçok şeyi aşabilecek konuma erişecektir. İlk başlarda bazı şeyler dalgınlığımıza gelecek olsa da zamanla her taş yerine otura-

caktır. Soruyu kendisine sor-
duğunun farkına bile varama-
yacak bir noktaya erişecektir.
Melekeye dönüşen bu hamle-
miz ibadetlerimizle de doğru
bir orantı içerisinde olacaktır.

Hem bu refleksi edinmemizde
bize kolaylık sağlaması açısın-
dan hem de artı profil çizirken
hızlı yol kat etmemize vesile o-
lacak bir reçete de elimizde
mevcuttur.

1. Meal okumaları

2. Hadis okumaları

Yapacağımız meal okumala-
rıyla, hayatımızı Kur'an'ın reh-
berliğine açacağız. Bu bize
hem manevi bir tatmin sağla-
yacak hem de bizi yaratan Yü-
ce Allah'ın sözüne kulak ver-
memize yardımcı olacaktır. Bu
iş büyük bir üst kademe-
ye taşıyabiliriz. Burada da tef-
sir okumaları bizi karşılayacak-
tır. Hadis okumalarıysa Allah'ın
bize yol gösterici olarak gön-
dermiş olduğu elçiden haberdar
olmamızın kaynağını oluş-
turacaktır. Elçinin sünnetine u-
yarak piyonların konumunu kı-
lavuz yardımıyla doğru seçe-
ceğimiz için şahı riske atma-
yacağız. Riske atılmayan şah,
mühendisler has kıvrak zekâ
ve mimarların dizayn yeteneği
ile harman olduğunda şahsi-
yetimizde fark edilir derecede
yükselişler oluşturacaktır.

Dikkat etmemiz gereken ö-
nemli bir husus burada dev-
reye girmektedir. İnsan, şah-
siyetinin inşasında onu bir-
çok zorlukların beklediğini bil-
meli, gardını ona göre almalı-
dır. Çünkü her şey zıddıyla ka-
imdir. Nefsini bertaraf etme-
ye çalışan insan, dünyada da-
ha önce elde edebileceğinden

şüphe duyduğu birçok şey ile
imtihan edilebilir. Bu takdirde
insan, denge politikası gütmeli
ve her şeyi sağlam adımlarla
başarmalıdır.

Ahirette ulaşacağı mutluluk i-
çin bu dünyadaki birçok saf-
satayı görmezden gelen in-
san, bu dünyanın nimetlerin-
den helal yoldan faydalanma-
yı ihmal etmemelidir. Keşfine
çıkılmış olduğumuz sır, şüphe-
siz hayırlıdır. Çünkü Allah, bu
kâinatı bizler için yaratmıştır.
Onun bunca nimeti bizler için
yarattığını bildiğimiz hâlde hiç-
birinden yararlanmazsak nan-
körlük etmiş oluruz. Kasanın
içinden çürükleri ayıklama-

lı, sağlamları muhafaza etmeli
ve onları değerlendirmeliyiz. O
yüzden bu dünyanın telaşesi-
ni de önemsemeli ama şahsi-
yetimizdeki yükselişte kırılma-
lara sebep olmasına fırsat ver-
memeliyiz.

Düzen dairesinde, merkezden
kopmadan birçok şeyi başa-
rabileceğimizden şüphemiz ol-
mamalı. Çünkü bizler, halife
potansiyelinde varlıklarız. Po-
tansiyelimizin farkındalığıyla ar-
tan yükümüzü dengeli bir şe-
kilde taşımalı, mataranın del-
linmesine mahal vermemeli-
yiz. Şüphe yok ki Allah bizim-
ledir. ■

İBRAHİM SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'in 14. suresi olan İbrahim suresi, 52 ayetten oluşmaktadır. İniş sırası itibarıyla yetmiş ikinci sure olan İbrahim suresi, Nuh suresinden sonra Mekke döneminde nazil olmuştur. Söz konusu surenin 28 ve 29. ayetlerinin Medine devrinde Bedir Gazvesi'ne katılan müşrikler hakkında indiğine dair rivayetler varsa da (İbn Aşur, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus, 1984, 13/177.) müfessirlerin büyük çoğunluğu bunlara itibar etmemiştir. Zira muhtevasına, bölümlerinin birbiriyle bağlantısına ve üslubuna bakıldığında surenin tamamının Mekke döneminin son zamanlarında indirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. (Mevdu-di, *Tefhimü'l-Kur'an*, İstanbul, 2005, 2/533.) Sure adını, 35-41. ayetler arasındaki ismine, kıssasının bir bölümüne ve dualarına yer verilen Hz. İbrahim'den almıştır.

Surenin nüzul sebebine ilişkin özel bir neden zikredilmese de üslup ve içeriğinden Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e ve ona iman edenlere karşı yapageldikleri baskı ve işkencelerin arttığı bir süreçte, hicrete yakın günlerde inmiş olduğu belirtilmiştir. (Mevdu-di, *Tefhim*, 2/533.) Nitekim ilgili surenin üçüncü ayetinde; dünya hayatını ahirete tercih eden, onun çekiciliğine aldanarak manevi güzelliklere sırt çeviren müşriklerin, insanları Allah

yolundan alıkoymak ve onu eğri göstermek için var güçleriyle çaba gösterdikleri, bu tutumlarının derin bir sapıklık olduğu belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu surede namaz kılmanın hatırlatılması (İbrahim, 14/31.) ve Hz. İbrahim'in hem kendisi hem de nesli için namaz kılmakla ilgili duasını (İbrahim, 14/40.) ihtiva eden ayetlerin varlığı, bu surenin hicretten kısa bir süre önce vuku bulan miraç hadisesinden yani beş vakit namazın farz kılınmasından sonra nazil olduğunu gösterir ki; sure ile ilgili tüm rivayetler de bunu destekler mahiyettedir. (Emin Işık, "İbrahim Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21/351.)

İbrahim suresi üslup ve muhteva bakımından bir önceki sure olan Rad suresiyle benzerlik göstermektedir. Zira Rad suresinde ana hatlarıyla açıklanan birtakım konular, burada daha detaylı izah edilmiştir. Her iki surede hem Kur'an'dan söz edilmiş hem de yaratılışla ilgili mucizelerin indirilmesinin Allah'a ve O'nun iznine bağlı olduğu haber verilmiştir. (Rad, 13/38.) Yine her iki surede de yaratılışla ilgili delil ve burhanlardan, göğün direksiz yükseltilmesi, güneş ve ayın emre amade kılması, yeryüzünde dağların var edilmesi, tat ve renkleri değişik çeşitli ürünlerin yaratılması zikredilmiştir. Bunun yanında her iki surede

öldükten sonra dirilmeyi ispat etme, hak ve batıla misaller verme, kâfirlerin hile ve tuzaklarından ve bunun neticesinden bahsetme, Allah Teâlâ'ya tevekkül etmeyi emretme gibi konular yer almaktadır.

İbrahim suresinde diğer Mekki surelerde olduğu gibi ana hatlarıyla Allah'ın varlığı ve birliği, vahiy, peygamberler, öldükten sonra dirilme ve hesap gününe iman gibi temel iman ve inanç konuları ele alınmaktadır. Bunun yanında peygamberlerin görevleri, Hz. Musa'nın peygamberliği ve kıssasından bazı kesitler, peygamberlere karşı olumsuz tavır takınan ve onların davetini reddeden Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin başlarına gelen sıkıntılar, Allah'a güvenme ve itaat etmenin önemi, ahirette müminlere verilen mükâfat, inkârcılara verilen ceza, Hz. İbrahim'in duası ile Kur'an'ın insanlığa gönderilmiş bir mesaj oluşu gibi konulara da değinilmiştir. (İbn Aşur, *et-Tahrir*, 13/178.)

İbrahim suresi, başındaki mukatta harflerinin ardından Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indiriliş hikmeti vurgulanarak başlar. Bu çerçevede Allah'ın vahiy ve peygamber göndermedeki temel maksadının insanları küfrün karanlığından kurtarıp hidayete erdirmek ve böylece onları Allah'ın dosdoğru yoluna ve aydınlığa çıkarmak olduğu belirtilir. Ancak inkârcıların dünya hayatını ahirete tercih ederek insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları, İslam'a ve onun değerlerine karşı kin ve düşmanlık

besleyerek yalan, iftira, hile ve tehdit gibi çeşitli yöntemlerle Allah'ın dinini kötü göstermeye çalıştıkları, insanların İslam'a girmesini engellemeye çalıştıkları belirtilir. (İbrahim, 14/3.) Daha sonra gelen ayette tüm peygamberlerin tebliğ görevlerini yerine getirmek ve onlarla irtibat kurmak için kendi kavimlerinin dilleriyle gönderildikleri hatırlatılır. Bu bağlamda Kur'an'ın Arapça olarak indirilmiş olmasının iletişimi kolaylaştırmak gibi bir hikmete mebni olduğu vurgulanır. (İbrahim, 14/4.) Sonra gelen ayetlerde Hz. Musa'nın kavmi ile Hz. Nuh, Ad ve Semud kavimlerinden bahisle tüm peygamberlerin kendi toplumları tarafından büyük bir direniş ve karşıt duruşla karşılaştıkları belirtilerek bunların sebepleri üzerinde durulur. Bu bağlamda peygamberlerin, insanların kalplerine imanı yerleştirip kökleştirmeye, onları sosyal ilişkilerinde doğruluk ve iyiliğe yönlendirmeye gayret ederken inkârcıların, özellikle lider konumunda bulunanlarının, kendi çıkarları için zararlı gördükleri peygamberlerle çatışmaya girdikleri ifade edilir. Ayrıca inkârcıların dünya hayatının nimetlerine olan aşırı düşkünlükleri ve geçmişten gelen alışkanlıklara, gelenek ve göreneklere şuarsuzca bağlılıkları sebebiyle peygamberlere karşı olumsuz tutum sergiledikleri ve onlara büyük bir direnç gösterdikleri vurgulanır. Bu ayetlerin ardından kendilerine karşı yapılan her türlü eza ve cefaya rağmen peygamberlerin Allah'a güvenip yolları

na devam etmeleri hususunda gösterdikleri kararlılıkları, azim ve gayretleri dile getirilir. (İbrahim, 14/5-12.)

Söz konusu surenin devamında yer alan ayetlerde ise inkârcıların peygamberlere karşı sergiledikleri bir başka olumsuz boyuta dikkat çekilerek onları kendi yurtlarını terk etmeye zorladıkları belirtilir. Aynı ayetlerde peygamberleri kendi yurtlarından sürüp çıkarmanın o kavim için neye mal olacağı da ifade edilir. Bu bağlamda Allah'ın, müşrikleri hem bu dünyada hüsrana uğratacağı hem de ahirette de elim bir azaba çarptıracağı bildirilir. Ayrıca bu kimselerin iyilik olarak yaptıkları hiçbir amelin kabul edilmeyip kül gibi savrulacakları beyan edilir. Sonraki ayetlerde ise dünyada Allah'ı inkâr ederek her türlü bahaneye sarılan kâfirlerin ahirette hiçbir mazeret bulamayacakları belirtilir. Aynı zamanda şeytanın ardından gidip küfre sapanların ahirette şeytan tarafından bile kınanacakları hatta onları küfre ve isyana davet eden şeytanın bile o gün onları terk edeceği anlatılır. (İbrahim, 14/13-27.)

Daha sonra gelen ayetlerde ise iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapan müminlerin ebedî cennetlerle mükâfatlandırılacağı bildirilir. (İbrahim, 14/23.) Ardından Allah'ın varlığına ve birliğine iman, bu insanın veciz bir ifadesi olan kelime-i tevhidi ifade eden "güzel söz" (Buhari, *Tefsir*, 14/2.), kökü yerin derinliklerine sağlam bir şekilde yerleşmiş, gövdesi ve dalları gökyüzüne doğru

yükselmiş, her zaman meyve veren bir ağaca benzetilirken (İbrahim, 14/24-25.), Allah'ı inkâra götüren her türlü kötü söz ise kökleri kesilip gövdesi yerden koparılmış bir ağaca benzetilir. (İbrahim, 14/26.) Sonraki ayetlerde Allah'ın lütfettiği nimete nankörlükle karşılık verip O'nun hidayetini reddederek yerine inkârcılığı yerleştirmeye çalışan kimselerin, kendileriyle birlikte kavimlerini de helake sürükledikleri ve varacakları son durağın cehennem olduğu belirtilir. (İbrahim, 14/28-30.)

Surenin 31-34. ayetlerinde ise Allah Resulüne (s.a.s.) hitap edilerek, müminlere namazı dosdoğru kılmalarını, kendilerine ihsan edilen nimetlerden gizli ve açık hayırda bulunmalarını söylemesi istenir. Kimsenin kimseye yardım edemeyeceği ahiret gününde bu davranışların kurtarıcı rolüne işaret edilir. Ayrıca gökleri ve yeri yaratanın, gökten su indirip onunla rızık olarak türlü türlü ürünler çıkaranın Allah olduğu vurgulanarak O'nun yaratıcı kudretiyle ortaya çıkardığı kevnî varlıklara ve insanın yararlarını amaçlayan bunlardaki düzene işaret edilir. Daha sonra ise Allah'ın kullara saymakla başa çıkamayacakları kadar bol nimetler ihsan ettiği vurgulanır. Ancak tüm bunlara rağmen insanoğlunun yine de nankör olduğu belirtilir.

Surenin devamında yer alan ayetlerde (İbrahim, 14/35-41.) Hz. İbrahim'in yüksek dinî kişiliğini yansıtan ifadeler yer verilir. Bu çerçevede onun Mekke'nin hem bir güvenlik merkezi hem

de putlardan uzak tevhid odağı olması dileğini de içeren veciz dua cümlelerinin ardından, bütün Müslümanlarca en çok sevilen ve tekrar edilen şu duasına yer verilir: "Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duamı kabul et. Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla." (İbrahim, 14/40-41.)

**İbrahim
suresinde diğer
Mekki surelerde
olduğu gibi
ana hatlarıyla
Allah'ın varlığı
ve birliği, vahiy,
peygamberler,
öldükten sonra
dirilme ve hesap
gününe iman gibi
temel iman ve
inanç konuları
ele alınmaktadır.**

Surenin son bölümünde yer alan ayetler ise (İbrahim, 14/42-51.) yukarıda zikredilen hususların genel bir değerlendirmesi mahiyetindedir. Bu çerçevede ilgili ayetlerde; kim olursa olsun nerede ve hangi devirde yaşamış bulunursa bulunsun, ilahi hakikatlere karşı savaş açan zalimlerin mutlaka yenilgiye uğrayacakları ve perişan olacakları vurgulanır. Ayrıca Allah'ın bildirdiği hak ve adalet yoluna karşı savaş açanların, O'nun varlığına ve birliğine inanmayan, O'na ortak koşan, ahiret hayatını ve Allah'ın oradaki nihai yargılamasını inkâr eden, dolayısıyla kendilerine kötülük eden kimselerin kaçınılmaz akıbetleriyle karşılaştıklarında hissedecekleri derin pişmanlık duyguları, faydasız dilekleri ve nihayet çarpıtırlacakları ağır cezalar anlatılır. Sure, tüm insanlara bir mesaj niteliği taşıyan şu ayetle son bulur: "İşte bu Kur'an insanlara bir bildiridir; onunla uyarılmaları, ibadete layık olanın yalnızca Allah olduğunu bilmeleri ve aklı başında kişilerin iyice düşünüp anlamaları için gönderilmiştir." (İbrahim, 14/52.) ■

ENGİN

İlk n'si "nazal" telaffuzu çocukluğumdan bu yana kulağıma küpe:

Birisinde gram hırs, kibir, büyülenme yoksa, sevilip sayılıyorsa, çocukla çocuk büyükle büyükse, başkalarında ayıp aramıyorsa ona engin gönüllü derlerdi.

Birisi bir olay karşısında hemen karar vermiyor, olayı her yönüyle düşünüyor, yargılamaktan çok anlamaya önem veriyorsa ona engin fikirli derlerdi.

Ova engindi, engindeydi; size de atınıza da muhayyilenize de hareket imkânı sağlıyordu.

Dağın yüceliği ne kadar kıymetli ise ovanın enginliği de o kadar kıymetliydi.

Yüksek sesle konuşmuyor, bağırıp çağırmıyor, sesiniz ve gözünüz insanlara tepeden değil göz hizasından bakıyorsa engindiniz.

Denizler engindi; çünkü derindi.

Enginlik, bir bilgelik, bir kabul hâli, bir kendini aşmışlık çağrışıyordu size.

"Enginedir deli gönül engine" türküsünü dinlerken rağbetin "engin" gönüllülere olduğu müddetçe anlamlı olacağını, güzelliğin de zenginliğin de geçiciliğini, asıl güzelliğin ve zenginliğin enginlik olduğunu bir kez daha kendinize telkin ederdiniz.

"Gel ha gönül havalanma/ Engin ol gönül engin ol" türküsü size dünya malına güvenmenin enginlikle bağdaşmayacağını anlatırdı.

Sadece bir mesafe belirtmezdi enginlik, ölçüle-bilen bir derinlik belirtmezdi.

İnsandan insana gönülden gönle değişen, değiştikçe farklı zenginlikler, farklı güzellikler çoğaltan, maddi olanla tanımlanamayan bir hazine olarak görürdünüz enginliği.

Şimdi öyle mi?

İlk n'si nazal o enginin, o enginliğin, fikrimizden ve gönlümüzden uzaklaşması ne kadar acı. Bakışımızdan bile...

KALEMİN DİLE GELDİĞİ SANAT

Hüsn-i Hat

Hüsn-i hat olarak isimlendirilen “Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı” kaynaklarda, “Cismani aletlerle meydana getirilen ruhani bir hendedir.” (“Çini” md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.16, s.427-437.) şeklinde tarif edilmiştir. Dünya üzerindeki hiçbir dilin alfabetinde görülmeyen bu benzersiz güzellik ve ahenk, bu tanımın ne denli yerinde olduğunu gözlemlere aşikâr kılmıştır.

“Başlangıçta ‘Arap hattı’ olarak nitelendirilen bu yazı stili, hicretten birkaç asır sonra İslam ümmetinin ortak değeri hâline gelmiş ve ‘İslam hattı’ vasfını kazanmıştır.” (“Çini” md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.16, s.427-437.) Yazının sanatsal bir seviyeye yükselmesi ise İslamiyet’ten sonra hicreti takip eden bir asır içinde tedricen güzelleşerek hüsn-i hat üzerinde unutulmaz izler bırakmıştır.

Arapça “hatt” masterından türeyen ve “yazı, çizgi, çığır, yol”

(Derman, Uğur, *TDV İslam Ansiklopedisi* c.16, s.427-437.) manalarına gelen hat sanatı, hüsn-i hat ile ulaşılan yolculuğu ve fevkalade inkişafı hengâmında müminlere, çizgi ve yazılarıyla âdeta yol göstermiş, hayatlarında çığır açmış, sinelerinde saklı olgunluğa erişmelerinde rehber vazifesi üstlenmiştir.

Hattatlar, Peygamber-i Zîşan’ın “Allah Teâlâ, birinizin yaptığı işi en iyi şekilde yapmasından memnun kalır.” (Beyhaki, *Şuabü’l-İman*, 4/334.) hadisi ile amel etmiş, hüsn-i hat sanatını “kalem hakkını vermek” üzere tarif etmişlerdir.

Hat sanatı, Kur’an’ı Kerim’de adına sure indirilen, ilk nazil olan ayetlerde ismi geçen kalem hayatımızda bıraktığı izi, resmeder. Bu eşsiz sanat, kamıştan kalem yontulması ile başlar. “İnsana kalemle yazı yazmayı öğreten, bilmediğini bildirendir.” (Alak, 96/4-5.) ayetinde buyrulduğu üzere, kalem nice sırların başlangıcı, nice ilim kapılarını açan bir anahtar hükmündedir insanlık için. Kalem öylesine değerli öylesine vazgeçilmezdir ki İslam âleminde, kamışın kullanıma hazır hâle gelmesi için yontulması işlemleri ve yonga adı verilen kamış kırıntıları, hattatların dünyasında paha biçilmez bir değeri haizdir. Âdeta hürmete layık, israfı haram bir ekmek kırıntısı misali, atılıp saçılmaz ve hattatlar tarafından özenle toplanır. Asırlardır süregelen bu kıymetli alışkanlığı, en çarpıcı şekilde gözler önüne seren hadise, *Fezail-i A’mal* isimli eserde şu şekilde geçmektedir. Meşhur muhaddis İbn-i Cevzi, hadis yazarken yontulmuş kalem kırıntılarını muhafaza eder ve vefatında gasil suyunun bu

talaş parçacıkları ile ısıtılmasını ister. O mübarek üstad, isteği üzerine gasledilir, lakin ömrünü ilme adayan o kıymetli muhaddisin kaleminin kırıntıları o kadar fazladır ki yine de çuvallarda biriktirilmiş yongalar bitmez. (Kandehlevi Muhammed Zekeriyya, *Fezail-i A’mâl*, 114-115.) Bu tarihî hadiseden anlaşıldığı üzere İslam inancında yalnızca kalem değil, kalem yongası bile fevkalade bir kıymete sahiptir.

Kamıştan kalem hazırlanmasının ardından, kâğıdın ahartanması ile devam eder hüsn-i hatta ulaşan bu yolculuk. Yumurta akı, nişasta ve şap ile kâğıdın daha kaygan, pürüzsüz hâle gelmesi ve kalem kolayca akıp geçmesi için elverişli, homojen bir zemin elde edilir. Kalem ilme ve sanata ulaştırılan serüveninde böylece tüm engeller bertaraf edilmiş olur. Ardından kaliteden ödün verilmemesi gereken mürekkep girer devreye. Kaliteden yoksun bir mürekkep, en fazla elli yıl dayanabilirken hakiki bir is mürekkebi bin yılı aşkın süre hattı muhafaza etmektedir. İşte bu sebeple keten tohumundan çıkan bezir yağı gibi maddelerden elde edilmesi tercih edilir.

“Rabbi yessir...” ile başlayan bu kıymetli yolculuk, nice şaheserlere ulaşır, temaşa ehlini hayran bırakır. Müslümanın hayatının vazgeçilmez ifrat ve tefritten uzaklık, bu sanatta fevkalade güzellikte çıkar karşımıza. Hokkanın içine yerleştirilen lika, mürekkebin ne eksik ne fazla, tam kararında gelmesini sağlar kamışa. Her bir çizgisi noktalarından ibaret ölçülerle belirlenmiş harfler, dengeli ve ölçülü bir hayatın güzelliğini resmeder. İnsaniyetin ilk ve en önemli mertebesi olan güzel ahlaki

dokuyan bir tezgâh gibidir hat sanatı ve düğüm misali her bir noktası ile örülür şerefyab ahlak abası. Bir peygamber duruşu gibi gûnahtan mahfuz, zelle misal en ufak bir aşma ve taşmadan beri, ölçü ve nizam dolu bir hayat serüveni gibi muntazamdır satırlar, imrenerek seyreder onları hayret dolu bakışlar.

Sülüs, rika, celi, divani, reyhani yazılarından her biri yerine ve zamanına uygun niteliğe göre tercih edilir. Mesela devletin üst düzey yazışmalarında celi divani muvafık görülürken, günlük yazışmalar ve mektuplarda rika tarzı kullanılmaktadır. Osmanlı bu konuda öylesine hassas tercihlerde bulunmuş, hat sanatının gelişimine öyle büyük katkılar sunmuştur ki, “Kur’an-ı Kerim, Hicaz’da indirildi, Mısır’da okundu, İstanbul’da yazıldı.” sözü dillere pelesenk olmuştur.

Bunun en kıymetli misali şüphesiz, Kayışzade Hafız Osman Efendi’nin hat sanatına kazandırmış olduklarıdır. Bugün tüm dünyada meşhur olmuş, ayet-berkenar hususiyetini, yani satır ve sayfa ölçülerini tespit etmiş, her bir sayfanın ayetle başlayıp yine ayetle bitmesi, ayetin bölünüp diğer sayfaya geçmemesi şeklindeki Kur’an’ın saklı bir mucizesini, ihlas ve samimiyet ile Kur’an’a ömrünü adamanın neticesinde açığa çıkarmak ona nasip olmuştur. Günümüzde Mushaf’lar 15 satıra tekabül eden bir sayfa düzeninde yazılıp basılmaktadır. Lakin bu ölçünün bilinmediği dönemlerde merhum Kayışzade Osman Efendi, sayfa için “müdayene” ayetini, satır nizamı olarak “İhlas” ve “Kevser” surelerini ölçü kabul ettiğinde, her sayfanın ayetle başlayıp

ayetle bitmesi mucizesine şahit olmuş ve âdetâ ezelden takdir-i Hüda’nın belirlediği sayfa ve satır ölçüsünü ilk defa açığa çıkaran bir hat üstadı olarak kabul edilmiştir tüm dünyada. (Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, s. 232.)

Evet, hüsn-i hat sanatının erbabı olan hattatlar, mucizatına şahit olduğumuz Kur’an-ı Kerim’in, sadece tilavetiyle değil lafızla da mucize olduğunu temaşa ettirir müdakkik gözlere. Her bir harfin esrarını fısıldar yüreklere. Nefesini tutup harflerin hassas bir ölçü barındıran kavislerinde edeple ilerlerken kâğıt kalem, içli bir ney misali inleyerek yürekleri fetheder.

“Aşk olmadan meşk olmaz.” sözü, hüsn-i hat sanatından hayatımıza yansımıştır ve aslında bu sanatın gece gündüz, her

daim bir sevda yolculuğunda seyredip azim ve istikrar dolu bir çalışmanın neticesinde ulaşılan bir münteha oluşunun hoş bir ifadesidir.

Asırlarca emek verilmiş, inkişaf etmiş bu kıymetli sanatı tarif etmeye kelimelerin kâfi gelmeyeceği aşikârdır. Biz de bir dua mahiyetinde Arif Nihat Asya’nın kıymetli dizeleriyle yazımızı nihayete erdirelim ve nice Hafız Osman, Hamit Aytaç, Necmedin Okyay gibi üstadların tekrar yetişmesini Rabbimizden niyaz edelim.

Yüreklerden taşsın

Yine imanlar!

İtri, bestelesin tekbirini;

Evlîya okusun Kur’an’lar!

Ve Kur’an’ı göz nuruyla çoğaltsın

Kayışzade Osman’lar! ■

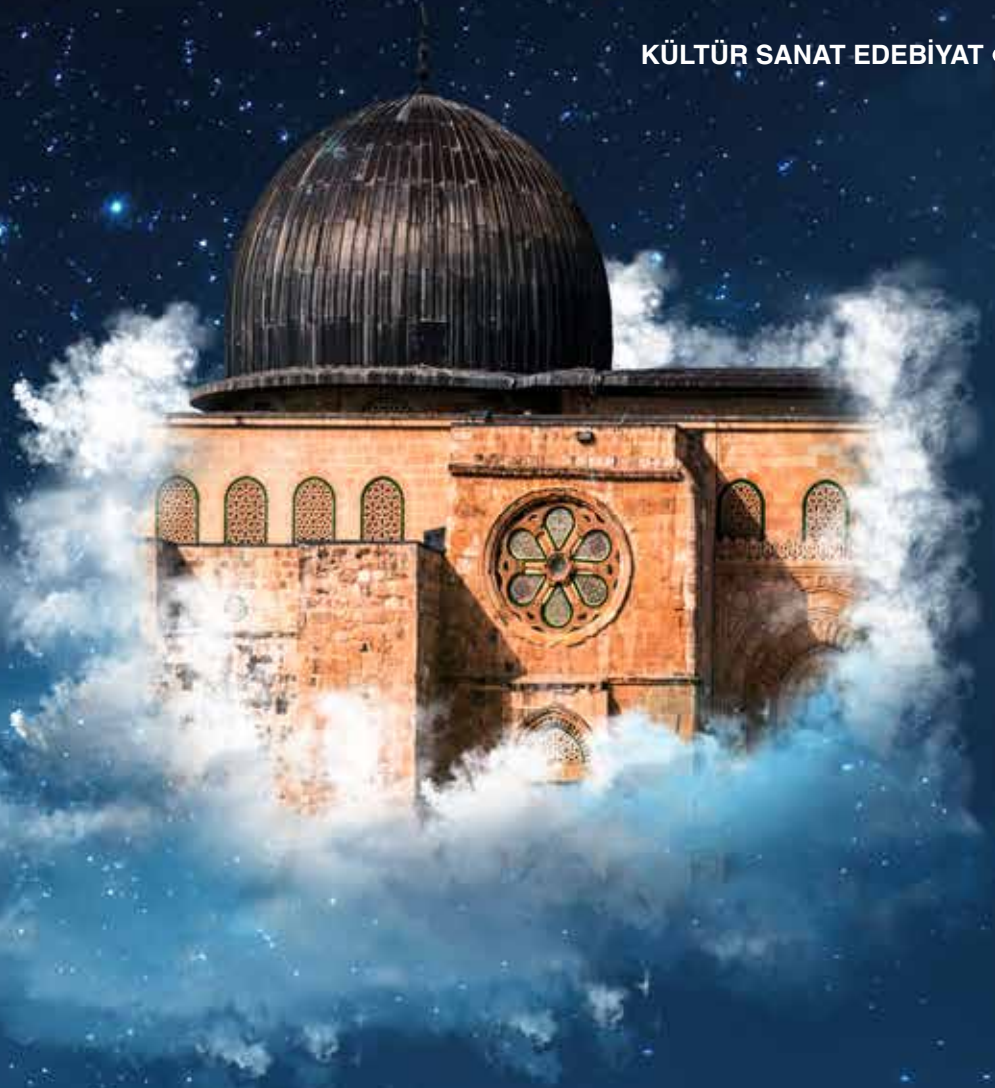

BEYİTLERDE Miraç Gecesi

| Firdevs ÇELEBİ

Üç semavi dinin kutsiyet atfettiği Kudüs, kurulduğu günden bu yana önemli bir merkez olma özelliğini korur. İlk kıblemiz ev sahipliği yapmasının yanında nice peygamberin tevhid mücadelesine de tanıktır. Kudüs'ün edebiyata girişi ise Hz. Muhammed'in isra yolculuğuna durak olması ve dinî, tarihî, kültürel bağlar yönüyledir. Klasik edebiyatımızda şairler, Hz. Peygamber'e olan muhabbetlerini âdeta dizelerine nakşetmiş ve büyük bir birikimi tarihin şahitliğine emanet etmişlerdir. Peygamber sevgisi ve hürmetinin tezahürü olan pek çok eser kaleme alınmış böylece edebiyatın müstesna saflarına giren birçok tür meydana gelmiştir.

Manzum eserler ile isra yolculuğunun mucizevi yönünü dinî edebiyata aktaran bu eserler, miracı teferruatlı anlatmalarının yanında zengin bir kültürü de aktarmışlardır.

Kur'an, hadis, enbiya kıssaları, tasavvuf ve mucizeler divan edebiyatının kaynakları arasında sayılır. Sanat tarihçileri bütün sanat dallarının arka planında din ve maneviyat yattığı gerçeğinde ittifak ederler. İslam kültürünün ürünü olan Türk İslam edebiyatı da bundan ayrı değildir. Hatta Türk İslam edebiyatı, Hz. Peygamber'e olan hürmet ve muhabbetin bir ürünü denilebilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e olan muhabbet ve hürmetin tezahürü olarak kaleme alınan eserler, edebiyatımızın büyük bir bölümünü oluşturur. Risaletin ilk yıllarından günümüze kadar manzum ve mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Siyer, mevlid, Muhammediyye, hilye, şemail, kırk hadis, gül-i sad berk, hicret-name, esma-i nebi, mu'cizat-ı nebi, regaiyye, miraciye ve meğazi konulu eserler, hasaisü'n-nebi, kaside ve naatlar gibi çok sayıda -peygamber sevgisini yansıtan-edebî tür bulunur. Muharrirlerin, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti aktarmada; âdeta birbirleriyle yarıştıkları eserlerinden anlaşılır.

Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya Hz. Muhammed'in yaptığı yolculuk olan ve insan idrakini aşan yönü bulunan miraç bahsi, muharrirlerin muhayyilesini etkilemiş ve mecaz anlatımları güçlendirmiştir. Divan edebiyatında; edip ve âlim kimlikleriyle şairler, miraç bahsini teferruatlarıyla anlatmış ve manzum eserlerde en çok aktarılan konu olmasını sağlamışlardır. Buna sebep olarak; edebî eserleri konu ve muhteva bakımından belirleyen unsurlar arasında dinî değerlerin ilk sıralarda yer alması gösterilebilir.

İslam edebiyat ve sanatlarında miracı konu alan eserlere miraciye denir. Divanlarda, mesnevilerde ve muhtelif eserlerde miraciyelere sıklıkla rastlanır. Ayrıca müstakil miraciyeler de vardır. Türkçe, Arapça ve Farsça sahasında pek çok miraciye kaleme alınmıştır. Peygamberimizin döneminde yazılan Ka'b b. Zühre'nin *Kasîde-i Bürde'si* on bir beyitle miraç bahsini konu edinen eserlerin ilklerindedir. Türk edebiyatında ilk defa bir motif olarak miraç

bahsini ise *Satuk Buğra Han Destanı*'nda görüyoruz. Ahmet Yesevi'nin; devirleri, diyarları aşıp gelen eseri *Divan-ı Hikmet* 'in de miraciye manzumeleri vardır.

Mustafanı miracığa salğıl kulak

Kim işitse köngli bolğay hub sudın ak

Çın ümmet sin iştip yığla misl-i bulak

Çın ümmet sin iştip dürud ayting dostlar

Türkçe sahasının ilki, Hakîm Süleyman Ata'nın, *Mi'rac-nametü'l-Hazret* adlı Çağatay Türkçesiyle yazılan 122 beyitten oluşan eserdir. Ahmet Yesevi'nin dördüncü halifesi olan Hakîm Ata, ilmî ve edebî kimliğiyle müstesna bir eser kaleme alır.

Resul mescide kirdi pergamberlerni kördi

Barça turup olarga anda selam kıldı ya

Üç yüz on üç mürseller tört yüz kırk tört nebiler

Sonra kilmiş veliler barça hazır irdi-ya

Miraciyelerin ortak özelliği olarak menkıbevi bir anlatıma sahip olmaları gösterilir. Manzum eserler coşkulu bir söyleyişle ve âdeta kelimelere giydirilmiş edep libası bir üslupla yazılmıştır. Dolayısıyla birçok kavram ihdas edilmiş ve miraciyelerde yoğun olarak kullanılmıştır. Kudüs, Mescid-i Aksa, leyle-i isra, leyletül-isra, şeb-i isra, sahetullah, hacet-i muallak, neredü-ban veya burak, refref ve sidre-i müntheba bunlardan bazılarıdır.

Örneğin Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat* adlı, mevlit türünün ilk örneği olan eserinde miraç bahsi şöyle anlatılır:

Tarfetü'l-ayn içre Sultan-ı ümem

Geldi Kuds'e irdi vü bastı kadem

Enbiya ervahı karşı geldiler

Mustafa'ya cümle ikram kıldılar

Abdülvasi Çelebi'nin *Miraç-name-i Seyyidü'l Beşer* adlı 567 beyitlik eserinde miracın neredeyse bütün motifleri ele almış hatta sadaka, zekât gibi kavramlar sembolize edilmiştir. Bu türün en güzel örneklerinden olan eser, dilinin sadeliği ve üslubu ile de dikkat çeker. Ayet ve hadislerden yaptığı iktibaslar şairin âlim kimliğini or-

taya çıkarır. Sidretü'l-münteha, Abdülvasi Çelebi'nin miraciyesinde şöyle ifade edilir:

*O yerden geçtik ve gördüm bir ağaç
Ol ağaçtır bu gökler başına taç
Dedim bu ne acaib müntehadır
Dedi bu da o sidretü'l-müntehadır*

Anadolu sahasında ilk müstakil eseri kabul edilen Ahmedî'nin *Tahkik-i Mi'rac-ı Resul* başlıklı 497 beyitlik eserinde ise şunlara rastlanır:

*Ana inkâr eyleyen mü'min degül
Ahirette havftan imin degül
Her kim mi'rac işine münkir ola
Ka'be'den Aksa'ya dek kâfir ola*

1159 beyitlik hacmiyle Süleyman Nahiî'nin *Mi'racu'n-Nebi* eseri; miraca davet ile başlayan ve sırasıyla Cebrail, burak, Mescid-i Aksa, feleklerde peygamberle görüşme, sidre, Allah ile görüşme ve hediye anlatılır yapıdadır. Daha sonra dua bölümüne geçilerek şefaath dilenmiştir. Eseri diğerlerinden ayıran özelliği; miracı vesile edinerek filozofların fikirlerini beğenmediğini ve gerçek hikmetin nasıl olduğunu söylemesidir.

*Hikmet odur şer'e muvafık ola
Emr-i İlahî'ye mutabık ola
Yohsa degüldür hikem-i felsefi
Haktan ola batıl ile muhteri*

Miraciyelerde yoğun olarak anlatılan bir motif de buraktır. İsrâ yolculuğunun bineği olarak atfedilen burak, İslam edebiyatı ve sanatlarında da oldukça sık remzedilir. Günümüzde Mescid-i Aksa'nın batı tarafında bulunan duvara Burak Duvarı ve hemen duvar dibinde bulunan mescide ise Burak Mescidi denilir. Bu mescitte Hz. Peygamberin miraç gecesi bineğini Mescid-i Aksa'ya bağlamasına atfen Osmanlı döneminde yapılmış bir halka bulunmaktadır. Ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulmasından ve hakkında çok fazla anlatı olduğundan burak, miraciye türündeki eserlerde zengin bir tasvir unsuru ve önemli bir mo-

tif olmuştur. Bu binek, Nadiri'nin beyitlerinde şöyle anlatılır:

*Gelüp peyk-i İlahi Hazret-i Peygamber'e
bir şeb
Getürdi bir Burak-ı berk-seyr-i
asuman-peyma*

Manzum eserler ile isra yolculuğunun mucizevi yönünü dinî edebiyata aktaran bu eserler, miracı teferruatlı anlatmalarının yanında zengin bir kültürü de aktarmışlardır. Anadolu sahasında yazılan eserlerde, bu coğrafyanın kültür ve yaşamının Hz. Peygamber'i anlamada ve anlatmadaki etkileri miraciyelerle satırlara geçmiş ve Hz. Peygamber'e olan sevgiyi yansıtan edebî bir tür olarak Türk İslam edebiyatında yerini almıştır. ■

Sanat tarihçileri bütün sanat dallarının arka planında din ve maneviyat yattığı gerçeğinde ittifak ederler. İslam kültürünün ürünü olan Türk İslam edebiyatı da bundan ayrı değildir. Hatta Türk İslam edebiyatı, Hz. Peygamber'e olan hürmet ve muhabbetin bir ürünü denilebilir.

ASRIN
İDRAKİ

AKLIN FERASETİ, VAHYİN NURU

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Yüce Allah, insana, kendi iradesiyle iman edip inkârdan kaçınmasını kolaylaştıracak ve yükümlülüklerin üstesinden gelebilmesini sağlayacak pek çok ihsanda bulunmuştur. Bu anlamda akıl ve vahiy, Allah'ın insana bahşettiği iki büyük lütuf olarak öne çıkmaktadır.

Düşünme, kavrama ve anlama yetisi olarak akıl, bir bakıma insanın kendi fiziksel sınırlarını aşmasına imkân veren manevi bir kuvvettir. Bu kuvvet, insanı yeryüzündeki diğer varlıklardan ayırarak müstesna bir yere konumlandırır. İnsan, bu kuvvet sayesinde varlığa, hayata ve çevreye dair gerekli bilgilere ulaşır; onları anlamlandırır, kavramlaştırır ve yorumlayarak yeni bilgiler üretir. Yine bu kuvvet ile eşyadaki iyi kötü, güzel çirkin, doğru yanlış, olgun nakıs gibi özellikleri idrak eder; fayda ile zarar arasındaki ince ayırımın farkına varır. Böylece insan, hayatın dünyevi ve uhrevi boyuttaki güzelliklerine erişme imkânı bulabileceği gibi tehlikelerine karşı da daha korunaklı mevziler edinebilir.

Hayata rehberliği bakımından akıl, her insana ayrı ayrı tahsis edilmiş bir nimettir. Safiyetini kaybetmemiş sağlıklı bir akla sahip olan herkes, kâinata ibret nazarıyla bakarak kudret ve ilim sahibi yüce bir yaratıcının varlığını ve birliğini pekala idrak edebilir. (Âl-i İmran, 3/190; Enam, 6/76-79.) Hak ile batılı, doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü aklıyla ayırt edebilir. Bu yüzden İslam düşüncesinde akıl, Allah'ı bilme hususunda bir imkân olarak görülmüştür. Hiç peygamber gönderilmemiş olsa bile kâinattaki nizam ve intizam üzerinde düşünerek Allah'ın varlığına, birliğine ve her şeyin yaratıcısı olduğuna dair bilgi sahibi olunabileceği ifade edilmiştir. Hatta başta İmam-ı Azam Ebu Hanife ve Ebu Mansur el-Matüridi olmak üzere pek çok âlim, kendisine vahiy ulaşmamış fetret ehlinin de aklını kullanarak Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak, akılla bilinebilecek olan iyi fiilleri yapmak ve kötü fiillerden kaçınmakla yükümlü olacağını savunmuştur. (Metin Yurdağür, "Fetret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.12, s.476.)

Temiz ve selim bir akıl, insanın bu denli ağır bir sorumluluğun altından kalkabilmesini sağlayacak kadar değerli bir nimet ve büyük imkândır.

Ahret ahvalinin tasvir edildiği ayetlerde inkârcıların, “Şayet peygambere kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık şimdi şu alevli cehennem mahkûmları arasında olmazdık!” (Mülk, 67/10.) diyeceklerini haber vermiştir. Aklını kullanmayanların vahiyden de istifade edemeyeceği açıktır. Çünkü vahyin muhatabı aklını kullanabilen insandır. Nitekim Allah, aklını ve iradesini iman doğrultusunda kullananlara hidayet vereceğini, akıllarını kullanmayanları ise inkâr bataklığında bırakacağını bildirmiştir. (Yunus, 10/100.) Diğer yandan vahye dayalı bir iman tahkiki için de akletmeyi telkin eden Cenab-ı Hak, dogmatik bir inancı ve akli, gereği gibi kullanmaksızın bir şeye körü körüne bağlanmayı açıkça kınamıştır. (Bakara, 2/163-164, 170.)

Aklın ve onu kullanabilmenin insana bahşedilmiş büyük bir lütf olduğu açıktır. Ancak her ne kadar akıyla genel çerçevede bilgiye ulaşabilme imkânı olsa da aşkın bir beyan olmaksızın insanın inançla ilgili tüm konuları sadece akıyla ayrıntılı bir şekilde kavraması mümkün değildir. Örneğin tecrübe edilemeyen bir alan olarak ölüm ötesinin gerekliliği akledilebilir fakat mahiyeti sadece akıyla idrak edilemez. Bununla birlikte insanın Allah tarafından mükellef tutulduğu hususlar ve ibadetlere dair hükümler de akıl yürütme yoluyla bilinemez. Aklın genel olarak kavradığı şeylerin özel olarak somutlaştırılması ve aklın sınırlarını aşan alana dair ayrıntıların bilinmesi için ilahi bir rehberlik gerekmektedir.

Aklın ve onu kullanabilmenin insana bahşedilmiş büyük bir lütf olduğu açıktır. Ancak her ne kadar akıyla genel çerçevede bilgiye ulaşabilme imkânı olsa da aşkın bir beyan olmaksızın insanın inançla ilgili tüm konuları sadece akıyla ayrıntılı bir şekilde kavraması mümkün değildir.

Dolayısıyla insan, hakikati her yönüyle kavrayabilmek için aklın feraseti kadar vahyin nuruna da muhtaçtır.

İmam Gazali, bu minvalde akıl-vahiy ilişkisini, göz-güneş ilişkisine benzetir. Tıpkı ışığın, gözün en temel işlevi olan görmeyi sağlaması gibi vahiy de aklın hakikati kavramasını sağlamaktadır. Vahyin nurundan yüz çeviren bir aklın hakikati apaçık görebilmesi mümkün değildir. Vahyin nuru ile yetinip akıldan yüz çeviren kimse de ışığa rağmen gözlerini kapayıp hakikatten habersiz kalan kimse gibidir. (Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *el-İktisad fi'l-İtikad*, Ankara, 1962, s. 2.) Neticede vahye muhatap olabilmek için gereken akıl ile akli kullanmayı teşvik eden vahiy, birbirini destekleyerek insanın hakikat arayışına rehberlik eden iki eşsiz nimettir.

Vahyin peygamberler vasıtasıyla gönderilmiş olmasının elbette pek çok hikmeti vardır. Bu bağlamda yaratılışı gereği insanın daima bir rol modele ihtiyaç duyduğu müsellem bir hakikattir. İnsan, hayata dair kazanımlarını büyük ölçüde duyularıyla muttali olduğu varlıkları örnek alarak gerçekleştirilmektedir. Tavır ve davranışlarını genellikle özdeşim kurma yoluyla geliştirmektedir. Yetişme çağındaki bir insanın, hayatı öğrenirken çevresini gözlemlemesinde bu fitri eğilimi açıkça görmek mümkündür. Esasen bunu çocukluk dönemiyle sınırlandırmak da gerekmez. Birini veya bir şeyi örnek almanın yetişkinler için de etkili bir öğrenim yolu olduğu izahtan varestedir. Kur'an-ı

Kerim'deki Habil ve Kabil kıssası bu anlamda oldukça manidardır.

Söz konusu kıssada, Hz. Âdem'in her iki oğlunun da Allah'a birer kurban takdim ettikleri ve niyetlerine atfen birisinin kurbanı kabul edilirken diğersinin kabul edilmediği anlatılır. Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyen Kabil, kardeşine haset ederek bir kavga başlatır ve bu kavga Habil'in ölümüyle sonuçlanır. Muhtemelen ilk defa böyle bir durumla karşılaşmış olan Kabil, kardeşinin ölümüne sebep olmanın pişmanlığıyla ne yapacağını bilemez bir vaziyetteyken Cenab-ı Allah, kardeşinin cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşleyen bir karga göndermek suretiyle ona ne yapması gerektiğini öğretir. (Maide, 5/27-31.) Bu kıssa, özü itibarıyla amel-lerde takvanın önemini vurgularken aynı zamanda insanın kendisine ilham kaynağı olacak bir örneğe duyduğu ihtiyaca da gönderme yapmaktadır.

İnsan, Allah'ın varlığı ve birliği bilgisine her ne kadar akılla ulaşma potansiyeline sahip olsa da O'na kulluğun mahiyetini, ibadetlerin keyfiyetini ve varoluş gayesinin gereklerini tam anlamıyla kavrayabilmek, benimseyebilmek ve uygulayabilmek için bir örneğe ihtiyaç duymaktadır. İşte, ilk insandan bu yana süregelen peygamberlik müessesesi, bu fitri ihtiyaca karşılık gelen ilahi rahmetin bir tecellisidir. (Enbiya, 21/107.) Cenab-ı Mevla, insanı akıl nimetiyle donatmasının yanı sıra Hz. Âdem'den itibaren vahyi hayata dönüştürecek ve yaşantılarıyla insanlara ör-

nek olacak peygamberler göndermiştir. Böylece hakikat yolunu aydınlatacak, yolculuğu kolaylaştıracak ve insanı hedefe ulaştıracak benzersiz bir lütufta bulunmuştur. Nitekim Kur'an, "Andolsun, Allah, müminlere kendi içlerinden; onlara ayetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara kitap (Kur'an) ve hikmeti (sünneti) öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur." (Âl-i İmran, 3/164.) ayetiyle bu hakikate vurgu yapmaktadır.

Bu ayet, peygamberlerin birer insan oluşu vurgusuyla da nübüvvetin tebliğ ile birlikte bir temsil (örneklik) makamı oluşuna dikkat çekmektedir. İnsan, ancak kendisi gibi bir varlığı örnek alabilir. Nitekim bazı inkârcılar tarafından öne sürülen, peygamberin bir melek olması gerektiği tezine karşın Yüce Allah'ın "De ki: Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik." (İsra, 17/95.) buyurması söz konusu gerçekliğin bir ifadesidir. Vahyin muhatabı insan olduğundan peygamberler de insanlar arasından seçilmiştir. Onlar, Allah'tan aldıkları vahyi açıklamanın yanı sıra pratik boyutuyla da temsil ederek inanç, ibadet, ahlak ve muamelat hususunda insanlara en güzel şekilde rehberlik etmişlerdir.

Nübüvvet silsilesinin hitamı olan Peygamberimiz Hz. Muhammed de (s.a.s.) Allah'ın yeryüzüne son vahyi ve evrensel mesajı olan Kur'an-ı Kerim'i tam anlamıyla yaşanan bir ha-

yata dönüştürerek tüm insanlığa örnek olmuştur. "Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 33/21.) ilahi fermanıyla tebcil edilen bu nebevi örneklik, Müslümanlar tarafından özümseyerek on dört asırdır nesilden nesile aktarılagelmiştir. Hz. Peygamber'in çağları aşan örnekliliği, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere hadis-i şerif ve siret-i nebi kaynakları vasıtasıyla bugün aramızdadır. Allah'ın inayetiyle kıyamete kadar da varlığını sürdürecektir.

Cenab-ı Hakk'ın bu lütfu karşısında yapılacak en akıllıca iş, öncelikle akletmektir. Aklı, başka akıllara tutsak etmeden hayatın ve ölümün sahibi olan Allah'ın mesajına kulak verip Hz. Peygamber'i örnek alarak sonsuzluk yoluna emin adımlarla revan olmaktır. Bu da hayatı bütün boyutlarıyla Hz. Peygamber'in getirdiği ve temsil ettiği hakikatler, ilkeler ve değerler çerçevesinde tanzim etmeyi gerektirmektedir. Hem dünyanın ruhlara kasvet veren sıkıntılarından hem de ölüm ve ötesinin yürekleri ürperten bilinmezliklerinden emin olmanın yolu buradan geçmektedir.

Son bir telmih: Akl-ı selim nezdinde Hz. Peygamber'in örnekliliği, model alınabilecek diğer insanlar için de yegâne ölçüdür. Vahyin rehberliğine muarız hiçbir akıl masum olmadığı gibi Hz. Peygamber'in örnekliliğiyle örtüşmeyen hiçbir hayat da örnek alınması değildir. ■

TELEFONUN İCADI

Alparslan AKÇA

**İnsan, sosyal bir varlık...
İnsanoğlunun iletişim ve haberleşme
ihtiyacı tarihsel bir gerçek.**

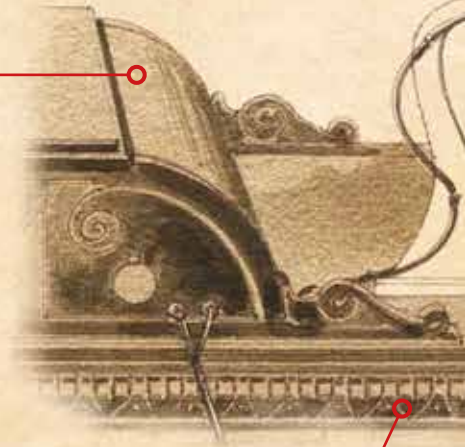
Tarihin ilk dönemlerinden itibaren uzaklarla haberleşme isteği insanları çeşitli iletişim yöntem ve araçlarına yönlendirmiştir.

Haberleşme ve iletişim amacıyla belli işaretler gönderme yollarına giden insanların kullandığı yöntem ve araçlar, kendi zamanlarında sınırlı imkânlarla buldukları en akılcıca çözümlerdi.

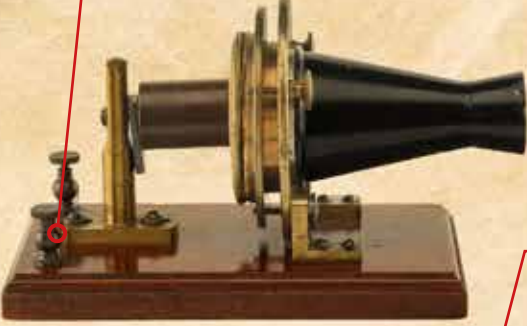
**Açık havada yakılan ateş ve
duman, parlayan aynalar,
posta güvercinleri ve ulak gibi...**

Sonraki dönemlerde imkânlar artıp şartlar olgunlaşmaya başlayınca sınırlı haberleşme yöntemleri, yerini daha modern çalışmalara bıraktı.

**1800'lerin başında icat edilen telgraf ve
sonrasında geliştirilen Mors alfabesi,
iletişim yolculuğunun büyük kazanımlarıydı.**

İlk elektrikli telekomünikasyon aracı olarak geliştirilen telgraf, başkalarına da ilham kaynağı oldu. Bilginin iletken teller üzerinden karşı tarafa iletilmesini sağlayan bu sistemi geliştirmek için birçok çalışma yapıldı. Bu fikirden hareketle sesi mesafe olarak uzaklara göndererek konuşmayı sağlayacak bir düzenek üzerine kafa yorarlardan biri de **Alexander Graham Bell** idi.

Graham Bell, asistanı Thomas Watson ile birlikte çeşitli denemeler yaptı ve sonunda evrensel bir haberleşme aracı olacak icadını başarmış oldu.

14 Şubat 1876'da telefon adlı icadının patent başvurusunu yapan Bell, çağlar boyu bütün insanların aradığı temel iletişim ve haberleşme cihazıyla birlikte adını da tarihe yazdırmış oldu.

Böylece ateşli ve dumanlı yolları takip ederek geçmişten geleceğe kadim zamanların posta güvercinlerinden günümüzün akıllı cep telefonlarına devam eden iletişim yolculuğunun en önemli kırılma noktası gerçekleşmiş oldu.

Peki, telefon nasıl çalışıyor?

Ahize dediğimiz ses alıcısı, ses dalgalarını bir çeşit elektrik sinyaline dönüştürüyor. Sonra bu sinyali bir elektrik dalgası aracılığıyla telefon hattı üzerinden karşı tarafa iletiyor. Gönderilen sinyal, karşıda elektrik dalgasından ayrılıp güçlendirilerek kulaklıkta tekrar sese dönüştürülüyor.

Tevrat'ın tahrife uğradığı yani değiştirildiği ve ilahi kitap olma özelliğini kaybettiği doğru mu? Tevrat gerçekten tahrif edildi mi? Tahrif edildiği nasıl bilebiliriz?

Öncelikle Tevrat'ın ne olduğundan başlayalım. Tevrat, Hz. Musa'ya indirildiğine inanılan ilahi kitaptır, Eski Ahit'in içinde yer alır, Eski Ahit ise hem Yahudiler hem de Hristiyanların kutsal kitabıdır. Kitab-ı Mukaddes'in ilk yarısını oluşturan Eski Ahit otuz dokuz bölümden oluşmaktadır, bunların ilk beş bölümü Tevrat'tır. Yahudi geleceğinde tevrat, "öğreti, doktrin, kılavuz, teori, hüküm, kanun ve din" anlamlarına gelir. Bu kelime, Hz. Musa'ya indirilen kitabın ismi olarak kullanıldığı gibi Tanah denilen Eski Ahit, Mişna, Talmud ve Yahudi din adamları olan rabbilere ait metinler için de kullanılır.

Tevrat'ın içeriğinden bahsedebilir misiniz?

Tevrat "Yaratılış", "Mısır'dan Çıkış", "Levililer", "Çölde Sayım" ve "Yasanın Tekrarı" bölümlerinden oluşmuştur. Bu beş bölümde yaratılıştan Hz. Musa'nın vefatına kadarki olaylar kronolojik sırayla anlatılmış; dinî, hukuki ve ahlaki hükümler ayrıntılı biçimde verilmiştir. Örneğin ilk kitap "Yaratılış", Hz. Musa'dan önceki olaylarla başlamış, son kitap olan "Yasanın Tekrarı"nın sonunda onun vefatı ve defni anlatılmıştır. Tevrat'ın bölümleri arasında üslup birliğinden bahsedilemez. Söz gelimi, "Yaratılış" ve "Yasanın Tekrarı" sıradan bir metin özelliği gösterirken "Mısır'dan Çıkış", "Levililer" ve "Çölde Sayım" nispeten vahiy üslubu taşır.

Yahudiler için Tevrat nedir?

Midraş türü Yahudi kaynaklarına göre Tevrat dünyadan önce yaratılan yedi şeyden biridir.

Onlara göre Tevrat, dünya yaratılmadan 974 nesil önce yaratılmış, dünyanın ve insanın yaratılışında Tanrı'ya danışmanlık yapmıştır. İddialarına göre Tanrı, dünyanın yaratılmasından Tevrat'ın İsrailoğullarına verilmesine kadar geçen her günün üçte birini Tevrat okumak ve onun yorumu olan Mişna çalışmakla geçirmiştir. Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf Tevrat'ın bütün hükümleriyle amel etmişlerdir. Hâlbuki Kur'an'da Tevrat'ın Hz. İbrahim ve Hz. Yakup'tan sonra indirildiği açıkça belirtilmiştir. (Âl-i İmran, 3/65, 93.)

Hz. Musa ile Tevrat'ın ilişkisi nedir?

Hz. Musa'nın Tevrat'ı yazıp yazmadığı tam olarak bilinmemektedir. "Yasanın Tekrarı"nda Hz. Musa'nın Tevrat'ın sözlerini bir kitaba yazdığı ve bu kitabı da ahit sandığının yanına koymasına kohenlere teslim ettiği ifade edilmektedir. (Kutsal Kitap, "Yasanın Tekrarı", 31/25-26.) Bu bilgiye dayanarak Yahudiler, Tevrat'ı Hz. Musa'nın yazdığına inanırlar. Hâlbuki Yahudi kaynaklarında Hz. Musa'nın yazdığı söylenen Tevrat'ın tahrif edildiğine ilişkin pek çok bilgi vardır. Kaynaklara göre güneydeki Yahuda Krallığı'nın başına geçen Hz. Süleyman'ın oğlu Rehoboam ve kendisiyle birlikte bütün Yahuda halkı Tevrat'ı terk etmiştir. Yine Yahuda krallarından Ahaz (M.Ö. 736-716), Tevrat okumayı yasaklamış ve mabetteki Tevrat'ı mühürletmiştir. Menasseh (M.Ö. 687-642), Tevrat'tan Tanrı'nın isimlerini çıkarıp yerine putların isimlerini koydurmuştur. Amon (M.Ö. 642-640) ise Tevrat'ı yakmıştır. Menasseh'in zamanında Hz. Musa'nın yazdığı söylenen ve mabette muhafaza edilen asıl nüsha kaybolmuştur. Bugünkü Tevrat Ezra'ya aittir. Babil sürgü-

nü sonrasında Ezra, tamamen unutulmuş Tevrat'ı sözlü yorumuyla birlikte yeniden oluşturmuş ve bazı değişiklikler yapmıştır.

Bunu Yahudiler biliyor mu?

Tabii ki biliyorlar. Bu yüzden bazı eleştiriler ortaya çıkmıştır. Tevrat'ı içeriği bakımından ilk eleştiren Yahudi kral Menasseh'tir. O, Tevrat'ın vahiy yoluyla geldiğini inkâr etmiştir. Tevrat'ı eleştiren ve vahiy ürünü olduğunu reddeden bir başka Yahudi, Hivi el-Belhi'dir. Tevrat hakkındaki sözleri dolayısıyla Rabbanî Yahudiler kendisine Hivi el-Kelbi demişlerdir. Belhi, Tevrat'ı 200'e yakın noktada tenkit etmiştir. Yahudi âlimleri olan rabbiler arasında da Tevrat'ın yazımında kronolojik sıra bakımından yanlışlıklar olduğunu dile getirenler olmuştur. Aydınlanma filozoflarından Moses Mendelssohn, Tevrat'ın tamamının vahye dayanmadığını ileri sürmüştür.

Hristiyanlar Tevrat'a nasıl bakıyorlar?

Hristiyanlar Eski Ahit'i Kitab-ı Mukaddes'in ilk bölümü olarak kabul eder ve bugünkü Tevrat'ın, Tanrı Yahve tarafından vahyedilmiş kitap olduğuna inanırlar. Bütün Hristiyan kiliseleri prensip olarak İskenderiye Yahudilerine ait kutsal kitaplar listesini benimsemiştir. Ancak metinler ve tercüme arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden Protestanlar bazı bölümleri apokrif yani dinen geçersiz saymışlardır. İkinci Vatikan Ruhani Meclisi (1962-1965) ise Eski Ahit'i oluşturan kitaplar için "Sahih olmayan, hükümsüz metinler ihtiva etmektedir." yargısında bulunmuştur. (Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*, s. 82, 103.)

İslam'a göre Tevrat'ın durumu ve değeri nedir?

Tevrat, Kur'an'da çoğu İncil'le birlikte olmak üzere on sekiz defa geçmektedir. Tevrat'ın, İsrailoğullarına indirilen bir kitap olduğu açıktır ancak Hz. Musa'nın ismiyle beraber Kur'an'da zikredilmez. Yani İncil'in Hz. İsa'ya, Zebur'un Hz. Davud'a indirildiği açıkça belirtilirken Tevrat Hz. Musa'yla birlikte anılmaz. Kur'an'da Hz. Musa'yla anılmamasının sebebi, Medine'deki Yahudilerin Tevrat ismini geniş anlamda kullanmaları olsa gerektir. Gelen rivayetlerden anlaşıldığına göre Medine ve civarında yaşayan Yahudiler Tevrat'ı Eski Ahit'in tamamını ifade edecek bir anlamda kullanıyorlardı. Hâlbuki Tevrat, Eski Ahit'in otuz dokuz kitabından sadece beşini oluşturmaktadır. Biz Müslümanlar Hz. Musa'ya bir kitap indirildiğine inanırız ancak bugünkü Tevrat'ın içeriğini Kur'an ve sünnete göre değerlendirebiliriz. Tevrat'taki bilgilerin Kur'an'la uyumlu olanları doğrudur, çelişki arz edenleri ise tahrife uğramıştır.

Neden Kur'an'ı ölçü kabul ediyorsunuz?

Çünkü Kur'an son ilahi kitaptır ve kendinden önceki kitapları tasdik eden bir özelliğe sahiptir. Tasdik etmek, doğrulamak demektir. Öyleyse önceki kitaplarda bulunan bilgileri Kur'an doğruluyorsa sahihtir, doğrulamıyorsa tahrif edilmiş demektir.

Metnin doğrulanması aslına göre olması gerekmez mi?

Evet, ama Tevrat'ın aslı nerede? Daha önce söylediğimiz gibi Tevrat'ın aslı ya yok edilmiş ya da kaybolmuştur. Kendi beyanlarına göre Ezra tarafından yeniden oluşturulmuştur. Bu es-

nada bazı değişiklikler de olmuştur. Tevrat'ın asıl nüshası olmadığına göre tek doğrulama seçeneği, son ilahi kitap olan Kur'an'dır. Çünkü ilahi kitaplar arasında inanç ve din bakımından bir çelişkinin olmaması gerekir. Zaten bütün peygamberlerin şeriatları farklı olsa bile inanç ve dinleri aynıdır. Bu bakımdan Kur'an'ın ölçü kabul edilmesi gayet doğal hatta gereklidir.

Peki, bu tahrife dair bilimsel veriler var mıdır?

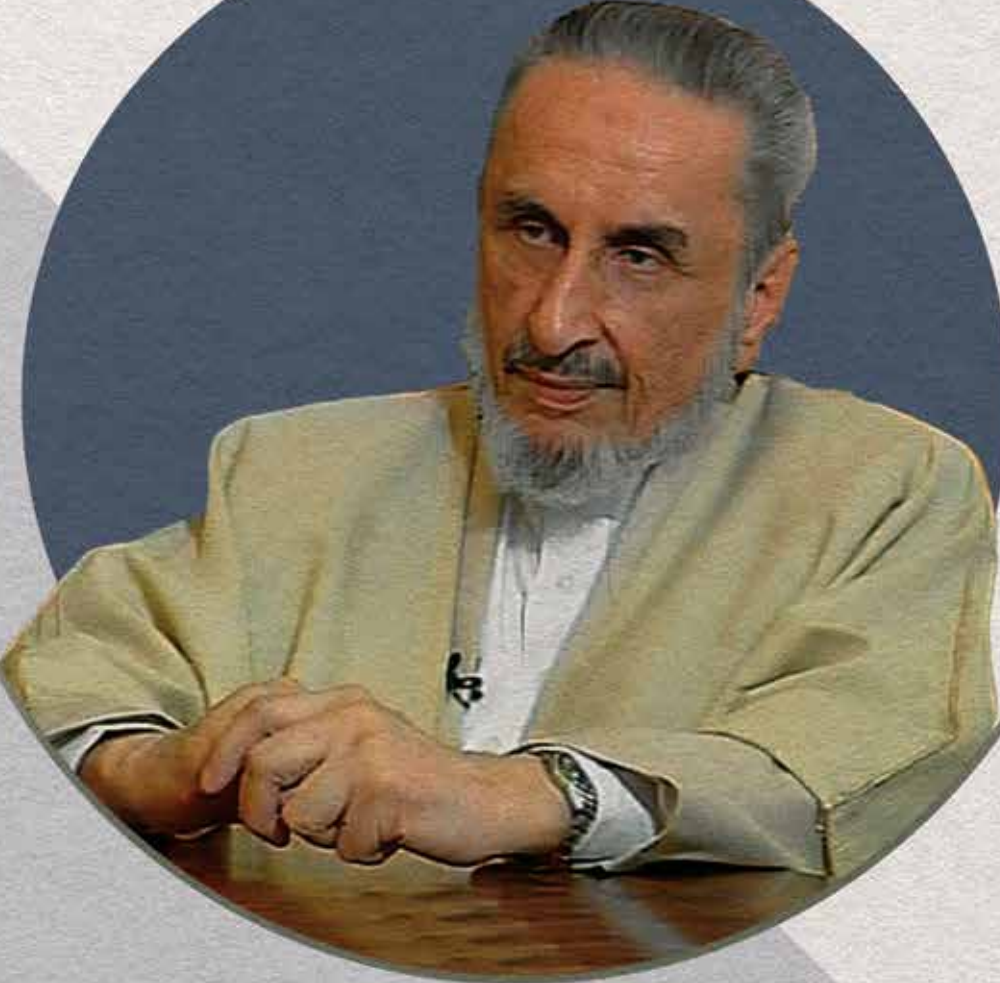
Eski Ahit'teki bilgilerin tarihî gerçeklere uygunluğunu tespit etmek için Batı dünyasında XVI. yüzyıldan itibaren birtakım çalışmalar yürütülmüştür. Gerek metinsel inceleme gerekse tarihsel bulgular bugünkü Eski Ahit içeriğinde yanlışlar ve çelişkiler bulunduğunu göstermektedir. Gelinek noktada bugünkü Tevrat'ın muayyen bir dönemde ve bir tek kişi tarafından değil, farklı dönemlerde çeşitli yazarlar tarafından kaleme alındığı; düzeltme, değiştirme ve ilaveler yapıldığı ve bu hâliyle derleme bir kitap olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demek ki Tevrat metninin oluşumunda insan payı son derece büyüktür. Bu da Kur'an'daki şu tespiti doğrulamaktadır: "Az bir kazanç ve çıkar elde etmek için kendi elleriyle yazıp da 'İşte bu Allah katındandır.' diyenlere yazıklar olsun! Yine yazıklar olsun iftira edip elleriyle yazanlara! Bir kez daha yazıklar olsun geçici az bir kazancın peşinde koşanlara!" (Bakara, 2/79.)

(Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, trc. M. Ali Sönmez, Ankara: DİB Yayınları 2001, s. 23-30, 82, 103; Ömer Faruk Harman, "Ahd-i Atîk", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 494-501; Baki Adam, "Tevrat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, XXXI, 40-45.) ■

FETHİ YEKEN

TÜM MÜSLÜMANLARA GÖNLÜNÜ AÇAN DAVETÇİ

Enbiya YILDIRIM

S

on yüzyıllık süreçte insanları Kur'an'a ve Resulüllah'a davet eden insanların listesi yapılacak olsa hiç şüphesiz ki listenin baş taraflarında yer alması gereken insanlardan biri de Fethi Yeken olurdu. Çünkü o, ömrünü gerek konferanslarıyla gerekse kitaplarıyla bu davete, Müslümanların ümmet olmasına vakfetmiş bir bilgindi. Onun kucaklayıcı ve kuşatıcı bakış açısı, müminlere yol açan rehberliği vesilesiyle pek çok insan İslam'a daha sıkı sarılmış ve üstadın yolunu kendine yol edinmiştir.

1933 yılında, o zamanlar Fransa yönetimindeki Lübnan'ın Trablus şehrinde doğdu. Türk kökenli entelektüel bir ailenin çocuğudur. Yeken, yeğen kelimesinin Arapçalaşmış hâlidir. Onun ilk dinî bilgiler hocası babaanne-siydi. Babası da son derece disiplinli bir insandı. Öyle ki evin girişine bir pano asarak akşam eve gelme saati de dâhil olmak üzere aile içi talimatları duyuruyordu. Bu atmosfer Yeken'in şahsiyetinin ve hayata bakışının şekillenmesinde son derece etkili oldu.

Sömürge idaresi altında yaşamının tüm olumsuzlukları yanında, 1942'de daha on yaşındayken işgal güçlerinin özgürlük isteyen Lübnanlıları tanklarla katletmesine şahit oldu. 1945'te Fransız mandasının sona ermesi, 1946'da da askerlerin çekilmesine kadar geçen süre zarfında çocukluk günleri hep kötü bir atmosferde geçti. Bu, onda özgürlük ve cihat bilinci oluşturmasının yanında o günlerden itibaren Müslümanların ayakları üzerine kalkmalarının yöntemi hususunda da kafa yormasına neden oldu. Osmanlının parçalanmasından sonra İslam dünyasının içine düştüğü kötü durumu kendi ülkesi özelinde çok iyi gözlemliyordu. Üniversite öncesi bu dönemde babası şehirdeki önde gelen hocaları haftada bir eve davet ediyor ve gelen misafirlerle birlikte Kur'an okunup kasideler söyleniyor, sohbet ediliyordu. Bu ortamın onun zihin dünyasının şekillenmesindeki katkısı izahtan varestedir.

Lise eğitimini 1953'te tamamladıktan sonra lisansını elektrik mühendisliği alanında yaptı. O aralar Mısır İhvan'ının çıkardığı *Davet* dergisiyle tanıştı ve takip etmeye başladı. Bu dergi onun İslami hareketlere ilgi duymasına, bir anlamda hem bilinçlenmesine hem de olgunlaşmasına yardımcı oldu. Dergideki yazılardan etkilenmesini şöyle anlatmıştır: "Beni negatif dindarlık hâlinde olumlu dindarlık hâline, şahsi dertlenme dairesinden toplumsal dertlenme dairesine taşıdı. Tüm bunlar Allah'ın kudreti ve isteğiyle hayatımda harekete yönelik bir oluşumun başlangıcıydı." Dergi okumaları yanında kendisine rehberlik eden hocalarının etki ve yönlendirmesiyle camilerde hutbe vermek de dâhil aktif olarak davet çalışmalarına başladı ve pek çok dernek içinde yer aldı.

Suriye İhvan'ı 1952'de yasaklanınca Beyrut'a gelen teşkilat başkanı Mustafa Sibai ile yakın ilişkiler kurdu. Dönmesinden sonra bu irtibatı sıkı şekilde devam etti. Üzerinde derin izler bırakan bilgin hakkında şöyle demiştir: "Bu davetçi lider âlime vefa borcu olarak, sağladığı faydadan ve Lübnan'daki İslami yolun kanalize edilmesi ile kökleştirilmesindeki kapsamlı katkısı dışında başka bir şey kaydedemiyorum."

Ellili yıllar Ortadoğu'nun hem kaotik hem de hareketli yıllarıdır. 1954'te İhvan, Mısır'da yasaklanır. 1958'de Suriye ile Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla birleşir. Aynı yıl Irak'ta askerî darbe ile krallığa son verilir. Yine aynı sene Lübnan'ın davetiyle Amerikan altıncı filosu Beyrut'a asker çıkarır. Yeken, ABD işgali karşısında, kurdukları radyo aracılığıyla genç-

leri karşı direnişe teşvik edenler arasında yer alır. Bu tavrı, içinde bulunduğu “İbadur-Rahman” (Allah’ın Kulları) cemiyetiyle fikrî ayrılığa düşmesine ve oradan ayrılmasına neden olur. Bunda söz konusu cemiyetin büyük oranda Arap milliyetçiliğine kaymış olmasının da büyük etkisi vardır.

İhvan’ı örnek alarak, bir anlamda onun Lübnan kolu olarak 1964’te arkadaşlarıyla birlikte el-Cemaatu’l-İslamiyye’yi kurar. Hasan el-Benna, Seyyid Kutub, Abdülkadir Udeh’in başka bir ifadeyle İhvan’ın yolunu örnek almasının temel nedeni, diğer İslami hareketlere göre fikrî bir yapılanma olmasıydı, eğitime önem vermesiydi. Nitekim kurdukları cemiyeti tanımlarken esasında İhvan’ı da özetlemiş oluyordu: “Selef tarzı davet, Sünni bir yol, sufi bir hakikat, siyasi duruş, bir eğitim grubu, ilim ve kültür bağı, ekonomik birlik-telik ve sosyal bir kurum.” Organizasyonu oluşturduktan sonra bölgede son derece aktif oldular. Bu arada bir şeye çok dikkat ettiler ve diğer İslami hareketlerle iyi ilişkiler içinde oldular, didişmediler. Cemaatin hayata bakışını bir dergi vasıtasıyla da insanlara duyurmaya çalıştılar. Yeken, eylem insanı olduğundan Lübnan iç savaşı sırasında da “Mücahidun” adıyla bir birlik kurarak 1975-1976 yıllarında aktif olarak cemaatiyle birlikte mücadelenin içinde yer aldı. Bu arada bir de radyo kurdular.

1979 yılında Suriye’deki iç savaşa cemiyetinin destek verdiği bahanesiyle Trablus’taki ofisinin önünden Suriye istihbaratı tarafından kaçırıldı. Yaklaşık iki haftalık esaret ve sorgulamanın ardından -suçlamalar asılsız

olduğundan - serbest bırakıldı. Ardından Hafız Esed ile görüştü ve ülkedeki kaosu son bulması için önerilerini sundu. Sonrasında da Esed’e mesajlarını iletmeye devam etti.

1989’da Lübnan’da iç savaşın sona ermesiyle birlikte daha önceleri cemiyet olarak siyasetten olabildiğince uzak durmalarına rağmen Sünni Müslümanları temsilen iki kişiyle beraber bağımsız milletvekili olarak meclise seçildi. Hâliyle cemiyetin başkanlığını bıraktı ve dört yıl vekillik yaptı. Takip eden seçim öncesi koalisyon görüşmelerinde başarısız olunca adaylıktan vazgeçti. Daha sonraları meclis tecrübelerine dair üç kitap yazacak ve siyasetin İslami hareketleri çizgilerinden saptırması meselesini tahlil edecekti. 2000 yılına gelindiğinde ise cemaatin siyasallaştığını ve İhvan çizgisinden saptığını belirterek hareketten ayrıldı. Çünkü onun istediği fikir hareketi olarak kalmalarıydı. Boş durmayarak 1988’de eşiyile birlikte kurduğu özel üniversitede dersler vermeye başladı. 2006 yılında ise Sünnileri temsil edecek bir partiye ihtiyaç olduğu düşüncesinin kamuoyunda yaygınlaşması nedeniyle Cebhetü’l-Ameli’l-İslami (İslami Eylem Cephesi) partisini kurdu. 2009’da yetmiş altı yaşında vefat etti.

Davetçi nasıl olmalı?

Hayatını bütünüyle insanları yüce dinimize davete adanmış olan Yeken, bu çerçevede İslami hareket, siyaset ve eğitim konularına odaklanmıştı. Ümmetçi bir bakış açısına sahip olmasından dolayı Müslümanların bir araya gelerek daha güçlü olacaklarını düşünürdü.

Bu nedenle Lübnan’ın Suriye ile birleşmesini bile arzulamıştır.

Önce bireysel fethi gerçekleştirmek gerektiğine inanan Yeken, işe davetçilerin eğitimiyle başlanmasına dikkat çekmiştir. Bu nedenle “Bugün İslam’a yük olacaklara değil, İslam’ı yüklenenlere ihtiyaç vardır.” derdi. Onun için davetçi, kendisi için değil başkaları için yaşayan, onların mutluluğuna önem veren, bu uğurda zorluklara katlanan kişidir. Alçakgönüllü, sabırlı, anlayışlı, cömert, güler yüzlü, güzel sözlü ve hizmet aşkı ile doludur. Tüm bunların yanında dinî ve kültürel birikimi olan kimsedir. Bu kimse her insanın problemleri farklı olduğu için özellikle Batı kültüründen kaynaklı sorunlar karşısında alt yapısı iyi olan eğitimli kimsedir.

Yeken için davet erleri her zaman irşada muhtaçtı, kendi hâllerine bırakılamazlardı. Bir anlamda hizmet içi eğitimi çok önemsiyordu. Bu hususta şöyle demiştir: “Tamamen ortadan kaldırılması gereken bir düşünce vardır ki o da şudur: Bazı fertlerin eğitime ihtiyacı olmadığını varsaymak, onlara eğitim gerektirmeyecek düzeyde itibar göstermek veya onların eğitim merhalesini aşmış olduklarını düşünmektir. Bu düşünce, insanları tehlikeye atmakta, ayaklarının kaymasına, düşmelerine ve dökülmelerine yol açmaktadır.”

İslami hizmetlerle meşgul olan cemiyetlere gelince, bunların Müslümanların bütün yönleriyle ilgilenmeleri gerektiğini, işin başında da eğitim, davet ve fikir gibi konuların geldiğini belirtirdi. Sadece siyasi saiklerle hareket eden organizasyonların her-

hangi bir taraftan gelen darbe ile dağılıp gitmesini, onların eğitim ve davet merkezli bir yapıya sahip olmamalarına bağlıdır. Onun, tüm bunlar içinde önem-sediği husus, davet hizmetini yapan kurumların barışçı, insanları kucaklayan, dışlamayan bir yol benimsemeleriydi. Toplumun İslam'a döndürülmesinin yolunun büyük oranda bu faaliyetler eliyle gerçekleşeceğini ve bunun da fedakârlık gerektirdiğini belirtirdi. Dolayısıyla önce bireyleri sonra cemiyetleri en son olarak da toplumu kazanıp dönüştürmeden bir şey başarmak mümkün değildi.

Yeken'in, İslami hizmetleri yürüten kurumlara her zaman itidali tavsiye etmesi ve şiddetten uzak kalmalarını tembih etmesi, Lübnan gibi silahların her zaman konuştuğu ve sükûnetin az olduğu bir coğrafyada yaşamış olması açısından son derece değerlidir. Her şeyden önemlisi Sünniler yanında Şii nüfusun da oldukça yoğun olduğu, bunun yanında hatırı sayılır Hristiyan bir nüfusun da bulunduğu bir ülkede dengeleri gözeterek barışçıl bir davet yolunu ortaya koyabilmesidir. Onun bu yöntemi özellikle Müslümanların azınlık olarak yaşadığı ülkeler ile itikadi bölünmelerin toplumu ayrıştırdığı coğrafyalar açısından çok önem arz etmektedir. İslam davetçisinin onun bu yönteminden öğreneceği çok şey vardır. Burada ele aldığımız hususa ışık tutacak bazı bilgiler vermek istiyoruz: Yeken, 1998'deki Türkiye Suriye arasında çıkan krizin sonlanması için girişimlerde bulunmuştur. 2005 yılında Başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesi sonucunda Lübnan'da oluşan ayrılıkları dindirmeye

**Hayatını
bütünüyle
insanları
yüce dinimize
davete adanmış
olan Yeken,
bu çerçevede
İslami hareket,
siyaset
ve eğitim
konularına
odaklanmıştı.
Ümmetçi
bir bakış
açısına sahip
olmasından
dolayı
Müslümanların
bir araya
gelerek
daha güçlü
olacaklarını
düşünürdü.**

çalışanlardan biri de odur. Keza 2006'da Fuad Sinyora başkanlığındaki Lübnan hükümetinin Hizbullah ve diğer muhaliflerle anlaşmazlığının sonlandırılmasında da arabuluculuk yapmıştır. Hele 8 Aralık 2006 tarihinde, muhalefetin katılımıyla Sünni ve Şiilerden oluşan çok büyük bir cemaate cuma namazı kaldırıp hutbe vermesi gördüğü saygının neticesidir. Bunun yanında o, dünyadaki çeşitli kuruluşlarda da görev almıştır.

Esasında günümüz Müslümanları onun şu seslenişine cevap verecek olsalar hem kendi içlerindeki hem de aralarındaki sorunları çözme yolunda büyük bir adım atmış olacaklardır: "Ey dünya! Dinle ve duy! Biz, Muhammed'den (s.a.s.) başkasının izinde gitmeyiz."

Eserleri

Davet, İslami hareket, siyaset ve eğitim alanıyla ilgili olarak kırk bir eser yazan Yeken, bu eserlerinde yeryüzü Müslümanlarına bir yöntem kazandırmaya çalışmıştır. Uluslararası bir insan olması, tüm hayatı boyunca sahada aktif çalışması, en önemlisi de çalkantıların yoğun olduğu bir ülkede ömür sürmesi ona engin bir tecrübe kazandırmıştır. Bu nedenle kitapları, dinî hassasiyete sahip olanlar için önem arz etmektedir. Seyyid Kutub'un etkisi bariz şekilde hissedilen çalışmalarının bir kısmı şunlardır: *Davetin ve Davetçinin Problemleri*, *İslam'a Nasıl Davet Edeceğiz*, *İslam'a Mensup Olmam Ne Anlama Gelir*, *Koruyucu İslami Eğitim*, *Davet Yolunda Dökülenler*, *İslam Gençliği*. ■

ZİHİN VE YÜREK YORGUNLUĞUNUN MİMARİ DİJİTAL DÜNYA

Yaşadığımız çağ, insanın sosyal medya kullandığı sürece varlığının kabul gördüğü bir çağ. İşte bu dünyada var olmaya çalışan günümüz insanı, içerik üretmese bile üretilen içerikleri takip ederken yabancı olduğu içeriklere, bilgilere, kendisini ilgilendirmeyen gündemlere, paylaşımlara maruz kaldığının ve bu nedenle yaşadığı yorgunluğun çoğu zaman farkında bile olamıyor.

Hatta bu fiziksel ve ruhsal yorgunluk o derece sıklıkla yaşanıyor ki psikoloji literatürüne her geçen gün yeni kavramlar ekleniyor; aşırı bilgi yüklenmesi infobezite (bilgi obezliği) gibi, teknolojik bağımlılık gibi, teknolojik yoksunluk korkusu-gündemden kopma korkusu(fomo)gibi, doomscrolling (felaket kaydırması-kötü haber bağımlılığı) gibi, iş yerlerinde aşırı teknoloji kullanımının yüklediği teknostres gibi, sosyal ağ yorgunluğu gibi...

Günümüzde olumsuz haberleri daha fazla tüketme dürtüsü, çoğu zaman olumlu haberlere galip geliyor. Bunun nedeni büyük ihtimalle tehlikeleri taramak ve tahmin etmek üzere geliştirdiğimiz, olumsuzluklara karşı tedbirli ve güçlü olmamızı ve hayatta kalmamızı sağlayan özelliğimiz. Belki de bu nedenle şimdilerde sosyal medya ağlarında parmaklarımız sürekli olarak bize sunulan olumsuz haberlerin üzerine basıyor. Ya da muhtemelen bu özelliğimiz dikkate alınarak olumsuz manşetler büyük puntolarla endişe verici ve daha fazla trajik içerikle sunuluyor. Ve bizler gündemi kaçırma korkusu ve bilgi sahibi olma isteğiyle gönüllü giriyoruz bu döngüye. Felaket kaydırması özelliğimiz (kötü haber bağımlılığı) bu haberleri arayan ve parmaklarını bu ha-

berlere istemsizce kaydıran bir kitleyle, bu haberleri görünür yapan sunucular arasında ciddi bir sarmal oluşturuyor. Bu sarmal; bizlere sürekli olumsuz haber sunan, hem enerjimizi hem vaktimizi ve hem de yaşama sevincimizi yok eden bir sarmal. Yani aslında insanı tehlikelere hazırlayan, tedbir almasını sağlayacak olan bu özellik bir noktadan sonra bize zarar vermeye başlıyor. Normalde beyin alt frontal lob, yeni bilgilere dayalı inançlarımızı güncellerken olumsuz haberleri seçip filtreleme özelliğine sahip, buna rağmen bizler bu doğal filtrelemeyi geride bırakıp fiziksel ve ruhsal sağlığımızı tehdit etme pahasına kötücül haberlerin peşine düşmeyi bırakamıyoruz.

Bu mecralarda insan mahremiyetinin iletişim teknolojileri yoluyla tüm sosyal medya alanlarına nüfuz etmesi ve bu alanlarda kontrolü yitirmiş olma kaygısı da alt metinde ruhumuzu yormaya devam ediyor.

Sosyal ağlarda geçirilen uzun saatler boyunca yapay ışığa maruz kalma ve uyku saatinin gecikmesi, melatonin hormonunu engelleyerek uyku bozukluklarını da beraberinde getiriyor.

İdeal hayatların ve bedenlerin abartılarak gerçek hayattan kopuk sunulması, takipçilerde öz güven ve öz saygı eksilmesine, başarısızlık ve yetersizlik duygularına neden oluyor.

Yapılan araştırmalar sosyal medya bağımlılığının ikili ilişkilerde ve sosyal etkileşimlerde iletişimin süresini ve kalitesini düşürdüğünü, insanlar arasında öfke kontrolsüzlüğünün ve tahammülsüzlüğün artık çok görünür olduğunu ve çağ insanının giderek yalnızlaştığını gösteriyor.

Aslında hepimiz belli dönemlerde kendimizi mutsuz hissedip özellikle maruz kaldığımız savaş, kaza, doğal felaket, cinayet haberleri sarmalında kendimizi tahammülsüz, stresli ve yorgun hissedebiliyoruz. Bu da insan olmanın bir gereği olsa gerek. Merhamet, empati, adalet arayışı, haksızlıklara ve zalimliklere karşı duyulan öfke ve en önemlisi bunca kötülük karşısında hiçbir şey yapamama, yetersizlik hissi genel bir stres ve yorgunluğu beraberinde getiriyor. Bu durumu fark edemeyip bir girdaba sürüklendiğimizde normal yaşantının rutinleri bozulmaya başlıyor.

Sosyal medya yorgunluğumuz bizi bilişsel olarak aşırı yüklenmeye davranışsal olarak unutkanlığa, motivasyon

düşüklüğüne, duygusal olarak da endişe, sinirlilik, duygusal kontrol eksikliği ve tükenmişliğe sürüklüyor. Son dönemlerde rutin işleri yaparken zorlanan, parmağımı kaldıracak enerjimi bile bulamıyorum diyen, fiziksel ve ruhsal enerjisinin yetersizliğinden şikâyet eden, yakın çevresine karşı tahammülsüzlüğünden ve sabırsızlığından dem vuran, kolay öfkelenildiğini, aynaya baktığında kendisini beğenmediğini söyleyen ve artık hayatın tadının kaçtığını hisseden oldukça fazla “yürek yorgunu” insan var.

Çoğu zaman günlük yaşantımızda güç aldığımız içsel kaynaklar dediğimiz ve motivasyonumuzu artıran o gücü bulamamak, mutluluk kaynaklarının artık mutlu etmeme-

si, yeme ve uyku düzenlerinin aksaması, eskilerin deyimiyle yürek yorgunluğunun yani depresyonun semptomlarıdır. Peki bu noktaya gelmemek ve her şeye rağmen iyilik hâlimizi korumak nasıl mümkündür?

Sosyal medyanın bize farkında olmadan verdiği zararın etkisinden kurtulmak ancak kararlı bir çaba, zihniyet değişikliği ve kişisel sınırlarımızı belirlemeyle mümkün olur.

İyimserliğin geliştirilebilecek bir özellik olduğunu göz önüne alırsak hangi yollarla geliştirebileceğimizi de buluruz.

*Hayatımıza katacağımız yeni hobiler,

*Sosyal faaliyetler,

*Dostlarla planlanan geziler,

*İnancımızın getirdiği sorumluluklar,

*İyilik hareketlerinde gönüllülük,

*Düzenli yapılan egzersizler, yürüyüşler,

*Günün belli saatlerinde izlenen (hatta mümkünse dinlenen) haberler,

*Geleceğe ait planlamalar ve organizasyonlar,

*Sosyal medyayı belirlenmiş saatlerde ve belli bir amaç üzere kullanmak ve güvenilir kaynakların takibi,

*Kahve, çay ve hatta yemek yerken bir şey izlememek,

*Yatarken ve sabah kalkar kalkmaz sosyal medyadan uzak durmak,

*Kendimize ayıracağımız saatlerde rutinler oluşturmak,

*Ve en önemlisi de bizi mutlu eden insanlarla bir arada olmaya özen göstermek bizi bu yürek yorgunluğundan uzak tutacaktır. ■

ZEMHERİDE YÜREK YANGINI

Hayriye KOÇ

Balıkesir Bandırma Müftülüğü Kur'an Kursu Öğreticisi

Kar yağıyo000, kar yağıyo00... Çocukların sevinç çığlıklarıyla inledi ev. Haftalardır bekliyorlardı, ne yazık ki şubat ayı gelmesine rağmen kar yağmamıştı. Ama şimdi minik pamuk parçalarını andıran kar taneleri gökyüzünden süzüle süzüle iniyordu. Bu hızla yağarsa sabah kar tutmuş olacak, fırtına sebebiyle okullar tatil edildiği için de doyasıya kartopu oynayabileceklerdi. Bu umut ve tatlı hayallerle uykuya daldık, doğacak günün nelere gebe olduğunu bilmeden.

Sabah âdetim olduğu üzere herkesten önce uyanıp haberlere bakarken deprem haberini gördüm. İlk başta normal bir deprem olabileceğini düşünürken detaylara baktığımda dehşetle irkil-dim. Haberlerde Maraş merkezli peş peşe deprem olduğu ve on bir ilin depremden ağır şekilde etkilendiği yazıyordu. Görüntüler dehşet vericiydi. Evler yıkılmış, insanlar enkaz altında kalmış, evleri yıkılmayanlar yakınlarının ne durumda olduğunu öğrenmek için sokaklara dökülmüş, mevcut arama kurtarma ekip ve ekipmanları ile enkaz kaldırma çalışmaları başlatılmıştı. Fakat yaşanan felaketin büyüklüğü karşısında tüm çabalar eksik kalmıştı işte. O andan itibaren gözümü haberlerden ayıramadım. İmkân olsa da elimi ekrandan uzatıp enkazdan bir parçayı da ben kaldırmak istedim. Yıkıntı başında sevdiklerinden haber almak için bekleyen, bir gecenin birkaç dakikasında hayatları alt üst olan o kardeşlerimizin yanında olmak istedim. Kış soğuşundan mı afe-tin dehşetinden mi donmuş elini tutup sırtını sıvazlamak, teselli etmek istedim. Yalın ayak sokağa fırlamış kardeşime ayağımdaki çorabı çıkarıp giydirmek, soğuktan titreyene battaniye örtmek, karnı acıkan çocuğa bir parça ekmek uzatmak, kurtarma ekibindeki gönüllülere bir yudum su içirmek istedim. Ama elimden gelen sadece dua etmektir.

İki asır gibi geçen iki gün boyunca tüm dualarım deprem bölgesine bahar gelmesi içindi. Evet, evet şubat ayında. Çünkü başka türlü nasıl ısınacaklardı? Kar yağmış, deprem gecesi âdeta göğün dibi delinmiş, yağın yağmur enkazlarda birikmişken ısınmalarının başka yolu var mıydı? Biliyorum, birbirimizle sözleşmiş olsak da tüm ülke bunun için dua ediyorduk. Tüm yürekler bir araya gelmiş, kıyamet kopmadan kıyameti yaşamış kardeşlerimiz için dua ediyorduk. Tabii bir de herkesin sağ salim çıkması için. Dualar, hıçkırıklar, haber takibi sonra tekrar dualar, hıçkırıklarla geçen iki günün ardından, müftülüğümden gelen mesajla kendime geldim. Cenaze işleri için deprem bölgesine gitmek üzere personele ihtiyaç vardı. Hiç düşünmeden kararımı verdim. Gidecektim. Hiç cenaze ykamamıştım hatta babaannem dışında cenazeye bile bakmamıştım. Nasıl olacaktı, bilmiyordum ama elimden ne gelirse yapacaktım. Eşimi arayıp kararımı haber verdim. “Yapabileceksen git tabii ki. Orada desteğe çok ihtiyaç var.” deyince hemen müftülüğü arayıp gönüllü olduğumu söyledim. Balıkesir Müftülüğünden bir ekibin yola çıkmaya hazırlandığını, onlara dâhil olabileceğimi söylediler. Hazırlanmak için sadece yarım saatim vardı. Bu kısa sürede sırt çantama telefon için yedek güç

Binaların tamamı neredeyse yıkılmış, yıkılmayanlar da ağır hasarlıydı. Enkazların üstünde iş makineleri ve her yanda kulakları sağır eden siren sesleri. Ortalık toz duman, insanlar perişan, enkazdan duyacağı bir ses umuduyla, imkân olsa kalbinin atmasına engel olacak ve nefes almadan bekleyecek.

kaynağı, kalın çorap, sıcak tutacak birkaç parça kıyafet, eldiven, biraz kuruyemiş alarak ekibe dâhil oldum. O andan itibaren biz olmuştuk. Otobüsün yarısı insan, kalan yarısı insani yardım malzemesi doluydu. Deprem bölgesine bir ekibin gideceğini duyan halk, battaniye, kıyafet, temizlik maddesi, gıda maddesi ile doldurmuştu aracın bagajını ve içindeki tüm boşlukları. Öyle ki çanta ve valizlerimizi ancak koridor boşluğuna sıkıştırabilmiştik. Bu görüntü bile içimizi umutla doldurmaya yetmişti.

Kâh uykulu kâh kaygılı geçen gecenin ardından Osmaniye civarında depremin ilk izlerini görmeye başladık. Minareler yıkılmış, evlerin bazılarının duvarları patlamış, bazıları daha iyi durumda. Fakat Nurdagı'na geldiğimizde fark ettik

Maraş'ta çok ağladım, çok acı gördüm. Ama en çok da tevekkül gördüm. Dağ gibi insanları titrek yaprağa çeviren bu acı karşısında, sabırla, imanımla devleşen insanlar gördüm.

ki; ekranlardan gördüğümüz, felaketin küçük bir kısmıymış. Binaların tamamı neredeyse yıkılmış, yıkılmayanlar da ağır hasarlıydı. Enkazların üstünde iş makineleri ve her yanda kulakları sağır eden siren sesleri. Ortalık toz duman, insanlar perişan, enkazdan duyacağı bir ses umuduyla, imkân olsa kalbinin atmasına engel olacak ve nefes almadan bekleyecek. Kurtarılmayı beklemek mi daha zor, yoksa dualarını gözyaşlarıyla harmanlayıp enkaz altındaki yakınından bir ses beklemek mi? Peki yıkılmış binalardan çıkamamak mı daha zor, yoksa üstündeki kurtarma gönüllüsü olmak mı?

Yarılmış yollar, dağlardan yuvarlanmış kocaman kayalar, nasıl olduğunu idrak edemediğimiz ama afetin şiddetini belki de en iyi gösteren kıvrılmış bir demir yolu ve devrilmiş elektrik direklerinin yanından geçip giderek nihayet görev yerimize vardık. Kahramanmaraş Kapıçam Mezarlığı.

Alana iner inmez sahada olan arkadaşlardan görevi devraldık. Kadın ve erkek cenaze için ayrı kurulmuş çadırlarda farklı illerden gelen gönüllü personel, imkânlar ölçüsünde görevini yapıyordu. Söylenenin aksine yığınla kefen vardı. Su olmadığı için teyemmüm aldırıp kefenlediğimiz cenazeleri gül suyu ve kafurla süsledik. Görevli hocalarımız, cenaze namazlarını kıldırıp alanda yüksek sesle Kur'an okudular; ölene dua, kalana bir nebze gönül ferahlığı olması için. Vatanın dört bir yanından gelen imamlarımız sabahdan akşama, gecedan sabaha hiç

durmadan cenaze taşıdılar. Araçlardan çadırlara, sonra çadırlardan namaz alanına, sonra da mezarlığa. Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatı ve Türkiye Diyanet Vakfı gönüllüleri olarak tüm çabamız, zaten ölüme hazırlıksız yakalanmış olan kardeşlerimizi usulüne uygun şekilde uğurlamak içindi. Tüm sivil toplum kuruluşları omuz omuza vermişti, herkes bir yaraya merhem olmaya çalışıyordu.

Yara çok büyüktü zira. 25 yaşında bir kadın cenazesi geldi çadırımıza. Hamileliğinin dokuz ayı dolmuş. Torun sevme hayali kurarken öz evladını da kaybeden anne yıkılmış, kızını son kez görmek için yalvardı. Görülebilecek durumda olmadığı için sadece elini tutmasına müsaade edebildik. Bir baba bir yaşındaki kızının cenazesini teslim etti ağlayarak. Lina bebek melek gibi yatarken adamcağızın, "Babam, babam!" diye hıçkırması kulaklarımdan gitmeyecek. Sonra yaşını bilmediğim bir hanımefendi cenazesi geldi. Önce kızı gelip vedalaştı annesinin elini tutarak. Daha fazlasına izin verilecek gibi değildi. Sonra kız kardeşleri sırayla veda ettiler ablalarına, toza bulanmış elini göz yaşlarıyla temizlemek ister gibi. Taşkınlık yok, yeri göğü inletmek yok, ablalarının uykusu bölünmesin hassasiyetiyle sessizce veda ettiler, sessizce ve hürmetle.

Nöbeti devredip otobüsümüzde dinlenmeye çalışıyorduk lakin soğuktan uyumak ne mümkün! Ya enkazdakiler ne yapıyordu o soğukta. Allahım! Üşümekten utanır mı insan,

utandık. Sabah göreve üç kız kardeşle başladık. Yaşları bir ile dört arasında değişen üç cennet kuşu. Meryem, Merve, Melek. Anne baba ve abileriyle birlikte göçmüşler bu dünyadan. En fazla bir aylık olduğunu tahmin ettiğim hiç darbe almamış bir bebek geldi sonra. Üzerindeki tozlar olmasa uyuyor sanılacak dünyalar güzeli bir bebek. Sonra Rama geldi. Güzel kızım Rama, on iki yaşında. Depreme uykuda yakalanmış ama belli ki hiç eziyet çekmemiş uykusuna devam ediyor gibi.

Maraş'ta çok ağladım, çok acı gördüm. Ama en çok da tevek-kül gördüm. Dağ gibi insanları titrek yaprağa çeviren bu acı karşısında, sabırla, imanıla devleşen insanlar gördüm. "O kadar yolu bizim için mi geldiniz." diye minnetle bakan gözler gördüm. Cenazesini zor taşıırken geri dönüp "Allah razı olsun." diyen koca yürekler gördüm. Şimdi şubat geldi yine. Ama öyle büyük bir yangın gördüm ki hiçbir şubat soğuğu ferahlatmaz, hiçbir zeheri ayazı üşütmez beni. ■

MÜSLÜMANLARIN HELAL VE HARAM DUYARLILIĞI

Sümeyye OĞUL

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." buyurmuştur. (Zariyat, 51/56.) Bu ayetten, insanın dünya yolculuğunda aslolanın kulluk olduğu anlaşılmaktadır. Kulluk vazifesi yapacak insanlığa İslam şeriatının indiği ve dinin tamamlandığı, Maide suresinde haram yiyecekler sıralandıktan sonra açık şekilde ifade edilmiştir. "Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (Maide, 5/3.) Haram ve helaller kulluk bilincinin temel taşlarını oluşturmaktadır. Mümin için haramdan sakınmak ve helali aramak bir cihattır. Hayatın tüm alanlarını; ibadet hayatını, ticareti, yeme içme durumunu, aile hayatını, sosyal ilişkilerini kapsayan bu sınırları, Müslümanın tercih imkânı yoktur. Helal ve haram konusunda hüküm koymak Allah'a mahsustur. "Helal bellidir, haram bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli şeyler vardır. Kişi bunlardan sakınırsa onur ve haysiyetini korumuş olur." hadis-i şerifi, Müslümanın bu sınırlar karşısındaki tavrını belirlemektedir. İslam âlimi Suyuti de Yüce Allah'ın haramların terk edilmesine verdiği önemin, farzların işlenmesine verdiği önemden daha büyük olduğunu dile getirmektedir. Mecelle'deki "Def-i mefsedet, celb-i menafiden evladır." (Kötülüğü ortadan kaldırmak iyilik yapmaktan önce gelir.) kaidesi bunu desteklemektedir.

Kişinin, dinin ölçülerine uygun olarak davranışlarını gerçekleştirebilmesi, yasak veya şüpheli durumlardan kendini koruyabilmesi bu konularda bilgi sahibi olmasına bağlıdır. *Müslümanların Helal/Haram Duyarlılığı* kitabı da okuyuculara bu konuda güzel bir rehberdir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilen kitap, 104 sayfa olmakla birlikte muhtevası oldukça geniştir. Yukarıda bahsi geçen konuların yanında "Helal ve haramın insan hayatındaki kapsamı nedir?", "İnsanın helal haram çizgilerine riayet edip etmemesinin hayatına yansımaları ne şekilde olur?", "Helal dairesi ve mahremiyet ilişkisi nasıl olmalıdır?", "Helal yaşayışın bireysel etkileri yanında toplumsal etkileri nelerdir?", "Üretim, tüketim aşamalarında ve kul hakkı konusunda helal ve haram çizgisi nasıl olmalıdır?", "Duanın ve tövbenin kabulünde helalin yeri nedir?", "Helale hicret ne demektir ve Müslümanın helale hicreti nasıl olmalıdır?", "Helal gıdanın boyutları nelerdir?", "Sosyal medya alanında helal sınırlar nasıl belirlenir?" gibi helal ve haram konusunda birçok soruya cevap verebilecek nitelikte on beş ayrı makaleden teşekkül etmektedir. Okuyucuya Kur'an ve hadis ışığında helal bilinci kazandırabilecek bir çerçeve sunmaktadır. İyi okumalar. ■

DiYANET TV

Tarih ve Ötesi

tarihin ötesine yolculuk

FREKANSLAR

4A(HDI) FREKANS: 12.380 MHZ
POLARIZASYON: DIKEY (V)
SEMBOLORANI: 27.500
FEC: 3/4

Cumartesi | 16.00

4A(SDI) FREKANS: 12.422 MHZ
POLARIZASYON: YATAY (H)
SEMBOLORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digiturk - 68. kanal

D-Smart - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

TV8 - 49. kanal

X f @ Tube diyanetv

“Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı.”

(Âl-i İmran, 3/164.)

